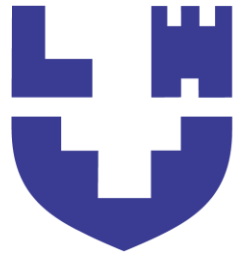

Міністерство освіти і науки України

**ЛУЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

МИТНА СПРАВА

Конспект лекцій

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньої програми

«Товарознавство та експертиза в митній справі»
галузі знань D Бізнес, адміністрування та право,
спеціальність – D 7 – Торгівля
денної та заочної форми навчання

ЛУЦЬК 2025

УДК 620.2
М 77

До друку
Голова вченої ради
факультету митної справи, матеріалів та технологій _____ В.В. Ткачук

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозиторій ЛНТУ
Директор бібліотеки _____ Н. П. Поліщук

Затверджено вченою радою факультету митної справи,
матеріалів та технологій ЛНТУ, протокол № ____ від «__» _____ 2025р.

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри товарознавства та експертизи
в митній справі ЛНТУ, протокол № ____ від «__» _____ 2025р.

Завідувач кафедри ТЕМС _____ О.В.Пахолук

Укладачі: _____ А.В. Дзюбинський, к.е.н. доцент кафедри ТЕМС ЛНТУ

Рецензент: _____ О.В.Пахолук, к.т.н., доцент, завідувач кафедри ТЕМС ЛНТУ

Відповідальна
за випуск: _____ О.В.Пахолук, к.т.н., доцент, завідувач кафедри ТЕМС ЛНТУ

М 77 Митна справа [текст]: Конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Товарознавство та експертиза в митній справі» галузі знань D Бізнес, адміністрування та право, спеціальності D 7 – Торгівля денної та заочної форм навчання/ уклад. А.В. Дзюбинський – Луцьк: ЛНТУ, 2025.

Призначено для студентів денної та заочної форм навчання

© Дзюбинський А.В.2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ В КРАЇНІ	5
ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ	13
ТЕМА 3. СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	27
ТЕМА 4. МИТНІ РЕЖИМИ ТА МИТНА ЛОГІСТИКА	41
ТЕМА 5. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ	51
ТЕМА 6. СИСТЕМА «ЄДИНЕ ВІКНО» В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ	58
ТЕМА 7. ІНСТРУМЕНТИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	69
ТЕМА 8. МИТНИЙ КОНТРОЛЬ	104
ТЕМА 9. МИТНА ЕКСПЕРТИЗА	112
ТЕМА 10. МИТНИЙ ПОСТАУДИТ	120
ТЕМА 11. ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ ТА КОНТРАБАНДА	125
ТЕМА 12. МИТНА СТАТИСТИКА	153
ТЕМА.13. МИТНА ПОЛІТИКА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ	165
ТЕМА 14. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ	180
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	196

ВСТУП

Характерною особливістю розвитку людської цивілізації на початку III тисячоліття і особливо в економічній сфері є зростання вагомості зовнішніх факторів розвитку, які стали визначальними в економічному поступі більшості країн світу. Це пов'язано з кардинальною трансформацією світового господарства і особливо фінансово-кредитної сфери. Об'єктивність та незворотність процесів глобалізації та транснаціоналізації вимагають від національних держав кардинального реформування внутрішньої економічної політики. Ці процеси мають особливе значення та специфіку для тих країн, у яких відбуваються суттєві соціально-економічні зрушення, які переходять від однієї до іншої моделі економічного розвитку, знаходяться на етапі зміни технологічної бази виробництва. З огляду на це, особливої актуальності набуває вивчення курсу “Митна справа” для студентів економічних спеціальностей, а також керівників, спеціалістів підприємств і організацій, діяльність яких пов'язана з зовнішньоекономічною діяльністю.

Україна, яка прагне якнайшвидше інтегруватися у європейський і світовий економічний простір, відчуває гостру нестачу прямих іноземних інвестицій, дефіцит фінансових та науково-технічних ресурсів, повинна в повній мірі використати потенціал світової економічної системи. Необхідність включення України в систему міжнародної торгівлі та необхідність розвитку господарського співробітництва з іншими країнами зумовлена також тим, що жодна з країн світу не може бути осторонь глобальних процесів. Тому поглиблення зовнішньоекономічних, науково-технічних, валютно-фінансових відносин з країнами світового співтовариства виступає одним з вирішальних факторів забезпечення високих темпів економічного поступу нашої держави

ТЕМА 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

1. Митна справа періоду київської Русі (IX–XVI н.е.)
2. Митна справа періоду запорізького козацтва (XVI–XVIII н.е.)
3. Митна справа періоду радянської доби (1917-1991рр.)
4. Митна справа періоду незалежної України (з 1991 р. по сьогодні)

1. Митна справа періоду київської Русі (IX–XVI н.е.)

Становлення митної системи як чинника розвитку держави залежить від взаємодії як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Оскільки організація митної системи — це складова політики держави і частина економічної системи, то її реформування відбувається у відповідності до еволюції економіки в цілому. Зі зміною типів і форм державності змінювалась і митна політика, що відповідно відбивалось на ролі митних органів у системі регулювання державною економічних процесів.

Історія розвитку митної системи в Україні починається з IV-V століття до нашої ери, коли у містах Причорномор'я почалося стягнення податків за просування через чужу територію. З появою скіфської держави на початку VII ст. до н.е. митно-тарифні відносини отримали новий імпульс розвитку в зв'язку з встановленням торговельних відносин скіфів з Ольвією, Херсонесом та іншими містами. Традиційними товарами торгівлі скіфів з грецькими колоніями на Чорноморському узбережжі на довгі роки залишалися зерно, хутра, мед та ін.

Із утворенням Київської Русі митна справа почала формуватися як складова державного управління та фінансової системи. Основними джерелами наповнення князівської казни були податки, зокрема данина, що сплачувалась продуктами сільського господарства та промислів: хутром, воском, медом, хлібом, шкірами. Також існували дари (добровільні підношення), плата за судові послуги, оброк (за користування землею чи інструментами), штрафи і митні збори.

Становлення митної системи відбувалося на тлі державотворчих процесів. Більшість дослідників погоджуються, що саме у Київській Русі були закладені основи української митної справи. Вважається, що сама ідея мита як податку була запозичена у Візантії — разом із християнством, культурними та економічними традиціями.

Зовнішня торгівля, особливо морська, відігравала ключову роль в економіці держави. Руські купці активно обмінювали товари за принципом «товар на товар», зокрема на шляху «із варяг у греки». У Рафельштетському митному статуті (906 р.) уже згадується про митні збори при торгівлі купців з Русі на Дунаї. Найбільший торговий маршрут пролягав через Київ, Дніпро і Чорне море до Константинополя, долаючи понад 3000 км. Цей шлях включав систему річок, озер, волоків і контролювався князівською дружиною, особливо в небезпечних районах.

Угоди з Візантією, як-от договір князя Олега (911 р.), передбачали преференції для руських купців — зокрема, право безмитної торгівлі. Проте після поразки князя Ігоря (944 р.) ці привілеї були обмежені, а імперія встановила експортне мито та контроль з боку візантійських митників. Це засвідчило залежність зовнішньоторговельних умов від політичних і військових факторів.

У «Руській правді» Ярослава Мудрого фіксується термін «мито» — воно сплачувалося за перевезення товарів суходелом чи річками. Існували різновиди мита: «сухе» (при перевезенні на возах, санях) і «водяне» (на човнах і галерах), сума якого залежала від розміру судна і цінності товару.

З метою захисту торгових караванів від нападів кочовиків (зокрема печенігів), князі розміщували дружини вздовж торгових шляхів. Особливу увагу приділяли охороні дніпровських порогів, де часто влаштовували засідки. У X–XI ст. за наказом князя Володимира почалося будівництво міст-фортець, які виконували також митні функції.

Митниці або застави розташовувались при в'їздах до міст, біля воріт або на причалах. У Києві головним пунктом збору мит були Золоті ворота та Поділ. Тут збирались мита за право торгівлі, перевірку якості товарів, оподаткування імпорту й експорту.

Управління митною справою здійснював князь, який призначав спеціальних осіб — митників, данщиків, пятенщиків, що звітували безпосередньо перед ним або його намісниками. Вони отримували частину зібраного мита як плату за службу.

Після розпаду Київської Русі на окремі князівства (з кінця XI ст.) кожне з них проводило власну митну політику. Було створено численні митні застави, де стягували податки: проїзне, торгове мито, штрафи тощо.

Існувала велика кількість специфічних видів мита:

- **явка** — за пред'явлення товару,
- **замит** — податок з вартості товару,
- **гостинне** — за право мати склад,
- **головщина** — за одиницю вантажу,
- **посажене** — залежно від довжини возу,
- **мостовщина, перевіз** — за проїзд мостами і переправами.

Також стягувались платежі за оренду амбарів, зважування товарів, місце на торзі. Через велику кількість податків поширювалось ухилення від сплати мита. У разі виявлення порушення накладалися подвійні штрафи — «промити» та «заповідь».

2. Митна справа періоду запорізького козацтва (XVI–XVIII н.е.)

За часів Козацької держави для сприяння торгівлі видавалися спеціальні універсали, які гарантували охорону особи, майна та товарів купців. Українським торговцям надавалися певні привілеї, зокрема звільнення від сплати торгового мита. Натомість іноземні купці мусили сплачувати ввізне мито, а також провізне мито за транзит і право складування товарів. Проте для стимулювання торгівлі іноземним купцям після сплати двох відсотків ввізного

мита дозволялось вільно продавати свої товари на українській території. Вивізне мито становило 2% від вартості товару — одна з найнижчих ставок у Європі, що сприяло збільшенню товаропотоку через Україну.

Водночас існувала сувора система покарань, якщо іноземні купці продавали товари через посередництво українських купців, які мали пільги: усі товари конфісковували митники, причому половина надходила до гетьманської казни, а друга — митникові, що стимулювало діяльність митних органів.

За правління Богдана Хмельницького митні відносини були реформовані у державну систему, яка мала захищати український ринок, а митні збори з зовнішньої торгівлі стали важливим джерелом доходів державної скарбниці. Прикордонне мито збиралося безпосередньо військовим збирачем — «екзактором» або через орендарів — відкупників, які виконували функції митниці. Павло Алепський у своїх записках про подорож Східною Європою (1653-1656) зафіксував, що Хмельницький віддає на відкуп усю митну плату з купців на кордонах, а також прибутки від продажу меду, пива та горілки, що забезпечує витрати гетьмана на цілий рік.

Богдан Хмельницький проводив багатовекторну зовнішню політику для міжнародного визнання України. У 1649 році була підписана угода з Османською імперією, яка гарантувала українським купцям право вільного плавання Чорним морем і безмитної торгівлі в турецьких володіннях. Також укладено угоду про безмитну торгівлю з Московською державою, що дозволяло російським і українським товарам реалізовуватись на взаємних ринках без сплати мита. Історик Д. Дорошенко відзначав, що гетьман, досягши успіхів у зборі податків, головним джерелом доходів українського уряду вважав мито з привізного краму та акцизи на мед, пиво й горілку.

Універсалом від 28 квітня 1654 року Хмельницький доручив організувати митну службу на українських кордонах (турецькому та московському). За вивезення товарів стягували митний податок у формі евекти (від лат. *Evectus* — вивезений), а за ввезення — індукти (від лат. *Inductus* — завезений).

Митна політика Козацької держави базувалася на попередніх митних постановах, але постійно коригувалась відповідно до потреб торгівлі. При цьому мито сплачували лише чужоземні купці, на відміну від періоду польської влади, коли індукт і евект мусили платити й місцеві торговці. Українським купцям заборонялось вести торгівлю на ім'я іноземців під загрозою конфіскації товарів. Також скасовувалися попередні пільги для іноземців, щоб уникнути втрат скарбниці.

Особливістю були і торговельно-митні відносини Запорізької Січі, яка контролювала важливі торгові шляхи між Гетьманщиною, Литвою, Польщею, Росією, а також Кримом і Туреччиною в XVI–XVIII століттях. Митне регулювання приносило значні доходи запорізьким торговцям та Війську Запорізькому загалом, стимулюючи розвиток господарства і експортного виробництва.

Основні торгові центри й місця збору мита знаходилися у Січі, Перекопі, Кафі, Козлові, Умані, Корсуні, Лисянці, Торговиці, Стародубі, Миргороді,

Хоролі, Лубнах і Ромнах. Збори брали військові кантаржії, які слідкували за вагою і цінами товарів. Важливим джерелом доходу було також «мостове» мито — плата за перевезення через річки, а також плата за охорону купців під час транспортування, що враховувала фізичні та економічні ризики охоронців.

У відповідь на важливість зовнішньої торгівлі Російська імперія прийняла в 1653 році Торговий статут, згідно з яким митні платежі трансформувалися у єдине карбованцеве мито 5% від обороту товарів (для солі — 10%). Особливі мита були встановлені на рибу і хутро. Іноземні купці платили 6% мита на внутрішніх митницях і 2% — на прикордонних.

Після прийняття Новоторгового статуту 1667 року мита почали стягуватися монетами, золотом і «єфімками», при цьому ставки ввізного мита на іноземні товари зросли у чотири рази.

У рамках панівних ідей меркантилізму країни посилювали контроль за імпортом, встановлювали жорсткі правила перевезення товарів через кордон і створювали митниці для контролю та стягнення зборів. Порушення цих правил каралось як контрабанда.

У першій половині XVIII століття Росія посилила протекціоністську політику для підтримки вітчизняної промисловості. В 1712 році була відновлена відкупна система стягнення мит, яка мала поповнювати державну скарбницю.

У 1714 році Петро I заборонив ввезення в Україну низки товарів (панчохи, дорогі нитки, шовкові тканини, цукор, фарби, тютюн тощо), щоб змусити українців купувати ці товари в Росії замість західноєвропейських виробників.

Згодом митна політика стала більш диференційованою: з 1723 року запроваджувався «арифметичний» шкальний тариф залежно від рівня внутрішнього виробництва, що коливався від 25% до 75% вартості імпортованих товарів. Вивізні мита зазвичай складали 3%, але сировина, необхідна для фабрик, могла бути звільнена від мита або підпадати під заборону.

1724 року Катерина I ухвалила «Покровительський митний тариф», за яким іноземні товари обкладалися митом, а національні могли вивозитись без перешкод. Мито стягувалось золотом і сріблом і могло досягати 75% вартості товарів. Товари, які не вироблялись у Росії, оподатковувалися помірним митом (4–10%).

Високі ставки мита застосовувалися і до українських товарів: на льняну пряжу й необроблену шкіру — 37%, а на горілку і тютюн — 30%, окрім гетьманської евекти.

Щоб зберегти митні доходи, Росія уклала угоди про митне взаємовигідне співробітництво з Англією (1726) та Прусією (1728). 1731 року був введений новий митний тариф, який замінив жорсткий тариф 1724 року: ввізні мита знизились до 20% для вітчизняних товарів і 10% для інших, при цьому відпускні мита майже скасували.

У середині XVIII століття в Росії діяло 17 різних видів митних зборів. Процедура огляду товарів була складною і гальмувала зовнішню торгівлю. Важливим кроком стало скасування внутрішніх мит і «дріб'язкових» зборів у

1753–1754 роках, замінюючи їх єдиним митом 13 копійок з рубля вартості на кордонах.

Це мито сплачувалося в російських грошах, що ускладнювало роботу митників і вимагало подальшої реформи тарифів.

Згідно з тарифом 1757 року, ставка на ввезені фабричні вироби залежала від рівня вітчизняного виробництва і складала у сумі до 30–33%. Реформи 1753–1757 років значно збільшили прибутки державної скарбниці.

Окрім фіскальної ролі, ці реформи мали політичне підґрунтя: Росія прагнула обмежити автономію України, зокрема право самостійно збирати митні платежі. Указ Єлизавети 20 грудня 1753 року скасував усі внутрішні митниці в Росії та Україні, ввівши єдине мито 13 копійок з рубля і припинив збір українських індукти та евекти.

Гетьман Кирило Розумовський намагався відстояти українську автономію, переконавши імператрицю про економічну доцільність повернення Україні частини митних зборів. Проте компенсації були незначними в порівнянні з втратою самостійної митної системи.

Власна митна система була однією з основ державної незалежності України. Московський уряд, принаймні до середини XVIII століття, визнавав Україну як автономну державну одиницю зі своїми окремими митними кордонами, ринками і політикою. З 1754 року і до початку XX століття митна справа на українських землях регулювалася виключно законодавством Російської імперії.

3. Митна справа періоду радянської доби (1917-1991)

Будівництво радянської держави та всі зміни у внутрішній і зовнішній політиці комуністичного режиму суттєво впливали на формування, розвиток і функціонування митної системи. Історію радянських митних органів доцільно розглядати у контексті загальної періодизації радянської історії. Зокрема, можна виділити три основні етапи розвитку митних установ УРСР у складі СРСР:

1. 1917–1923 роки — період відносної організаційної автономії митних органів УСРР;

2. 1924–1963 роки — етап централізації радянської митної системи з обмеженим впливом УРСР на формування митної політики через Митно-тарифну Раду;

3. 1964–1991 роки — період повної централізації митних установ СРСР. Формування Львівської митниці відбулося в основному у другий етап розвитку.

Митні органи були складовою частиною радянської влади й підпорядковувалися Народному комісаріату зовнішньої торгівлі СРСР через Головне митне управління та Митно-тарифний комітет (МТК). Ця система була закріплена Митним статутом СРСР від 14 грудня 1924 року — першим радянським кодифікованим нормативним актом у сфері митної справи. Управління митною діяльністю здійснювалося на всій території СРСР Народним

комісаріатом зовнішньої торгівлі через відповідні підрозділи Головного митного управління.

Керівником Головного митного управління був начальник, а проміжну ланку між союзними центральними митними органами і республіками СРСР становили уповноважені Народного комісаріату зовнішньої торгівлі при урядах союзних республік. На місцевому рівні митні установи поділялися на відділення Головного митного управління, митниці та митні пости. У 1929 році функціонувало п'ять відділень ГМУ, серед яких Українське відділення. Керівники митниць і митних постів призначалися відповідно ГМУ та митницями.

Від 1932 року митні пости отримали права, рівні митницям у межах визначених функцій. Львівський аеропорт, заснований 1939 року, після руйнувань у 1941 році відновив роботу 29 липня 1944 року. З 1946 року при аеропорту почав працювати митний пост, який у 1951 році був реформований у Львівську митницю.

Період характеризувався небажанням радянського керівництва відмовлятися від традиційних методів управління, що в умовах «холодної війни» сприяло застою та відставанню економіки СРСР. У 1950-х роках проводилися заходи з підвищення рівня митного контролю, спрощення процедур і залучення кваліфікованих кадрів, зокрема фахівців з іноземними мовами. Так, у 1953 році були затверджені Правила митного огляду та пропуску багажу через державний кордон.

У 1961 році Рада Міністрів СРСР затвердила Митний тариф, а з 1965 року скасувала митні збори на товари з прорадянських країн Азії, Африки та Латинської Америки. У 1964 році було прийнято новий Митний кодекс СРСР, який значно скоротив обсяг нормативної бази порівняно з попереднім, що відображало зниження значення митної справи в умовах посилення централізації влади та обмеження суверенітету союзних республік.

Кодекс 1964 року визначав управління митною справою як компетенцію Міністерства зовнішньої торгівлі, яке діяло через Головне митне управління. Створення та реорганізація митних установ належала міністру зовнішньої торгівлі. ГМУ керувало місцевими митницями, здійснювало контроль та розробляло митну політику.

Важливим кроком стала постанова Президії Верховної Ради СРСР 1971 року про посилення адміністративної відповідальності за контрабанду валюти. У 1972 році впроваджено персональні звання для керівників митних органів, що посилювало вертикаль підпорядкування і відповідальність працівників митниці.

Отже, митне законодавство радянського періоду ігнорувало інтереси союзних республік, закріплювало централізоване управління та командно-адміністративні методи. Конституції СРСР 1977 року та УРСР 1978 року формально проголошували суверенітет, але реальна економічна і політична залежність України від центру зберігалася.

У 1981 році ухвалено новий митний тариф, прийнято нормативні акти для регулювання діяльності митних органів. У 1988 році Львівська митниця

отримала статус регіональної, підпорядковуючи митниці та пости сусідніх областей. Львівський аеропорт почав обслуговувати міжнародні рейси. Митні органи посилили боротьбу з контрабандою зброї, культурних цінностей тощо.

У 1989 році затверджено порядок створення наглядових комісій і призначення митних уповноважених, які входили в єдину систему державного митного контролю.

Останнім нормативним актом став Митний кодекс СРСР 1991 року, який проголошував метою перебудову федеративних відносин і формування ринкової економіки в межах єдиного економічного простору Союзу. Загальне керівництво митною справою належало вищим органам влади СРСР, а Митний комітет СРСР здійснював створення і реорганізацію митних установ.

Основними завданнями митних органів визначалися дотримання митного законодавства, застосування митно-тарифного механізму, вдосконалення контролю, боротьба з контрабандою, ведення митної статистики та сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Проте будь-яких радикальних змін у митній системі СРСР та УРСР не відбулося. Реформи були непослідовними й декларативними, і нові функції митних органів мали скоріше формальний характер.

4. Митна справа періоду незалежної України (з 1991 по сьогодні)

Історія митної системи незалежної України починається з трансформації Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР у Державний комітет митного контролю України відповідно до постанови Кабінету Міністрів від 24 травня 1991 року. У грудні того ж року Указом Президента було створено Державний митний комітет України — перший центральний орган виконавчої влади у митній сфері, підпорядкований Кабінету Міністрів. Положення про цей комітет було затверджене в 1995 році, у ньому визначались структура, завдання та функції, серед яких — забезпечення економічної безпеки, розвиток міжнародного співробітництва, боротьба з контрабандою та удосконалення митних процедур. Уже тоді пріоритетом було гармонізувати митну систему України з міжнародними стандартами.

Після розпаду СРСР митна система України успадкувала 26 митниць і 49 митних постів із чисельністю близько 2,5 тисячі працівників. На початку незалежності країна стикнулася з нестачею нормативно-правової бази, кваліфікованих кадрів і матеріального забезпечення, що обмежувало розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, колишні внутрішні кордони стали умовними, що створювало додаткові виклики. Зростали ризики контрабанди, шахрайства та незаконної торгівлі, тому виникла необхідність у масштабній розбудові митної системи, здатної підтримувати ринкову економіку, посилювати економічну безпеку і захищати державні інтереси.

Законодавчі підвалини було закладено у Митному кодексі України (1991) і Законі «Про митну справу» (1991), що визначили основи митної політики, орієнтованої на активізацію зовнішньоекономічної діяльності. 1992 року структура митних органів зазнала значних змін: кількість митниць збільшилась

удвічі, а штат працівників — значно розширився. 1994 року була впроваджена система територіальних митних управлінь, що покращила управління та контроль.

Цей період (1991–1996 рр.) став першим етапом розвитку митної системи незалежної України — формуванням самостійного органу влади, який поступово адаптувався до ринкових умов і європейських стандартів, починав інтегруватися у міжнародні митні організації і конвенції.

Другий етап (1996–2012 рр.) пов'язаний із створенням Державної митної служби України, реформуванням структури управління за регіональним принципом, впровадженням управління митними ризиками та посиленням боротьби з контрабандою. В цей час було створено спеціалізовані підрозділи, зокрема Оперативну митницю і Центральне бюро аналізу ризиків, що сприяли легалізації торгівлі і спрощенню процедур.

У 2012 році за Указом Президента створено Міністерство доходів і зборів шляхом об'єднання митної та податкової служб. Ця реформа мала на меті посилення фіскальної функції, але призвела до адміністративної кризи в митній сфері, втрати кадрів, погіршення якості митного контролю і зниження міжнародного співробітництва. Об'єднання не врахувало специфіку митної діяльності, що призвело до поступового занепаду системи.

Третій етап (2012–2014 рр.) характеризувався подальшим погіршенням ситуації, низькою ефективністю митного контролю та проблемами у боротьбі з контрабандою. У 2014 році Міністерство доходів і зборів реорганізували у Державну фіскальну службу України — центральний орган із пониженим статусом, що лише поглибило проблеми у митній системі.

Четвертий етап (з 2014 року по сьогодні) пов'язаний із функціонуванням митних органів у структурі Державної фіскальної служби. Проте у 2018 році податкова і митна служби знову стали окремими центральними органами виконавчої влади, спрямованими на підвищення ефективності та боротьбу з корупцією. У 2019 році було реформовано мережу митниць, зменшивши їх кількість із 26 до 16. Зусилля спрямовані на перетворення митниці з органу примусу в сервісний орган для громадян і бізнесу, а також на підвищення прозорості та якості митних послуг.

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

1. Митна безпека України
2. Митна політика в Україні
3. Митне законодавство в Україні

1. Митна безпека України

Митна безпека України – це стан захищеності національних інтересів України в митній галузі, який дозволяє в різних зовнішніх і внутрішніх умовах, незалежно від будь-яких загроз, забезпечити:

- а) переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- б) здійснення митного регулювання, пов'язаного із встановленням та справлянням податків і зборів;
- в) застосування процедур митного контролю та митного оформлення із застосуванням заходів із митнотарифного і нетарифного регулювання;
- г) проведення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективної реалізації митної справи.

Якщо розглядати митну безпеку як стан захищеності митних інтересів держави, то митні інтереси держави – це національні інтереси, забезпечення та реалізація яких досягаються провадженням митної справи. Митні інтереси – це певний спектр національних інтересів держави, що пов'язані їх забезпеченням і реалізацією митної справи й задоволення яких сприяє забезпеченню ефективного функціонування, стійкого розвитку економічної системи, зменшенню загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві в сферах, що пов'язані з митною сферою та визначається поточним станом зовнішньоекономічних відносин, повнотою задоволення матеріальних потреб громадян, ступенями реалізації визначених стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку й захисту культурного та інформаційного середовища держави, станом зовнішньоекономічної та митної безпеки.

Головною метою митної безпеки можна вважати досягнення певного рівня ефективності та надійності митної системи завдяки продуктивному функціонуванню митних органів. Можна виділити такі етапи реалізації митної безпеки:

- 1) формування та затвердження митної політики в галузі митної безпеки;
- 2) формування системи митного регулювання у взаємозв'язку з економічними інтересами і цілями держави, котрі впливають на визначення орієнтирів митного регулювання;
- 3) застосування обраних заходів щодо методів регулювання та контролю до товарів, котрі переміщуються через кордон;
- 4) моніторинг системи митного регулювання.

Вплив митної системи на стан національної економіки виражається контролем за експортно-імпортними операціями, що спрямований на підтримку

і захист національного виробника, протидію неконтрольованому впливу національних фінансових, матеріальних ресурсів.

Для різних країн світу існують індивідуальні загрози митній безпеці. У деяких країнах загрозу становлять контрабанда наркотиків і зброї, незаконна міграція (як суспільно небезпечна й така, що сприяє підвищенню рівня терористичної загрози), в інших – так звана економічна чи «товарна» контрабанда (фактично ухилення від сплати податків). Також загрози для митної безпеки деяких країн світу можуть становити незаконне переміщення через митний кордон контрафактних товарів, підакцизних товарів (особливо цигарок та автомобілів), валютних і культурних цінностей, належне митне регулювання (застосування митних процедур, тарифних і нетарифних ставок, установлення належного рівня податків і зборів) і контроль за повнотою сплати митних та інших платежів, а також правильністю бази оподаткування.

Митний платіж - це різновид обов'язкових платежів, що стягуються при переміщенні або в зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України. Податковий кодекс України визначає митні платежі як податки, відповідно до Податкового Кодексу України або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на митні органи.

Податковим кодексом України встановлено, що митні органи є суб'єктами державного контролю за мита, акцизного податку, податку на додану вартість, згідно податкового законодавства справляються у разі ввезення товарів і предметів на митну територію України або територію спеціальної митної зони або їх вивезення з них. З чого випливає, що ввізне і вивізне мито, нарахування якого передбачено на об'єкти експортно-імпорتنих операцій, за чинним податковим законодавством є одним з видів податків, тобто обов'язковим, безумовним платежем в бюджет відповідного рівня. Разом з ПДВ та акцизним податком, мито належить до загальнодержавних податків отже, сплачується до Державного бюджету України.

Однак існують деякі проблеми у стягненні митних платежів до державного бюджету, які в свою чергу порушують стабільний рівень економічної безпеки держави. Загалом, стабільний рівень економічної безпеки - це показник успішного розвитку держави, його економіки. Ефективна система забезпечення економічної безпеки – питання життя будь-якої держави, що прагне зайняти гідне місце в світовому геополітичному і економічному просторі.

До проблем які порушують стабільний рівень економічної безпеки можна віднести:

1. Недосконалий розвиток окремих виробництв і галузей, які повинні ефективно працювати і отримувати подальший розвиток в Україні. В умовах, коли вітчизняна промисловість, яка виробляє товар, аналогічний імпортованому товару, недостатньо конкурентоспроможна, виникає необхідність в її захисті на той час, коли вона зможе досягти рівня конкурентоспроможності. Важливо правильно обґрунтувати і розрахувати рівень митного захисту. Недостатній рівень захисту призведе до поступової нерентабельності і ліквідації власного

виробництва товару, звільнення працівників, зростання безробіття, а згодом - і зниження надходжень до бюджету. А надмірний - буде створювати перешкоди конкуренції на ринку, що згодом також негативно вплине на вітчизняного виробника, який почне виробляти продукцію неякісну та за завищеною вартістю.

2. Надмірні митні ставки також можуть стати наслідком створення дефіциту товарів на внутрішніх ринках і зростання внутрішніх цін. Все це негативним чином відіб'ється на економічній безпеці держави. Тому при встановленні митних платежів, необхідно враховувати їх вплив на економічну безпеку, прогнозувати можливі соціально-економічні наслідки застосування тих чи інших ставок мит.

Значення митних платежів для забезпечення економічної безпеки в розглянутому аспекті є наступним:

- митні платежі створюють вартісний бар'єр, що підвищує ціну імпортного товару при його русі на внутрішній ринок країни або при вивезенні сировини на світовий ринок;

- вибірково підвищуючи або знижуючи ставки митних платежів, держава може стимулювати розвиток певних галузей економіки;

- митні платежі (у розрізі ввізних мит) захищають певні галузі економіки від конкуренції іноземних товарів і створюють національним виробникам умови, що дозволяють їм конкурувати з іноземними товаровиробниками;

- митні платежі можуть широко використовуватися в якості важеля тиску на країн-експортерів з метою змусити їх піти на певні поступки;

- митні платежі є ефективним інструментом інтеграції країни в світову економіку, забезпечення її конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Удосконалення системи справляння митних платежів є важливим чинником впливу на позитивну динаміку щодо повноти надходжень митних податків і зборів до державного бюджету, що в свою чергу забезпечать стабільність економічної безпеки держави.

Найбільш ефективним способом збільшення доходів бюджету від справляння митних платежів є правильне визначення величини бази оподаткування - митної вартості товарів. Саме митна вартість впливає на обсяги митних платежів, а також на рівень імпортних цін на внутрішньому ринку. Варто також відзначити про порушення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності податкового і митного законодавства, недосконалою структурою зовнішньоторговельних потоків, негативному сальдо торгового балансу, окремих недоліків нормативно-правового забезпечення податкового регулювання ЗЕД, недосконалості системи надання пільг. також існують проблеми в організації контролю за дотримання митного законодавства суб'єктами ЗЕД та громадянами.

Існує ряд проблем у стягненні акцизного податку, що обумовлено неструктурованими ставками на підакцизні товари. З метою удосконалення акцизного оподаткування зовнішньоторговельних потоків вважаємо за необхідне ввести науково обґрунтований рівень і структуру ставок акцизного податку, що посилять виконання ним регулюючої функції шляхом поступового

збільшення частки акцизу в ціні імпортової підакцизованої продукції. Вимагає вдосконалення механізм автоматичного відшкодування ПДВ експортерам, оскільки невідшкодування або несвоєчасне відшкодування сум такого податку призводить до зростання ціни експортованої продукції і зниження її конкурентоспроможності на світовому ринку.

Отже можна зробити висновок, що митні платежі є вагомим наповнювачем державного бюджету України, і мають один з вирішальних чинників в формуванні стабільної економічної безпеки держави. Хоча в системі справляння митних платежів існує ряд недоліків і проблем, які потребують нагального вирішення.

В останні роки в світі застосовано багато цікавих і ефективних прийомів митно-тарифного регулювання, які могли б бути корисними для використання в Україні. На сучасному етапі найбільш підходящим є використання досвіду країн Центральної та Східної Європи, які нещодавно приєдналися до ЄС. Він полягає в дотриманні низьких тарифних ставок на більшість товарних позицій, особливо з низьким ступенем просочення і особливий захист деяких галузей сільського господарства і машинобудування.

Як показує досвід країн-членів Європейського Союзу, за допомогою тільки митних платежів не можна забезпечити захист національного товаровиробника, ефективно є його поєднання з антидемпінговими розслідуваннями, нетарифними методами регулювання та субсидіями національним товаровиробникам.

З огляду на велике значення митних платежів у формуванні державного бюджету та забезпеченні економічної безпеки України, вважаємо, що механізм справляння митних платежів в Україні вимагає впровадження нових прийомів і ідей.

Підвищити ефективність організації справляння митних платежів та забезпечити стабільність економічної безпеки можна досягти за рахунок:

- активізації співпраці з виробниками і імпортерами товарів в частині отримання довідкової інформації про ціни і фактори, що впливають на їх рівень;
- проведення аналізу класифікаційних рішень традиційного імпорту;
- збереження необхідного рівня тарифного захисту окремих галузей, що мають низьку конкурентоспроможність;
- поліпшення організаційно-правового забезпечення діяльності контролюючих органів;
- розробка і встановлення оптимального рівня митних платежів з метою підвищення інвестиційної привабливості окремих галузей української промисловості і сільського господарства;
- посилення контролю митних органів за правильністю класифікації та визначення країни походження товарів, щодо яких встановлені диференційовані ставки ввізного мита і спеціальні та антидемпінгові заходи.

Вирішення цих питань дозволить підвищити якість митного регулювання та вдосконалити процес справляння митних платежів в Україні, що в свою чергу сприятиме збільшенню надходжень до державного бюджету країни, і підтримувати стабільний рівень економічної безпеки, а як ми відзначили вище -

ефективна і якісна система забезпечення економічної безпеки - питання життя будь-якої держави, що прагне зайняти гідне місце в світовому геополітичному і економічному просторі.

2. Митна політика в Україні

Митна політика України виступає різновидом державної політики, а її головним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки України в політичній, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах.

Митна політика базується на базових національних інтересах та відповідних аспектах державної політики національної безпеки і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм у різних сферах державної діяльності, як внутрішніх, так і зовнішніх, відповідно до чинного законодавства та міжнародно-правових актів та звичаїв. В основному, засоби реалізації митної політики є задіяними при переміщенні фізичними та юридичними особами товарів через митний кордон України.

Митна політика підпадає під вплив тих самих соціальних та політичних законів, що і державна політика взагалі. На конкретний зміст митної політики держави впливають певні об'єктивні фактори, серед яких слід визначити наступні:

- економічні - загальний стан економіки країни, особливості її економічної системи, особливості розвитку окремих галузей економіки, існуючі зовнішні економічні зв'язки, стан світових економічних відносин та ін.;

- ідеологічні та політичні фактори - програми уряду щодо захисту внутрішнього ринку та окремих його сфер, екологічної безпеки країни, охорони моралі та духовності;

- міжнародні фактори - членство держави у різноманітних міжнародних організаціях, наявність двосторонніх та багатосторонніх міжнародних угод, участь держави у митних та економічних союзах, підтримка певних міжнародно-правових та економічних санкцій, політика уряду щодо надання преференцій окремим державам та інше.

Діалектична природа митної політики обумовлює наявність крім національних інтересів і національної безпеки взагалі, певних динамічних принципів, які розкривають зміст національних інтересів держави на даному етапі, та якими керуються компетентні органи державної влади при розробці митної політики і проведеної її в життя.

Такі принципи можна знайти в законодавчих актах з митних питань та певних програмних документах:

- 1) принцип єдності митної політики як складової зовнішньої політики України – митна політика є похідною частиною зовнішньої політики держави тому має підтверджувати її наміри і захищати права і інтереси;

- 2) принцип єдності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та контролю за її здійсненням – регулювання зовнішньоекономічної

діяльності забезпечується державним контролем одним з таких є контроль перетину кордону держави різних товарів;

3) принцип єдності тарифної політики України – згідно зі ст. 3 Закону України «Про Єдиний митний тари» на митній території України діє Єдиний митний тариф України, який являє собою систематизований звід ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі цієї території;

4) принцип єдності політики експортно-імпортного контролю – встановлення на ввезення на територію України певних товарів та їх видів, для того щоб забезпечити безпеку громадян і економіки держави;

5) принцип єдності митної території України – митна територія встановлює область дії митного суверенітету держави;

6) принцип гармонізації та уніфікації митної діяльності України з загальноприйнятими в міжнародній практиці нормами і стандартами – згідно ч. 2 ст. 3 Митного Кодексу України це спроби держави інтегруватися в міжнародну спільноту і привести у відповідність митне законодавство до міжнародних стандартів;

7) принцип захисту державою прав та законних інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності – згідно ст. 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» Україна як держава забезпечує рівний захист інтересів всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України;

8) принцип юридичної рівності і недискримінації, виключення невинуватого втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність – відповідно Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" (ч. 4 ст. 2) визнає рівність перед законом всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, в тому числі держави, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Також забороняються будь-які, крім передбачених цим Законом, дії держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками.

Митна політика України має сприяти забезпеченню економічної безпеки України.

Економічна безпека – це такий стан економічної держави, який гарантує гідний рівень соціального, політичного та оборонного існування й ефективний прогресивний розвиток держави, незалежність її політичних інтересів від можливих зовнішніх і внутрішніх економічних факторів. Як відомо, існує три види митної політики: фритредерство, протекціонізм, автаркія.

Фритредерство – вільна торгівля. Економічна політика держави, що підтримує вільну торгівлю та виступає проти втручання в господарську діяльність підприємства. Передбачає вільний обмін, що дозволяє таким чином використовувати потенціал кожної держави для створення її національного багатства.

Протекціонізм – економічна політика держави в міжнародній торгівлі, спрямована на заохочення розвитку національної економіки та її захист від іноземної конкуренції шляхом упродовження високих митних тарифів на імпортовані товари, обмеження та повної заборони ввезення певних товарів, а також вжиття інших заходів економічної політики, в тому числі нетарифних інструментів регулювання експортно-імпортних операцій.

Автार्кія – державна політика, яка спрямована на створення замкнутої, самодостатньої економіки, яка має задовольнити всі потреби держави. До створення такої економіки вдаються агресивні країни, що готуються до війни, або країни, яким загрожує зовнішня агресія (наприклад, санкції) і в яких немає надії на гарантовану допомогу інших країн.

В умовах трансформації вітчизняного законодавства та реформи виконавчої влади залишаються не повною мірою вирішеними питання ролі митної політики та комплексності визначення, складових цієї політики в системі загальнодержавної політики, а також механізмів її забезпечення.

Таким чином, серед засобів зовнішньоекономічної політики, що базуються на внутрішньому (національному) законодавстві, найвагомішими є митно-тарифні системи. Мито, як і договори, належить до найстаріших засобів торговельної політики, проте нині його роль та сутність значно змінилися.

Сучасна митна справа — це відносини, що складаються у системі зовнішньоекономічних відносин, одна з найважливіших ланок у міжнародних відносинах на світовому регіональному і національному рівні.

Митні відносини характеризуються насамперед митною політикою, міжнародними правилами, зовнішньоторговельними угодами, порядком і умовами переміщення через митні кордони товарних, транспортних, фінансових та інформаційних потоків, а також загальноприйнятими заходами тарифного і нетарифного регулювання, експортного контролю тощо.

Створення сучасного світового господарства, як сукупності, а не простої суми національних економік, безумовно має на увазі взаємозумовленість і взаємозв'язок митних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності різних держав та взаємодію їх митних органів.

Безумовно інтеграційні процеси не можуть зіставлятися з національним інтересам і економічній безпеці окремих країн. А оскільки митна політика споконвічно покликана через закони і методи регулювання ЗЕД захистити інтереси держави, то виникають досить серйозні проблеми, що підлягають вивченню фахівцями в галузі міжнародних економічних відносин, і пов'язані з поєднанням національних та інтернаціональних інтересів.

Проблеми сучасної митної політики визначають стратегію розвитку митної діяльності як сьогодні, так і майбутнього. Це пов'язано з цілим комплексом факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Так, формування й реалізація митної політики держави об'єктивно спричинені закономірностями і тенденціями розвитку міжнародних зв'язків та відносин, з одного боку, умовами, закономірностями і тенденціями соціально-економічного розвитку

світової спільноти – з другого. Разом з тим існування суб'єктивних факторів може суттєво вплинути на хід та результат цього процесу.

До таких суб'єктивних факторів, перш за все, можемо зараховувати політику конкретної держави в конкретний історичний період її існування та фактори, що діють у конкретній митній службі держави. Для України такі фактори спричиняються умовами переходу держави до ринкових відносин.

Митна політика як невід'ємна складова частина державної політики мала яскраво виражений фіскальний характер, що стримувало розвиток міжнародних торговельних зв'язків та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

Головним завданням митних органів, які реалізують митну політику, є збільшення надходжень до державного бюджету. Таке визначення пріоритетів викликано проблемою гострого дефіциту бюджетних коштів, що ускладнюється проблемами ухилення від сплати податкових платежів, значним зовнішнім боргом та станом забезпечення соціальних гарантій населення держави.

Світовий досвід формування та реалізації митної політики свідчить про складність цього процесу та потребу у використанні широкого кола стратегій і технологій, що ґрунтуються на науково обґрунтованих позиціях. Питома вага, місце і характер поєднання цих стратегій формування та реалізації митної політики має визначатися станом національної митної служби, політичними, соціально-економічними можливостями держави, політичною волею його керівництва.

У процесі створення стратегії формування та реалізації митної політики перед Українською Державою виникла потреба, у першу чергу, щодо методологічного та методичного опрацювання загальних проблем митної політики як складової загальної державної політики.

Незважаючи на те, що методологічні проблеми, пов'язані зі з'ясуванням сутності, мети та пріоритетних напрямків митної політики, а звідси і розвитком митної служби України, є предметом дослідження та обговорення в наукових колах, а також на державному рівні, на жаль, цілісного уявлення щодо цих проблем та напрямків діяльності, які є одними з пріоритетних для країни, поки що не склалося.

Це обумовлено тим, що у ході формування митної політики враховувались переважно сьогочасні потреби максимального наповнення державного бюджету. Ці процеси відбувалися без урахування довгострокових перспектив митної політики, що, безумовно, не йде на користь економіці держави.

Сучасний стан дослідженості її основних інститутів і рівень її практичної реалізації не забезпечує формування стабільної та досить визначеної митної політики.

Здійснювана митна політики у такому вигляді, як вона зараз викладена та інтерпретована в політико-правових актах, виявляється неадекватною сучасним потребам окремо взятих громадян чи суб'єктів господарювання і суспільства та держави в цілому і є такою, що не сприяє формуванню оптимальної структури

національної економіки та входженню її в світову економіку, не визначає напрямки модернізації митних органів України.

Бракує системного підходу до визначення змісту, формування та реалізації митної політики і розвитку митної служби не тільки в стратегічному, але й у тактичному планах.

Митні органи, беручи участь у формуванні митної політики держави та безпосередньо її реалізуючи, здійснюють різносторонню діяльність, якій властиві певні особливості. Безумовно, діяльність митних органів – це державно-владна діяльність, яка спрямована на реалізацію функцій держави у сфері митно-правового регулювання суспільних відносин.

Так уже традиційно склалося, що мало кого на практиці цікавлять питання щодо причин, які обумовлюють потребу у створенні та функціонуванні тих чи інших державних органів, яке їх призначення, що і як вони повинні робити для успішного виконання завдань, поставлених перед ними. Досліджуючи питання функціонування та діяльності державних органів, науковці обмежуються у своїх пошуках описом структури й складових їх правового статусу. Проте навіть у повсякденному житті все починається з усвідомлення потреби, яка передуює виникненню інтересу, що в свою чергу спонукає до формулювання мети на досягнення якої і спрямовуються в подальшому всі зусилля. Не є винятком у цьому сенсі сфера державного управління в митній галузі. З огляду на це, з'ясування питань мети і завдань митних органів є одним з найсуттєвіших моментів, що дозволяють охарактеризувати їх як основний суб'єкт реалізації митної політики, з одного боку, та як складну структуровану систему – з іншого, оскільки багатоплановість мети і завдань – це один із факторів, що сприяє визначенню їх функціонального призначення та структури.

Діяльність митних органів України як органів виконавчої влади обумовлена множинністю та різноспрямованістю мети, з якою вона здійснюється. Мета діяльності розкриває її головні сутнісні та якісні характеристики з точки зору її кінцевого результату. Адже саме потреба, яка трансформується у бажання отримати результат, і визначає мету діяльності, в тому числі й мету діяльності митних органів.

Конкретні завдання, які вирішуються державою в процесі проведення митної політики, обумовлюють відповідні її, політики, функції. До основних функцій митної політики слід віднести такі:

- фіскальна функція - наповнення державного бюджету за рахунок стягнення мит, податку на додану вартість, акцизного збору з товарів та інших предметів при переміщенні через митний кордон. Від перелічених вище стягнень слід відрізнити такі митні платежі, як: збір за митне оформлення, плата за зберігання товарів на митних складах, митне супроводження і т. д. Ці платежі не виконують фіскальної функції, а є платою за послуги митниці;

- регулятивна функція - передбачає вплив з боку держави та її компетентних органів на зовнішньоекономічні відносини за допомогою засобів економічного та адміністративного характеру з метою регулювання останніх в цілях забезпечення національних інтересів та інтересів національних

товаровиробників та створення сприятливих для них умов, забезпечення виконання державної політики в сфері економіки, виконання міжнародно-правових зобов'язань держави. Подібне регулювання здійснюється за допомогою встановлення ставок мит та митних зборів, ліцензування, квотування та встановлення інших нетарифних обмежень;

- захисна функція - спрямована на захист держави від зовнішніх загроз: захист національної безпеки держави, підтримання миру та міжнародної безпеки, суспільного порядку, моральності, захист внутрішнього ринку, забезпечення екологічної безпеки, захист інтересів споживачів, створення умов для підтримання законності щодо порядку переміщення через митний кордон України товарів, ефективної боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, сприяння боротьбі з міжнародним тероризмом, злочинністю тощо. Велика частина подібних завдань реалізуються в процесі виконання митними органами своїх контрольних функцій, таких як: митний, валютний, екологічний, медико-санітарний та інші види контролю, а також при виконанні завдань по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил.

3. Митне законодавство в Україні

На території України діє єдине митне законодавство, яке включає в себе Конституцію України, міжнародні договори і угоди, також підзаконні нормативно-правові акти, в тому числі накази Президента України.

Митним законодавством регулюється ряд процесів:

- 1) по встановленню порядку пересування товарів і транспортних засобів через митний кордон;
- 2) митне оформлення;
- 3) оскарження актів, дій митних органів і їх посадових осіб;
- 4) встановлення і впровадження митних процедур;
- 5) встановлення, введення і стягування митних платежів.

Митне законодавство включає в себе:

- міжнародно-правові договори і угоди, ратифіковані в Україні, які регулюють відносини в області митної справи і сприяють розвитку міжнародної співпраці;
- внутрішнє митне законодавство;
- інші державні закони.

Особливості набрання чинності Законів України та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, та особливості їх застосування

Першою особливістю, яка стосується і інших законів є: Закон України з питань митної державної справи, нормативно-правові акти з питань державної митної справи, які видаються Кабінетом Міністрів України та центральним органом виконавчої служби, вступають у дію і набирають чинності, тільки після 45 днів з дня їх офіційного опублікування, якщо інший варіант не вказаний у самому законі, або нормативно-правовому акті.

Офіційним опублікуванням закону України з питань державної митної справи, нормативно-правового акту з питань державної митної справи, який

видається Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, вважається опублікування його повного в одному із періодичних друкованих виданнях, які законодавство України визнає офіційними. Днем офіційного опублікування буде вважатися день виходу цього друкованого видання в світ, в якому присутній повний текст вказаного закону. Якщо даний закон видається в друкованому видання частинами, то днем виходу буде вважатися день, коли буде опублікована остання його частина.

Закон України, або нормативно-правовий акт з питань митної справи, який набирає чинності з дня офіційного опублікування, буде вважатися чинним з 0 годин дня, наступного за днем офіційного опублікування.

Митний кодекс України це кодекс який став чинним з 2012 року, що визначає основні принципи ведення митної справи в Україні.

Митний кодекс спрямований на забезпечення захисту економічних інтересів України, створення сприятливих умов для розвитку її економіки, захисту прав і інтересів суб'єктів підприємницької діяльності і громадян, а також забезпечення дотримання законодавства України по питанням митної справи.

Одним із головних завдань митної справи є регулювання товарообігу і стимулювання розвитку національної економіки України. У поняття митна справа повинно входити не митна політика, а засіб її реалізації.

Центральне місце в правовому забезпеченні митної справи становить Митний кодекс України і Закони України «Про митні справи в Україні». Інші законодавчі акти, дотичні питання до митної справи, повинні відповідати нормам Митного кодексу.

Під джерелами митного права України слід розуміти сукупність нормативно-правових актів різних державних органів, в яких містяться норми митного права. Основним критерієм класифікації джерел права є їх юридична сила. В зв'язку з цим, джерела митного права можна розташувати в наступній послідовності:

- 1) міжнародно-правові договори і угоди у митній справі, учасниками яких є Україна;
- 2) Конституція України, норми якої є нормами прямої дії і закріплюють вихідні початки і основні принципи митної справи України;
- 3) Закони України (у тому числі і кодекси), норми яких розраховані на тривалий період дії;
- 4) підзаконні нормативно-правові акти з питань митної справи видані Президентом України, Урядом України, Державний митний комітет України.

Діяльність митних органів України універсальна і специфічна, вона не має аналогів. Її багатоплановість виявляється в різноманітності соціальних функцій, що виконуються митними органами і закріплені в статті 9 Митного кодексу України[1]. Правовий статус митних органів визначається їх місцем і роллю в загальній системі органів державної влади України. Митні органи є складовою частиною системи органів виконавчої влади України.

Систему митних органів України складають:

- Державна митна служба України;

- регіональні митниці;
- митниці;
- спеціалізовані митні управління і організації.

Законність в діяльності митних органів виявляється:

- у верховенстві законів над виданими митними органами правовими актами;
- в необхідності одноманітного вживання норм митного права всіма митними органами незалежно від умов (окрім тих, які обумовлені законодавством);
- в недопустимості заставлення вимог норм законодавства і доцільності їх вживання;
- у відвертості форм і методів реалізації митними органами своїх завдань і функцій і можливості оскарження їх рішень і дій.

Верховенство законів, як ознака законності в діяльності митних органів означає, що всі форми і методи реалізації митними органами своєї компетенції повинні здійснюватися в строгій відповідності з Конституцією України і іншими нормативними актами. Видані митними органами в процесі реалізації ними своєї компетенції правові акти управління у сфері митної справи не повинні виходити за рамки законів. Інакше вони визнаються недійсними.

Ефективність управління у сфері митної сфери залежить не лише від строгого і неухильного дотримання державними службовцями вимог законності при здійсненні своєї діяльності, але і від строгої службової дисципліни в кожному митному органі або організації митної служби.

Поняття відповідності за правопорушення у сфері митної справи носить складний комплексний характер, обумовлений комплексним характером самої митної справи.

Юридичну відповідальність за правопорушення у сфері митної справи слід характеризувати як передбачені норми митного права обов'язок суб'єкта митного правопорушення зазнавати певні несприятливі наслідки в результаті досконалого їм протиправного діяння. Їй властиві наступні основні ознаки:

- 1) є засобом охорони правопорядку, засобом здійснення державної влади;
- 2) нормативно визначена і полягає у вживанні санкції правових норм;
- 3) є наслідком винного антигромадського діяння;
- 4) супроводжується державними і суспільним засудженням правопорушника і досконалого ним діяння (як морального, так і матеріального характеру), які він зобов'язаний зазнавати;
- 5) реалізується у відповідних процесуальних нормах.

Правопорушення у сфері митної справи діляться на злочин і провину. Останні у свою чергу поділяються на порушення митних правил і на адміністративні правопорушення, що зазіхають на нормальну діяльність митних органів. В зв'язку з цим, відповідальність за порушення у сфері митної справи слід підрозділяти на кримінальну і адміністративну.

Притягнення до відповідальності за правопорушення в сфері митної справи здійснюється відповідно до загальних принципів, властивих юридичній відповідальності взагалі.

Відповідальність настає лише за протиправні дії, а не за думки. Це означає, що особа, що притягується до відповідальності за здійснення правопорушення у сфері митної справи, може бути покарана за думки лише в одному випадку, якщо вони отримали зовнішнє вираження. Іншими словами, підставою для залучення особи до відповідальності можуть служити лише його протиправні дії бо інколи бездіяльність.

Відповідальність настає лише за наявність провини в діях (бездіяльності) правопорушника. Це означає, що без неї (провини) взагалі безпредметно говорити про правопорушення, а відповідно і про відповідність за нього. Наступний важливий принцип – принцип законності притягнення до відповідальності. Він означає, що відповідальність за правопорушення у сфері митної справи настає лише в випадках, прямо передбачених розпорядженнями відповідних митно-правових норм.

Відповідальність повинна носити справедливий характер. Справедливість як принцип відповідальності має бути відповідна з тягарем досконалого правопорушення. При притягненні особи до відповідальності за здійснення правопорушення у сфері митної справи правоохоронець повинен врахувати всі обставини досконалого правопорушення: час, місце, спосіб здійснення правопорушення, наявність або відсутність в справі обставин, пом'якшувальних або обтяжливих відповідальності і ін., і з врахуванням всіх цих обставин визначити міру відповідальності в межах санкції відповідної правової норми.

Індивідуалізація покарання – це неодмінна умова його результативності. Індивідуалізація відповідальності є частиною принципу її справедливості і означає, що кожен правопорушник має бути підданий примусовій дії з боку держави лише за ті протиправні діяння, які він безпосередньо зробив. Іншими словами, якщо правопорушення у сфері митної справи здійснене в співучасті, то при призначенні покарання (стягнення) правоохоронцем мають бути враховані міра і характер кожного із співучасників в здійсненні правопорушення.

Доцільність як принцип відповідальності – це відповідність обраної відносно правопорушника міри державного примусу його соціальним якостям. Так виходячи з особи правопорушника, його усвідомленого відношення до досконалого їм протиправного діяння, ряду інших обставин органи дізнання і попереднього слідства мають право застосовувати відносно осіб, підозрюваних або звинувачених в здійсненні злочинів у сфері митної справи, такі заходи, як утримання під вартою, підписка про невиїзд, застава і ряд інших заходів.

Ще одним найважливішим принципом юридичної відповідальності є принцип її невідворотності. Він означає, що жодне митне правопорушення не повинне залишатися безкарним. А чітке і неухильне прагнення митних органів до дотримання цього принципу повинне сприяти підвищенню ефективності їх правоохоронної діяльності, зміцненню правопорядку в країні, її економічній безпеці.

Основні принципи переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України закріплені в IV розділі МК України «Переміщення і пропуск через митний кордон України товарів і інших предметів».

Відповідно до ст. 50 МК України переміщення через митний кордон товарів і інших предметів здійснюється в місцях розташування митниць. У інших місцях товари і інші предмети можуть бути переміщені через митний кордон України лише з відома митниці.

Відповідно до ст.51 МК України ввезення до України, вивіз з України і транзит через її територію товарів і інших предметів окремих видів можуть бути заборонені або обмежені законодавством України. При цьому заборони або обмеження не повинні створювати не виправданих перешкод для здійснення будь-яких видів діяльності, незв'язаних безпосередньо з обставинами, що послужили причиною встановлення цієї заборони або обмеження. Як правило, такі обмеження направлені на захист публічного порядку.

Конкретний перелік предметів, що підпадають під дію справжньої статті, затверджується Верховною Радою України за уявленням Кабінету Міністрів України.

Одночасно з повною заборонаю відносно ввезення до України або вивозу з України товарів і транспортних засобів може бути встановлене обмеження в торгівлі окремими товарами (товарні обмеження); у торгівлі з окремими країнами або групами країн (географічні обмеження); обмеження, які діють впродовж певного терміну (обмеження за часом).

Обмеження переміщення можуть встановлюватися в актах вітчизняного і міжнародного права: міжнародних договорах, вирішеннях міжнародних організацій.

Що стосується актів українського законодавства, які встановлюють обмеження на ввезення і вивіз товарів, то підставою для їх прийняття є інтереси економічної політики, захист внутрішнього споживчого ринку, виконання міжнародних зобов'язань і т. д.

З врахуванням джерел правового регулювання і сфери вживання транзиту виділяють дві його форми:

- 1) міжнародний транзит, використання якого регламентується міжнародними конвенціями по питаннях транзиту або передбачається окремими положеннями інших міжнародних угод;
- 2) транзит товарів, який здійснюється відповідно до національного законодавства.

По загальних принципах, які закріплені в приведених актах, фізичні особи можуть переміщати через український кордон будь-які товари, за винятком заборонених для ввезення і вивозу з країни.

ТЕМА 3. СТРУКТУРА ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ

- 1. Структура та функціональні обов'язки митної служби**
- 2. Правове регулювання діяльності митних органів**

1. Структура та функціональні обов'язки митної служби

Розвиток системи митних органів незалежної України є невід'ємною частиною історії самої України, відтак вважаємо, що аналіз організаційно-структурних та функціональних перетворень вітчизняної митниці доцільно починати з 16 липня 1990 р., відколи було проголошено державний суверенітет як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

Декларація, в розділі VI якої вказувалось, що Українська РСР самостійно створює банкову, цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет, стала правовою основою для формування митної системи та свідченням реальних намірів проводити самостійну зовнішньоекономічну діяльність. Вже 03 серпня 1990 р. Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» визнавав забезпечення економічної самостійності республіки необхідною умовою державного суверенітету й визначав, що нетарифне регулювання у вигляді переліку товарів, вивезення і ввезення яких регулюється квотами і ліцензіями, відноситься до компетенції уряду Української РСР, а найголовніше – наголошував, що республіка самостійно створює митну систему.

На виконання цього закону 23.08.1990 р. було створено Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР та розпочато створення української митної системи. Формування в Україні власної митної системи відбувалось в умовах повноцінного функціонування союзної митної системи, яка також у цей період активно адаптувалась до нових умов зовнішньоекономічної політики СРСР та ринкової економіки: 26.03.1991 р. Верховна Рада СРСР приймає закон «Про митний тариф», з 01.06.1991 р. вводиться в дію новий Митний кодекс СРСР, проводяться заходи по реформуванню митних органів Радянського Союзу. Тому надзвичайно важливою видається роль прийнятого 25.06.1991 р. Закону УРСР «Про митну справу в Українській РСР», який проголосив, що Українська РСР як суверенна держава самостійно створює власну митну систему і здійснює митну справу.

Попри проведену попередню роботу по формуванню української митної системи, про реальну її самостійність можна говорити з моменту, відколи сама України отримала незалежність: 24.08.1991 р. Верховною Радою було прийнято Акт проголошення незалежності України. Указом Президента України від 11.12.1991 р. в якості центрального органу державного управління було утворено Державний митний комітет України, основними завданнями було визначено забезпечення захисту економічної безпеки України, додержання законодавства про митну справу, здійснення митного контролю та оформлення. Фахівці зазначають, що юридично на Україні в цей момент існувало дві паралельні

структури: підрозділи загальносоюзного ГУТК і українського ДМКУ. Така невизначеність була до 30 січня 1992 р., коли Голова Митного комітету СРСР видав наказ «Про заходи, пов'язані з ліквідацією Митного комітету СРСР». Прийнятий 12 грудня 1991 р. Митний кодекс України визначив принципи організації митної справи з метою створення умов для формування ринкової економіки та зростання активності зовнішньоекономічної діяльності на основі єдності митної території, мит та митних зборів.

Основним його спрямуванням стало забезпечення додержання митними, іншими державними органами, суб'єктами ЗЕД і господарської діяльності, а також громадянами прав та обов'язків у галузі митної справи.

Утворена система органів управління митною справою була дворівневою: її становили Державний митний комітет та митниці. Крім вказаних, з метою забезпечення ефективної діяльності митної системи при Держмиткомі дозволялось створювати спеціалізовані організації по здійсненню декларування, зберігання та реалізації митних вантажів, забезпеченню технічними засобами контролю, митні лабораторії, інформаційно-обчислювальні центри, будівельні та господарські організації, кінологічні служби, установи по підготовці та перепідготовці кадрів, консультативно-інформаційні пункти та інші.

Митний кодекс України 1991 року задав вектор змін в сфері митної справи на формування принципово іншої бази нормативно-правових актів, яких вимагали нові політичні, економічні, соціальні умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності в умовах демократичних перетворень.

Молода держава повинна була максимально швидко забезпечити митний контроль на всьому зовнішньому периметру країни довжиною майже 7 тис. км, що складався з ділянок: українсько-російського кордону – 2295 км (у тому числі сухопутного 1974 км і морського 321 км); українсько-молдавського кордону – 1222 км (у тому числі річкового 267 км); українсько-білоруського кордону – 1084 км (у тому числі річкового 326 км); українсько-румунського кордону – 614 км (у тому числі річкового 292 км і морського 33 км); українсько-польського кордону – 542 км (у тому числі річкового 187 км); українсько-угорського кордону – 137 км (у тому числі річкового 85 км) та українсько-словацького кордону – 98 км (у тому числі річкового 2,3 км). Через відсутність митниць фактично не контролювалось 65% кордону (з Росією, Молдовою та Білоруссю), а 35% кордону (з Румунією, Польщею, Угорщиною та Словаччиною) потребували збільшення пропускної спроможності існуючих митних установ, що не встигали проводити митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів в умовах значної активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств та різкого збільшення кількості громадян, які через економічну нестабільність в Україні шукали можливості заробити на поїздках за кордон.

Ситуація ускладнювалась через відсутність часу та коштів. По-перше, перехід України до проведення власної митної політики вимагав невідкладних заходів по створенню митних органів на державному кордоні, який з лінії внутрішнього адміністративного розмежування союзних республі перетворився в зовнішній кордон молодій країні. По-друге, глибока економічна криза

практично у всіх галузях промисловості та сільського господарства, перехід від державного регулювання до ринкового в умовах застарілих технологій, дезорганізації керівництва та неукомплектованості управлінського апарату, лібералізація цін яка призвела до вибухового зростання рівня інфляції (2000%), погано сприяли наповненню Держбюджету.

Митна система, для якої фіскальна функція ще не була пріоритетною, перераховувала в бюджет не більше 2% прибутків. Але навіть за умов недостатнього фінансування за перші п'ять місяців 1992 року було створено 24 митниці, чим подвоєно кількість функціонуючих митних органів. На розвиток митної системи, включаючи розбудову інфраструктури новостворених пунктів пропуску та адміністративних будівель, транспортне та технічне оснащення, забезпечення зв'язком та форменим одягом, спрямовуються митні збори за митне оформлення.

За рік напруженої роботи, з березня 1993 року митний контроль на кордонах України починає набирати ознак сучасних цивілізованих форм – вводиться декларування товарів, запроваджується митний контроль в аеропортах та пунктах міжнародного поштового обміну. Однією з проблем був непрофесіоналізм особового складу, тому було прийняте рішення скористатися досвідом старого кордону – українських митниць, розташованих на кордоні колишнього СРСР. Були визначені митниці-куратори, які повинні були надавати методичну допомогу, а для фахівців з таких митниць передбачався особливий режим роботи «в умовах відрядження у пунктах пропуску». В цілому, період створення митної системи тривав до 1994 року, на початку якого в Україні вже нараховувалося 65 митниць. Фактично за три роки була не лише розроблена, а й частково реалізована нова стратегія розвитку митної системи, частиною якої стала концепція організації та функціонування української митниці в умовах розвитку ринкової економіки та освоєння міжнародних стандартів та технологій в митній справі.

Для упорядкування системи управління такою кількістю митниць та підвищення рівня координації було прийнято рішення про перехід до трирівневої системи управління, для чого ЗУ від 28 січня 1994 р. «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України з митних питань» утворені територіальні митні управління. Такі управління разом з Держмиткомом, митницями та іншими митними установами становили систему митних органів України (у 1994 році функціонували 8 територіальних митних управлінь, 69 митниць та 245 митних постів). Були зміщені акценти в управлінні системою митних органів: створення спеціально уповноваженого органу державного управління в галузі митної справи, як і затвердження Положення про Державний митний комітет, з компетенції Кабінету Міністрів України передано Президенту. На створення, реорганізацію і ліквідацію митниць та інших митних установ України, що здійснювались Державним митним комітетом за погодженням з Міністерством фінансів, більше не була потрібна згода Кабінету Міністрів України, який натомість наділявся повноваженнями на створення територіальних митних управлінь.

За наступні три роки завершився початковий етап формування митної системи України: створена нормативно-правова база, яка у достатній мірі забезпечувала правове регулювання митної справи; під митним контролем здійснювались всі види зовнішньоекономічних операцій; завдяки сформованій мережі митниць, митних постів та пунктів пропуску, які відкривались з урахуванням потреб підприємств, що починали займатись міжнародною торгівлею в нових умовах господарювання, були створені максимально зручні умови для суб'єктів ЗЕД та громадян, які перетинають кордон. Г.В. Бобрижна вважає, що поява регіональних митних управлінь, в якості середньої ланки управління в митній системі, дала змогу за короткий термін вирішити завдання організації та здійснення митної справи на нових кордонах і на всій митній території України.

У ході адміністративної реформи в Україні зазнає змін і система митних органів. З метою вдосконалення митної справи, посилення митного контролю, зміцнення виконавської дисципліни співробітників митної системи Президент України своїм указом від 29.11.1996 р. № 1145 утворив Державну митну службу України та її органи – регіональні митниці, митниці, спеціалізовані митні управління та організації на базі ліквідованих Державного митного комітету України та підпорядкованих йому територіальних митних управлінь, митниць та інших митних установ. Держмитслужба України стала центральним органом виконавчої влади, який забезпечує проведення в життя державної митної політики, організовує функціонування митної системи, здійснює керівництво дорученою йому сферою управління, несе відповідальність за її стан і розвиток.

Саме з цим періодом пов'язана кардинальна зміна системи організації та управління вітчизняної митної служби, що дозволило від етапу створення перейти до якісно нового етапу її розвитку. За півтора року в митній системі відбулись структурні, організаційні та технологічні зміни, спрямовані на вдосконалення діяльності митних органів. Насамперед, у сфері управління місцевими підрозділами стався перехід від територіального підходу до регіонального: замість територіальних управлінь, на які покладалась лише координаційні, контрольні та комунікативні функції, було створено 10 регіональних митниць – спеціально уповноважених органів виконавчої влади в галузі митної справи, які забезпечували дотримання вимог законодавства України з питань митної справи та виконання інших завдань, покладених на митну службу, в межах своєї компетенції і на території закріпленого за ним регіону, які крім цього, безпосередньо забезпечували здійснення митної справи в межах визначених зон їх діяльності. Кількість митниць була скорочена на 20% (з 69 до 55), на 25% зменшено кількість митних постів (268 до 199). Останні залишались підрозділами митниць, а митниці підпорядковувались Держмитслужбі через регіональні митниці, метою утворення яких було не лише вдосконалення організаційної структури митної системи, а й посилення митного контролю, боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, зміцнення виконавської дисципліни.

Другим напрямком стало технічне переоснащення, яке здійснювалось при активній допомозі міжнародних інституцій: це не лише сучасні види технічних засобів митного контролю, транспорту і зв'язку, спеціальних засобів, – до 1998 року була введена в експлуатацію транспортна мережа супутникового зв'язку, яка дозволила впроваджувати вітчизняні розробки програмного забезпечення процедур митного контролю та оформлення, прискорити здійснення перевірочних заходів в пунктах пропуску, зробити надійною систему контролю за доставкою вантажів в митниці призначення.

Активізація реформ та нові підходи до здійснення митної діяльності вимагали змін нормативної бази, що спонукало до прискорення роботи з підготовки нової редакції Митного кодексу України.

Не менш важливим став розвиток міжнародної співпраці митних органів України з міжнародними інституціями та іноземними партнерами: Європейською комісією, ВМО, СОТ, митними адміністраціями зарубіжних країн. 25.11.1998 р. Держмитслужбою України та Європейською Комісією ЄС було підписано Меморандум про співробітництво на 1999-2001 р. та Програму взаємодії у галузі митної справи на трирічний період, фінансування якої здійснювалось за рахунок Програми ТАСІС. Завдяки таким формам співробітництва пріоритетами в розвитку митної системи стає удосконалення митного законодавства з врахуванням практики здійснення контрольних функцій митними адміністраціями країн Європи, впровадження новітніх митних технологій, якісна професійна підготовка спеціалістів та формування партнерських відносин між митними структурами.

Переконливими кроками України на шляху до міжнародного співробітництва та імплементації кращих практик митної діяльності стало приєднання 23 травня 2000 р. до Міжнародної Конвенції ВМО про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства, а 17.05.2002 р. – до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів.

Україна дедалі активніше включалась у міжнародно-правову діяльність в митній сфері, що разом із розвитком економічних та соціальних відносин в середині країни вимагало нових форм правового регулювання. Митний кодекс України 1991 р., який нагадував собою адаптований український переклад радянського варіанта, за десятиліття став «тісним» для більш сучасних суспільних відносин, які прийшли на зміну адміністративно-командній системі управління та державним монополіям.

Розвиток промислової та транспортної інфраструктури країни, напрацювання сталих та логістично виправданих шляхів переміщення товарів, впливали на динаміку трансформацій митних органів, які утворювались та ліквідовувались в залежності від потреб у проведенні митних процедур в місцях, що були найбільш зручними та економічно виправданими для бізнесових операцій. Систему митних органів, що функціонували в трирівневій структурі Держмитслужби України на початку XXI ст. склали центральний апарат ДМСУ, 10 регіональних митниць, 46 митниць, 187 митних постів, 12

спеціалізованих митних установ та організацій. Чисельність митників в цей період становила майже 19 тисяч осіб, які забезпечували оформлення митних операцій у 74 автомобільних, 36 авіаційних, 40 морських та річкових, 4 паромних пунктах пропуску.

Другий Митний кодекс України було прийнято 11 липня 2002 р., проте знадобилось ще півтора року перш ніж 01 січня 2004 р. він був уведений в дію. До компетенції Верховної Ради України було віднесено визначення засад митної справи, а на Кабінет Міністрів України покладалась організація та забезпечення митної справи. Керівництво митною справою та контроль за діяльністю митних органів здійснювали органи державної влади та Президент України, який за погодженням з прем'єр-міністром утворював, реорганізовував та ліквідував спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи, та самостійно призначав та звільняв його керівника. Структура митних органів була суворо централізована: спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади в галузі митної справи підпорядковані регіональні митниці, митниці, спеціалізовані митні установи та організації, які всі разом утворюють загальнодержавну систему – Митну службу України. Розширюється коло завдань, які покладаються на митні органи: з урахуванням міжнародних стандартів діяльності митних органів в переліку з'являються новації: сприяння захисту інтелектуальної власності учасників ЗЕД та інших юридичних і фізичних осіб; ведення УКТЗЕД; здійснення верифікації сертифікатів походження товарів з України.

У цей період був затверджений План Дій «Україна – ЄС», один із розділів якого «Митні справи» визначив основні кроки України на шляху адаптації митної діяльності до вимог ЄС. Ці кроки мали поступовий характер, розрахований на достатньо довгий період часу, і передбачали:

- по-перше, завершення впровадження нормативно-правової бази, необхідної для імплементації Митного кодексу, у відповідності до міжнародно-визнаних стандартів, особливо угод СОТ, зокрема що стосується митної вартості, а також у відповідності до митного законодавства ЄС;

- по-друге, подальший перегляд Митного кодексу з урахуванням положення законодавства ЄС і раніше наданих рекомендацій, прийняття та поновлення Гармонізованої системи з метою подальшого прийняття Комбінованої номенклатури, як це передбачено Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС та їх державами-членами;

- по третє, впровадження митного контролю, заснованого на аналізі ризиків, та визначення необхідного організаційне забезпечення;

- окрема увага приділялась підготовці та введенню в дію законодавства щодо митного контролю прекурсорів, контрафактної та піратської продукції, товарів подвійного призначення, предметів культури.

Реформа організаційно-управлінської структури митних органів, що була проведена у 2005 р., полягала у тому, що всі митниці були виведені з підпорядкування регіональних митниць та напряму підпорядковано центральному апарату ДМСУ. Повернення до дворівневої системи управління

митними органами проводилось з метою підвищення керованості митними органами; скорочення чисельності керівного складу та перерозподілу штатних одиниць в підрозділи митних органів, що безпосередньо здійснюють митний контроль та оформлення; зменшення навантаження на фонд оплати праці митних органів; підвищення рівня виконавської дисципліни. Однак, не отримавши очікуваного результату керівництво Держмитслужби повертається до організаційно виваженої організаційно-управлінської структури, де на середньому рівні функціонують регіональні митниці, які тепер утворюються з урахуванням адміністративно-територіального устрою України та по аналогії із прикордонними структурами. Упродовж невеликого відрізка часу – до 2008 року після чергової реорганізації в механізмі управління митною справою було відновлено дворівневу схему: центральний апарат Держмитслужби – митниця. На нашу думку, намагання спростити систему управління митною системою шляхом ліквідації середньої ланки не дало очікуваного результату через неготовність центрального апарату до передачі йому частини повноважень регіональних митниць, насамперед, пов'язаних із прийняттям рішень з питань митного контролю та оформлення, організаційного забезпечення діяльності митниць регіону, низький рівень комунікацій та інформаційного забезпечення, недостатню автоматизацію управлінської діяльності.

З 01 серпня 2007 р. набрало чинності нове Положення про Державну митну службу України, яка визначалась як центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів. До її компетенції було віднесено впровадження заснованих на міжнародній практиці сучасних методів роботи митної служби, проведення роботи з гармонізації законодавства з питань митної справи з міжнародними стандартами, розробка та подання Кабміну пропозицій щодо його вдосконалення, а основним завданням стала участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики в галузі митної справи. Право призначати та звільняти Голову Держмитслужби належало Кабінету Міністрів України, проте необхідною умовою кадрових перестановок визначалось подання міністра фінансів. Оновлені завдання відповідали досягнутому рівню розвитку системи митних органів та тогочасним принципам митної політики. В якості основних завдань виокремлюються: забезпечення своєчасної та у повному обсязі сплат додержавного бюджету податків і зборів (обов'язкових платежів), контроль за справлянням яких покладено на митні органи; здійснення контролю задіяльністю підприємств, які надають послуги з декларування товарів і транспортних засобів, перевезення та зберігання товарів, що переміщуються через митний кордон України чи перебувають під митним контролем, та виконують інші операції з такими товарами; забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в галузі митної справи та виконання зобов'язань, передбачених міжнародними угодами.

У період 2004-2009 р. Україна активно співпрацює з ВМО та іншими міжнародними інституціями по уніфікації діяльності Держмитслужби та наближенню норм і положень, якими керується українська митна служба, до

міжнародних стандартів з метою вступу до СОТ та інтеграції у європейське співтовариство. Однак, вжитих заходів було недостатньо для переформатування сталих імперативних відносин між митницею з однієї сторони та бізнесом і громадянами з іншої. Основними в стратегії реформування мали стати: зміна пріоритетної функції митної служби з фіскальної на економіко-регулятивну; приведення структури митних органів у відповідність до адміністративно-територіального устрою України; створення безпаперового середовища, у тому числі впровадження електронного декларування; а головне – формування культури, орієнтованої на клієнта митниці.

Враховуючи, що вимоги часу поставили перед митною системою низку завдань невідкладного реформування, виконання яких мало вивести її на новий рівень якості надання послуг суспільству і бізнесу з одночасним неухильним гарантуванням митних інтересів держави, у жовтні 2010 року була розроблена та прийнята розрахована на п'ять років Концепція реформування діяльності митної служби України «Обличчям до людей». Відзначаючи, що Державна митна служба України є дієвим інструментом в руках Президента України і держави для створення сприятливого клімату у розвитку зовнішньої торгівлі і залучення інвестицій та забезпечення надходжень до державного бюджету, основним спільним завданням Уряду і національного бізнесу було названо покращення умов для зовнішньої торгівлі. Паралельно наголошувалось, що надання митній службі повноважень правоохоронного органу підвищить її ефективність як інструменту із забезпечення митної безпеки держави. Основними ресурсами для підвищення ефективності, усталеності та надійності здійснення митної справи мали стати застосування новітніх технологій інформаційного митного контролю на основі системи аналізу ризикових ситуацій, централізованого митного оформлення і широкого впровадження пост-аудит контролю.

Нове Положення про Державну митну службу України, затверджене Указом Президента України від 12 травня 2011 р. змінило статус цього органу, Держмитслужба, яка утворюється для реалізації державної політики у сфері державної митної справи, стала центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, діяльність якого спрямовується і координується урядом через міністра фінансів України. Призначення та звільнення керівника Держмитслужби України здійснювалось Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій міністра фінансів. Питання утворення, реорганізації та ліквідації територіальних органів Держмитслужби були віднесено до компетенції Кабміну.

Етапним документом, що остаточно закріпив впровадження в Україні міжнародних стандартів в діяльність митних органів став третій за двадцять років незалежності Митний кодекс України, прийнятий у 2012 році (далі – МК України). Його основні положення були направлені, у першу чергу, на забезпечення міжнародної інтеграції країни та формування дієвої системи економічної безпеки, а особливий акцент було зроблено на удосконаленні взаємодії митних органів і суб'єктів підприємницької діяльності.

Основним завданням, яке ставилось розробниками нового МК України, було приведення вітчизняного митного законодавства у відповідність до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур, Конвенції про тимчасове ввезення а також імплементація у національне законодавство Рамкових стандартів безпеки Всесвітньої митної організації та реформування митної служби України. Завдяки врахуванню міжнародного досвіду були зроблені рішучі кроки по усуненню розбіжностей у порядку застосування процедур митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон, між Україною та іншими державами – членами Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур, які перешкоджають подальшому розвитку міжнародній торгівлі та інших видів міжнародного обміну. Фактично в практику роботи митних органів України запроваджено сучасні методи здійснення митного контролю, роботу митників сконцентровано на ризикованих операціях з товарами, зменшено вплив «людського фактору» на процеси та результати митного оформлення чим знижено рівень корупціогенних факторів.

Розроблений на підставі Кіотської конвенції та Конвенції про тимчасове ввезення, МК України враховував положення Податкового кодексу України, та Законів України «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про доступ до публічної інформації». Основними його новаціями стали норми, що впроваджували елементи міжнародних стандартів митної діяльності та прогресивні інструменти здійснення митного оформлення. На відміну від попередньої редакції кодексу, значно збільшився обсяг прав декларантів у відносинах з митними органами, у тому числі встановлено чіткі підстави для відмови у митному оформленні та обов'язки митниці надати вичерпні роз'яснення причин такої відмови.

Бізнес відчув лібералізацію підходів в роботі митних органів завдяки встановленню вичерпного переліку основних документів, що повинні подаватись до митного оформлення. Було синхронізовано з максимальним урахуванням норм Податкового кодексу положення щодо строків проведення пост-аудиту. Визначено порядок надання, призупинення та відкликання статусу уповноваженого економічного оператора, який запроваджував можливість суб'єкту ЗЕД користуватися спеціальними спрощеннями при здійсненні митного оформлення, а для його проведення встановлювався значно менший термін – 4 години з моменту подання митної декларації та документів.

Для громадян було значно збільшено норми щодо переміщення товарів, встановлено перелік особистих речей, які не підлягали декларуванню та звільнялись від оподаткування, підвищено вартісну межу ввезення товарів без сплати податків. Запроваджувались елементи медіації шляхом укладення компромісу в справах про порушення митних правил.

З урахуванням кращих практик європейських країн та рекомендацій ВМО було введено дієву систему управління ризиками при здійсненні митного контролю, а також приділено значну увагу впровадженню електронного декларування та використанню інформаційних технологій.

Будучи інноваційними по своїй суті, вказані положення спрощували процедури митного контролю та оформлення, дозволяли бізнесу скороти витрати часу та фінансових ресурсів на здійснення митних формальностей, впроваджували антикорупційні механізми в діяльність митних органів, що мало сприяти розвитку ЗЕД, збільшенню надходжень митних платежів до бюджету та підвищенню інвестиційної привабливості нашої країни.

Позитивно слід оцінити і комплексний підхід до формування системи нормативно-правових актів, які супроводжували новий кодекс з моменту введення його в дію 01 червня 2012 р. У цей період фактично відбулась консолідація та кодифікація законодавства про митну справу, яке складається не лише з Конституції України та МК України. Правовідносини в сфері державної митної справи регулюються й іншими законами України з питань порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України, їх митного контролю та оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання ЗЕД, справляння митних платежів, обміну митною інформацією, ведення УКТЗЕД, здійснення контролю нехарчової продукції, протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил, організації і забезпечення діяльності митних органів; міжнародними договорами України, а також нормативно-правовими актами, виданими на основі та на виконання МК України та інших законодавчих актів. Видання підзаконних нормативних актів з питань митних правовідносин здійснювалось Кабінетом Міністрів України та Міністерством фінансів України, які за активної участі фахівців Державної митної служби України у стислі терміни підготували біля 50 постанов та наказів, необхідних для забезпечення практичної реалізації окремих норм митного законодавства.

Митна служба України є складовою частиною системи органів виконавчої влади України і складається з митних органів, митних організацій, а також спеціалізованих навчальних закладів та науково-дослідної установи митної служби України, створена для спрямування, координації та контролю за діяльністю митних органів та організацій щодо виконання законодавства України з питань митної справи.

Реалізуючи митну політику України, митна служба України виконує такі основні Завдання (ст. 544 МКУ):

1) забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України з питань державної митної справи;

2) забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань державної митної справи, укладених відповідно до закону;

3) створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзитові, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

4) здійснення митного контролю та виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, у тому числі на підставі

електронних документів (електронне декларування), за допомогою технічних засобів контролю тощо;

5) аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю;

6) забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення у межах повноважень, визначених Митним Кодексом, Податковим кодексом України та іншими актами законодавства України;

7) застосування передбачених законом заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, здійснення контролю за дотриманням усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення окремих видів товарів через митний кордон України; здійснення заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон України товарів, на які встановлені заборони та/або обмеження щодо переміщення через митний кордон України, а також товарів, які не відповідають вимогам якості та безпеки;

8) здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;

9) сприяння захисту прав інтелектуальної власності, вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності;

10) запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України;

11) здійснення в межах повноважень, визначених Митним Кодексом, контролю діяльності підприємств, які надають послуги з декларування товарів, перевезення та зберігання товарів, що переміщуються через митний кордон України чи перебувають під митним контролем, та здійснюють інші операції з такими товарами;

12) ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;

13) ведення митної статистики та обмін даними митної статистики з митними органами інших країн;

14) проведення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів про походження товарів з України та видача у випадках, встановлених чинними міжнародними договорами, сертифікатів походження;

15) здійснення обміну документами та інформацією (у тому числі електронною) з іншими державними органами;

16) впровадження, розвиток та технічне супроводження інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем та технологій в державній митній справі, автоматизація митних процедур;

17) здійснення міжнародного співробітництва у сфері державної митної справи, залучення зовнішніх ресурсів для забезпечення діяльності митної служби України;

18) кінологічне забезпечення діяльності митної служби України;

19) управління об'єктами митної інфраструктури, розбудова митного кордону.

Митними органами є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, спеціалізовані митні органи, митниці та митні пости.

Структура митної служби України наведена на рисунку 4.1. [145].

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, спрямовує, координує та контролює діяльність митниць, митних постів, спеціалізованих митних органів та митних організацій спеціалізованих навчальних закладів та науково-дослідної установи митної служби України, в межах своїх повноважень видає накази, організує та контролює їх виконання (ст. 545 МЕСУ).

Митниця є митним органом, який у зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митну службу України.

Митний пост є митним органом, який входить до складу митниці як відокремлений структурний підрозділ і в зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митну службу України.

З метою ефективної реалізації митної політики митні органи здійснюють багатофункціональну діяльність, яка спрямована на[36]:

- вирішення Економічних завдань, Що досягається через:
- участь митних органів у захисті, в межах своєї компетенції економічних інтересів держави;
- забезпечення нарахування та справляння у повному обсязі мита, інших податків і зборів з товарів, які переміщуються через митний кордон України;
- своєчасне перерахування коштів, що надходять до державного бюджету;
- здійснення заходів щодо захисту інтересів національного споживача і недопущення ввезення на територію України неякісних товарів або товарів, що не відповідають чинним в Україні вимогам та стандартам;
- Регулювання митної діяльності, Що досягається шляхом організації застосування та вдосконалення засобів митного регулювання з урахуванням пріоритетів розвитку економіки держави. До таких засобів належать:
- засоби митно-тарифного та нетарифного регулювання; прийняття рішень щодо класифікації та кодування товарів відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;
- видання та скасування у випадках, передбачених законодавством, відповідних дозвільних документів;
- здійснення верифікації сертифікатів походження товарів тощо;
- забезпечення митними органами виконання зобов'язань, що зазначені у міжнародних угодах, укладених Україною;
- створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності,
- ведення митної статистики зовнішньої торгівлі, спеціальної митної статистики та налагодження міжнародного співробітництва у сфері митної діяльності;

- Здійснення контролю за додержанням законодавства У сфері митної діяльності, що досягається шляхом здійснення:

- контролю за дотриманням суб'єктами господарської діяльності та громадянами порядку переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України;

- митного контролю, митного оформлення товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України та удосконалення форм і методів їх здійснення,

- контролю за доставкою товарів та інших предметів, що перебувають під митним контролем,

- контролю за діяльністю митних брокерів, митних перевізників, митних ліцензійних складів, складів тимчасового зберігання та магазинів безмитної торгівлі,

- комплексного контролю за валютними операціями, контролю за забезпеченням охорони державної таємниці, контролю за діяльністю підпорядкованих митних органів;

- Вирішення правоохоронних завдань, Що досягається шляхом:

- здійснення запобіжних заходів, спрямованих на профілактику митних правопорушень;

- виявлення та припинення фактів учинення митних правопорушень;

- здійснення провадження в справах про порушення митних правил, здійснення дізнання в справах про контрабанду та розгляду звернень суб'єктів господарювання і громадян з питань своєї діяльності.

Таким чином, функції, які виконують митні органи, можна класифікувати так: фіскальна; регулятивна; правова; статистична; контролююча у сфері митних відносин; законодавча; контролююча у сфері валютних відносин [56].

Також митні органи в межах своєї компетенції представляють інтереси держави в судах під час розгляду справ за позовами юридичних осіб та громадян.

2. Правове регулювання діяльності митних органів

Належне нормативно-правове регулювання діяльності митних органів має ключове значення для ефективної роботи митної системи України та її здатності оперативно реагувати на сучасні виклики. Рівень організації цієї системи безпосередньо залежить від якості її правового забезпечення, яке повинно враховувати як національні пріоритети, так і міжнародні зобов'язання. Як засвідчує український досвід, головним нормативним документом у митній сфері є Митний кодекс України. У ньому викладено базові принципи функціонування митної системи, визначено повноваження митних органів і встановлено порядок здійснення митного контролю, оформлення товарів та справляння митних платежів.

Окрім цього, нормативно-правову основу діяльності митних органів становлять також:

1. Митний тариф України, що регламентує ставки мита на товари, які імпортуються чи експортуються;

2. Інші законодавчі та підзаконні акти, що охоплюють окремі напрями митної діяльності — валютний контроль, протидію контрабанді тощо;

3. Міжнародні угоди, які сприяють узгодженню митної політики України із загальносвітовими стандартами та практиками.

Ці документи регулюють правила переміщення товарів через митний кордон, визначають режими митного оформлення, умови надання пільг і встановлюють відповідальність за порушення митного законодавства.

Державна митна служба є важливою складовою системи державного управління, оскільки здійснює контроль за переміщенням товарів і транспорту через кордон та забезпечує суттєві надходження до державного бюджету. Ефективність її діяльності можлива лише за умов чіткого нормативного регулювання її повноважень та взаємодії з іншими органами влади.

У світлі євроінтеграційного курсу Україна проводить реформу митного законодавства, спрямовану на його узгодження з правовими стандартами Європейського Союзу. Це передбачає впровадження новітніх методів митного адміністрування, розширення цифровізації, спрощення процедур оформлення, що сприяє зменшенню адміністративних перешкод і пришвидшенню обслуговування учасників зовнішньоекономічної діяльності.

На тлі внутрішніх викликів та зовнішніх загроз митні органи відіграють особливо важливу роль у запобіганні незаконному переміщенню заборонених товарів — зброї, наркотиків, стратегічної продукції. Під час воєнного стану їхня функція набуває ще більшої ваги, адже митна служба виконує не лише фіскальні, а й безпекові завдання.

Останніми роками спостерігаються позитивні зрушення в митній сфері, зокрема активне впровадження цифрових інструментів, таких як електронне декларування, системи управління ризиками та сервіс «єдине вікно». Це сприяє зниженню впливу людського фактору, прискоренню процедур і підвищенню прозорості контролю.

Водночас існують і проблеми: зокрема, невідповідність між нормами Митного кодексу та підзаконними актами, що створює правову невизначеність і ускладнює їх застосування. Також залишається питання модернізації технічного забезпечення, що гальмує ефективність контролю і відкриває можливості для незаконного обігу товарів.

Для подолання цих викликів необхідне комплексне оновлення нормативно-правової бази, гармонізація підзаконних актів із Митним кодексом та нормами ЄС. Крім того, слід посилити технологічне оснащення, автоматизувати контрольні процедури та забезпечити ефективну взаємодію митних структур із іншими державними інституціями.

Важливим елементом модернізації є також підготовка кваліфікованих кадрів. Формування професійного персоналу, що володіє як глибокими знаннями митного права, так і сучасними цифровими інструментами, є ключовою умовою для здійснення якісних реформ.

ТЕМА 4. МИТНІ РЕЖИМИ ТА МИТНА ЛОГІСТИКА

1. Загальна характеристика митної логістики
2. Логістична характеристика митних режимів в Україні

1. Загальна характеристика митної логістики

Митна логістика – новітній прикладний напрямок логістики, ще недостатньо розкритий в літературі, зокрема в регіональному вимірі. Незважаючи на це, логістичну функцію митної діяльності впевнено називають серед тих важливих її функцій, як тарифно-регулююча, контрольно-пропускна, інформаційно-аналітична, фінансово-економічна, правова, виховна.

Основою логістичної функції митної справи є логістична організація процесу митної переробки вантажів, яка об'єднує процеси реалізації митних режимів, пов'язаних з фізичним переміщенням зовнішньоторговельних вантажів через митний кордон. Логістика повинна забезпечити узгодженість матеріальних (товарних), інформаційних і фінансових потоків, оптимальну технологію забезпечення переміщення товарів через митний кордон з метою прискорення цього процесу, а також відпрацювання стандартних логістичних вимог як по відношенню до митних режимів (тобто стосовно митниць), так і до учасників зовнішньоторговельних операцій (експортерів, імпортерів, перевізників). Отже, логістична функція митної діяльності охоплює дві складові:

- 1) логістизацію процесу митної переробки вантажів;
- 2) митну діяльність транспортно-логістичних компаній (як іноземних, що діють на території України, так і українських).

Перший напрямок має основою аналіз митно-логістичних потоків, тобто товарно-інформаційно-фінансових потоків, пов'язаних з перетином митного кордону України зовнішньоторговельними потоками та справлянням відповідних митних зборів і платежів. Отже, основою митно-логістичних потоків є зовнішньоторговельні потоки, що носять транскордонний, транзитний характер. Вони включають вхідні (імпорт) та вихідні (експорт) види потоків. Їх супроводжують інформаційні потоки: вихідні (від митниць до центрального органу), вхідні (навпаки), супроводжувальні (документи на товар). Фінансові потоки, в свою чергу, бувають вихідні (перерахування мита до держбюджету) та вхідні (державне фінансування митниць).

Митна логістика характеризується наступними структурами:

- компонентною;
- функціональною;
- регіональною.

Компонентна структура охоплює декілька митних режимів (пропуск товарів для вільного обігу; реімпорт; транзит; митний склад; магазин безмитної торгівлі; переробка на митній території; переробка під митним контролем; тимчасове ввезення (вивезення); вільна митна зона; вільний склад; переробка поза митною територією; експорт; реекспорт; знищення; відмова від товару на користь держави).

Функціональна структура відображає основні функції митної діяльності та їх забезпечення (здійснення митного контролю; здійснення інших видів контролю; інформаційне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення).

Регіональна структура митної логістики включає її розгляд на 6 просторових рівнях:

- локальному (митний пост);
- мікро (митниця);
- мезо (регіональна митниця);
- макро (національна митна система);
- мега (митний союз);
- мета (глобальний митний простір).

Нині значення митно-логістичної складової зовнішньоекономічної діяльності зростає на всіх регіональних рівнях прояву. Зокрема на локальному рівні митна діяльність здійснюється на митних постах, які класифікуються наступним чином.

1. За категоріями:
  - міжнародні;
  - міждержавні;
  - місцеві.
2. За видами:
  - автомобільні;
  - залізничні;
  - морські;
  - пішохідні;
  - повітряні;
  - поромні;
  - річкові.
3. За характером транспортних перевезень:
  - пасажирські;
  - вантажні
  - вантажно-пасажирські.
4. За характером функціонування:
  - постійні;
  - тимчасові.
5. За часом роботи:
  - цілодобові;
  - у визначений час.

Україна межує з 7 країнами, на кордонах з якими визначено 236 пункти пропуску, з яких: міжнародних – 166, міждержавних – 36, місцевих – 55. На даний час працює 210 пунктів пропуску, у т.ч. міжнародних і міждержавних: для залізничного сполучення – 62, повітряного – 18, морського та річкового – 39, поромного – 6, автомобільного – 77.

Мікрорівень митно-логістичних систем представлений митницями – базовими підрозділами системи митних органів України, яких нараховується нині 50. В залежності від розміщення регіону діяльності, митниці поділяються на зовнішні (прикордонні), внутрішні, на кордонах і територіях спеціальних митних зон.

Макрорівень митно-логістичних систем – це рівень національної митної системи, що визначається як сукупність форм, засобів і методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. В Україні ці функції здійснює Державна митна служба України (ДМСУ), якій підлягають регіональні митниці та митниці прямого підпорядкування, митниці та митні пости.

Мезорівень митно-логістичних систем – це рівень інтеграційних угруповань країн, тобто митних союзів. Як приклад, можна навести Європейський союз, який створив єдину митну систему спільноти та прийняв Митний кодекс ЄС. Іншими прикладами митних союзів є НАФТА, Центральноамериканський спільний ринок, Митний союз Центральної Африки, Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) та ін.

Нарешті, на мегарівні митно-логістичних систем – у загальносвітовому митному просторі – відбувається координація таких взаємопов'язаних сфер, як зовнішньоторговельна, митна, транспортно-логістична. Так, з 1953 р. діє Всесвітня митна організація, яка нині налічує 137 країн-учасниць, у т. ч. Україну. Міжнародне співробітництво з митних питань тісно переплітається з глобальними проблемами розвитку світової торгівлі товарами та послугами, так, у 1950 р. була прийнята “Брюссельська митна номенклатура”, на основі якої пізніше були розроблені основні міжнародні системи класифікації товарів – Гармонізована система опису та кодування товарів (ГС – використовує СОТ), Стандартна міжнародна товарна класифікація (СМТК – використовує ООН). На ГС базується і єдиний митний тариф України, що містить 21 розділ, 97 глав, найменування та цифрові коди яких уніфіковано з ГС. Глобальною за своїм масштабом багатосторонньою угодою в галузі митних тарифів є ГАТТ (Генеральна угода з тарифів та торгівлі), тепер – СОТ (Світова організація торгівлі), яка зіграла основну роль в лібералізації світової митної політики шляхом досягнення домовленостей про “митне роззброєння”, тобто про консолідацію та зниження мита. Так, якщо на початку 1950-х рр. середній митний тариф становив 25-30%, то нині – менше 5%. Водночас відбувається уніфікація митної політики держав світу. Вступ України до СОТ сприятиме гармонізації національної митної політики з світовою.

Отже, логістична функція відіграє важливу роль в управлінні митною діяльністю в Україні. Зміст та особливості логістичної функції митної справи розкриває новітній науково-практичний напрямок – митна логістика. Вона характеризується наявністю регіональної, компонентної та функціональної структури. Застосування принципів та підходів митної логістики на всіх регіональних рівнях митної діяльності сприятиме вирішенню завдань реформування Митної служби України, поставлених нині Президентом України.

2. Логістична характеристика митних режимів в Україні

Митний режим – це сукупність положень, що визначають статус товарів і транспортних засобів, перемішуваних через митний кордон України, для митних цілей. Митний кодекс України включає тринадцять видів митних режимів товарів і транспортних засобів: 1. Імпорт. 2. Реімпорт. 3. Експорт. 6. Реекспорт. 5. Транзит. 6. Тимчасовий ввіз (вивіз). 7. Митний склад. 8. Спеціальна митна зона. 9. Магазин безмитної торгівлі. 10. Переробка на митній території. 11. Переробка за межами митної території. 12. Знищення або руйнування. 13. Відмова на користь держави.

Найбільш узагальнена змістовна характеристика митних режимів наводиться в Митному кодексі України, а їхня більш детальна регламентація проведена в спеціальних положеннях та інших нормативних актах, затверджених Урядом України та ДМСУ. Дано коротку характеристику митних режимів як форми організації потоків митної переробки вантажів.

1. *Імпорт* – митний режим, відповідно до якого товари завозяться на митну територію України для вільного обігу без обмеження терміну їхнього перебування на цій території і можуть використовуватися без будь-яких митних обмежень. Цей митний режим характеризується, насамперед, загальним, без жодних виключень чи обмежень, порядком застосування митних заходів і методів регулювання. Як правило, даний митний режим виступає як самостійна та завершуюча комерційна операція. Товари, що завозяться в країну та підлягають цьому режиму, залишаються на території України без зобов'язань щодо їх вивозу. При цьому іноземні товари, випущені у вільний обіг на митній території України, розглядаються як українські товари. У той же час існує низка особливостей застосування даного митного режиму. Так, за деяких зовнішньоекономічних схем (наприклад, безоплатне надання товарів українським особам в разі гуманітарної та технічної допомоги) має місце режим імпорту зі звільненням від сплати визначених видів платежів. Разом з тим, у випадку дарунку товарів українській особі звільнення від сплати митних платежів не передбачене.

2. *Реімпорт* – митний режим, за якого українські товари, вивезені з митної території України згідно митного кодексу експорту, завозяться назад у встановлені законодавством строки без сплати митних зборів та застосування до товарів заходів економічної політики. Для поміщення товарів під митний режим реімпорту вони повинні одночасно відповідати таким вимогам:

- а) виходити з митної території України;
- б) завозитися на митну територію України не пізніше ніж через 1 рік після їхнього вивозу (експорту) за межі України;
- в) не використовуватися за межами України з метою одержання прибутку;
- г) знаходитися в тому самому стані, в якому були на момент вивозу, за винятком природного зносу або зменшення за нормальних умов транспортування і зберігання. Зазначені товари можуть також піддаватися операціям з забезпечення їх збереженості, дрібного ремонту, упорядкування за умови, що їх вартість, обумовлена на момент вивозу, не збільшилася в результаті

таких операцій. При реімпорті товарів декларант сплачує митному органу суму ПДВ, що були повернені в зв'язку з експортом, а також акцизи за ставками, які діяли на момент вивозу товарів. Поміщення товарів під розглянутий режим звичайно застосовується при зворотному ввезенні товарів, що знаходилися на консервації за кордоном.

3. *Експорт* – митний режим, за якого товари вивозяться за межі митної території України без зобов'язання про їх ввезення на цю територію. Експорт товарів передбачає такі вимоги, як сплата митних платежів, дотримання заходів економічної політики, вивіз товарів за межі митної території в такому ж стані, в якому він був на день заповнення вантажної митної декларації (окрім змін внаслідок зносу або втрат за нормальних умов транспортування та зберігання). За режиму експорту товари звільнюються від податків або сплачені суми податків підлягають поверненню відповідно до податкового законодавства України. Як правило, режим експорту застосовується при виконанні контрактів з поставок вітчизняної продукції за кордон. Експорт стимулює надходження валюти в країну, розвиток конкурентноздатних виробництв.

4. *Реекспорт* – митний режим, за якого іноземні товари вивозяться з території України без сплати або з поверненням митних зборів та податків та без застосування заходів економічної політики. У митній практиці розрізняють два види реекспорту:

1) задекларований реекспорт, коли товари за їх первинного ввезення на українську територію заявляються як при значенні виключно до реекспорту (в цьому випадку митні платежі не сплачуються, а фактичне ввезення має бути здійснене не пізніше 6 міс. від його задекларованої дати);

2) фактичний реекспорт, коли товари, які поміщені під будь-який інший режим, але зберегли статус іноземних, вивозяться за межі митної території не пізніше 1 року від задекларованої дати завезення (в цьому випадку повертаються митні збори і податки, що були сплачені при ввезенні товарів). В Україні реекспорт дозволяється з дозволу митного органу, що надається в порядку, визначеному ДМСУ. При цьому митне оформлення іноземних товарів, що вивозяться з митної території України за режимом реекспорту, здійснюється тільки з дозволу ДМСУ і тільки за умови сплати мита та податків з внесенням належних коштів на депозит митниці, в якій буде здійснюватися митне оформлення товарів. Відповідно митний орган повинен мати дозвіл уповноваженого Кабінетом Міністрів України органу або органу, встановленого міжнародним договором України, укладеним, за встановленим законом порядком, на реекспорт товарів.

5. *Транзит* – митний режим, відповідно до якого товари і транспортні засоби переміщуються під митним контролем між двома митними органами України або в межах зони дії одного митного органу без будь-якого використання таких товарів на митній території України. Даний режим забезпечує ефективне використання транзитного потенціалу країни, завантаження її транспортних артерій, формування внутрішньої доданої вартості за рахунок міжнародних перевезень товарів. А звільнення перевізників

від сплати мита і податків при його здійсненні стимулює розвиток транспорту та його інфраструктури. З метою обліку переміщуваних країною вантажів на транзит товарів необхідно мати дозвіл митного органу (звичайно, це митний орган відправлення товару). В окремих випадках (автотранзит підакцизних товарів) дозвіл видається тільки після внесення належних коштів на депозит митного органу або пред'явлення банківської гарантії. Існують такі умови поміщення товарів під митний режим транзиту:

а) товар має залишатися в незмінному стані (крім змін через природний знос або зменшення за нормальних умов транспортування та зберігання);

б) не використовуватися з іншою метою, крім транзиту;

в) не бути товаром, забороненим до переміщення через територію України.

Якщо в митних органів є сумніви щодо здатності перевізника (або транспортного засобу) нормально доставити товар, митний орган має право вимагати належного устаткування транспортного засобу, або застосувати митний супровід чи перевезення митним перевізником, а також забезпечення сплати мита та податків внесенням належних коштів на депозит митного органу відправлення. Тільки за таких умов митний орган вправі допустити поміщення товарів під митний режим транзиту. При цьому відповідальність за дотримання митних правил, усі виникаючі витрати несе перевізник товарів.

6. *Тимчасовий ввіз (вивіз)* – митний режим, за якого товари можуть завозитися на (або вивозитися з) митну територію України з обов'язковим їх поверненням у незмінному стані, крім природного зносу й зменшення за нормальних умов транспортування й зберігання. За такого режиму допускається повне або часткове звільнення від митних платежів та не передбачається застосування заходів економічної політики. Також тимчасовий ввіз/вивіз звичайно застосовують під час ввозу/вивозу виставочних експонатів, рекламних матеріалів, багатообігової тари, транспорту, що здійснює міжнародні перевезення, устаткування для науково-дослідних або навчальних цілей, якщо їхнє використання має разовий характер і немає сенсу поміщати їх під режим випуску для вільного обігу. ДМСУ встановлює перелік категорій товарів, поміщення яких під вищезазначений режим не допускається. Це:

а) витратні матеріали та зразки;

б) харчові продукти, напої (включаючи алкогольні) тютюнові вироби, за винятком випадків тимчасового ввозу (вивозу) з рекламною або демонстраційною метою в одиничних екземплярах;

в) товари з квотами, призначені до вивозу;

г) промислові відходи. Терміни перебування товарів під таким режимом установлюються ДМСУ. В день закінчення встановлених термінів неповернені тимчасово завезені (вивезені) товари повинні бути заявлені до іншого митного режиму або поміщені на склади тимчасового зберігання, засновані митними органами.

7. *Митний склад* – митний режим, за якого ввезені товари зберігаються під митним контролем без сплати митних податків і зборів і без застосування до них заходів економічної політики в період зберігання, а товари, призначені для

вивозу згідно митного режиму експорту, зберігаються під митним контролем після митного оформлення митними органами до фактичного їх вивозу за межі митної території України. Під режим митного складу можуть поміщатися будь-які товари, за винятком заборонених до ввозу на митну територію України. Логістичні операції, що можна проводити з товарами, які знаходяться під зазначеним режимом поділяють на:

а) призначені для забезпечення збереженості товарів (подрібнення партій, формування відправок, сортування, пакування, перепакування, маркування, навантаження, розвантаження, перевантаження, доукомплектування та приведення до робочого стану, переміщення товарів в межах складу, розміщення та монтування товарів на демонстраційних стендах (у разі виставок), здійснення передпродажної підготовки, підготовки товарів до роздрібного продажу з покращенням їх зовнішнього вигляду тощо).

б) призначені для підготовки товарів до транспортування та продажу (чистка, провітрювання, сушка, охолодження, заморожування, нагрівання, поміщення в захисну упаковку, фарбування з метою захисту від іржавіння, введення забезпечувальних присадок, нанесення антикорозійного покриття перед транспортуванням) – ці заходи дозволяють тривале зберігання товарів на складі без втрати якості товарів, навіть з покращенням деяких характеристик.

Забезпечення зберігання товарів здійснюється шляхом використання спеціально виділеного і обладнаного приміщення – митного складу. Митний склад поділяється на типи за ступенем відкритості та складом засновників. За першою ознакою митні склади бувають відкриті та закриті. Відкриті можуть використовуватися будь-якими особами, закриті – суворо обмеженим колом осіб. За другою ознакою – складом засновників виділяють склади, засновані митними органами, та склади, засновані українськими особами. Склади, засновані митними органами, є відкритими в усіх випадках. Склади засновані українськими особами, можуть відноситися як до відкритого, так і закритого типу. Але в цьому випадку для відкриття складу його власникові необхідно одержати в митному органі відповідну ліцензію, яка видається тільки за виконання низки умов щодо площі та устаткування складу, оплати зборів. Після закінчення встановлених термінів зберігання товар має бути заявлений і поміщений під інший митний режим.

8. *Спеціальна митна зона* – митний режим, за якого до товарів, завезених до вільних (спеціальних) економічних зон через межі митної території України, а також до товарів, що вивозяться з території цих зон за межі митної території України, не застосовуються методи тарифного і нетарифного регулювання, якщо інше не передбачене законом. У документах ООН нараховується понад 30 різних найменувань ВЕЗ (у т.ч. вільні митні зони в портах – порто-франко, вільні від митного обкладання склади, вільні транзитні території тощо), а всього ВЕЗ у світі налічується біля 2000. У міжнародно-правовій практиці широко використовується визначення ВЕЗ, що міститься в додатку XIII до Конвенції про гармонізацію та спрощення митних процедур

1973 р. (Кіото): “Під вільною зоною слід розуміти частину території однієї держави, на якій звезені товари звичайно розглядаються як товари, що знаходяться поза межами митної території стосовно права імпорту і відповідних податків, і не піддаються звичайному митному контролю.”

Товари можуть знаходитися на території спеціальної митної зони (СМЗ) без обмеження термінів. У такій зоні допускається будь-яка виробнича і комерційна діяльність, крім роздрібною торгівлі і діяльності, забороненої законодавством України. Території СМЗ розглядаються як такі, що знаходяться поза митною територією України, а периметр СМЗ визначається її митним кордоном. При завезенні іноземних та вітчизняних товарів до СМЗ не передбачене стягування мита та податків та застосування заходів економічної політики. При вивезенні товарів з СМЗ на іншу частину митної території країни, а також за межі митної території України, передбачене стягнення мита та податків, а також застосування заходів економічної політики залежно від країни походження товару.

В Україні до 1.06.2005 р. було створено 12 спеціальних економічних зон (СЕЗ) та 9 територій пріоритетного розвитку (ТПР). 1.06.2005 р. рішенням Уряду України всі пільги, включаючи митні, надані раніше СЕЗ та ТПР було скасовано, отже спеціальні митні зони припинили своє існування.

9. *Магазин безмитної торгівлі* – митний режим, за якого товари реалізуються під митним контролем на митній території України (в аеропортах, портах, відкритих для міжнародного сполучення, та інших місцях, визначеними митними органами України) без сплати мита та податків та застосування до товарів заходів економічної політики. До умов розміщення товарів під даний митний режим відносять їхній продаж тільки фізичним особам, які від’їжджають за межі митної території України. Також магазини безмитної торгівлі можуть засновуватися лише українськими особами, що одержали ліцензію ДМСУ на відкриття такого магазину. Місце розташування магазину безмитної торгівлі та його облаштуваність мають відповідати жорстким вимогам. ДМСУ встановлює перелік товарів, розміщення яких під зазначений режим є неприпустиме. До них відносяться:

- а) товари, заборонені до ввозу та реалізації на території України;
- б) товари, що підлягають контролю інших державних органів – за відсутності їхніх дозволів;
- в) великовагові (вагою понад 20 кг) товари;
- г) громіздкі (за сумою розмірів – довжини, ширини, висоти – понад 200 см). Продавати товари в таких магазинах дозволено тільки в роздріб. Продаж здійснюється за готівку (як правило ВКВ) або за кредитними картками фізичних осіб, що від’їжджають за кордон.

Економічна доцільність даного митного режиму полягає в можливості одержання валютного прибутку фактично за рахунок імпортного товару та зовнішнього споживача. Значне зниження собівартості товару за рахунок фактичної відсутності митних витрат збільшує товарообіг магазину, створює сприятливі умови для розвитку інфраструктури аеропортів, портів тощо.

Обмеженість застосування даного режиму диктується рівнем розвитку міжнародних пасажирських перевезень.

10. Переробка товарів на митній території – митний режим, за якого завезені на митну територію України іноземні товари використовуються у встановленому законодавством порядку для переробки без застосування заходів економічної політики та з поверненням сум митних зборів та податків за умови вивезення продуктів переробки за межі митної території України відповідно до митного режиму експорту.

11. Переробка товарів поза митною територією – митний режим, за якого українські товари вивозяться без застосування до них заходів економічної політики та використовуються поза митною територією України з метою їх переробки та наступного випуску продуктів переробки у вільний обіг на митній території України з повним або частковим звільненням від митних платежів, а також без застосування заходів економічної політики.

Для двох останніх наведених митних режимів передбачається виконання наступних операцій:

а) виготовлення товарів, включаючи монтаж, збирання, допасування до інших товарів;

б) власне переробка і обробка товарів;

в) ремонт товарів, включаючи їхнє відновлення й упорядкування;

г) використання деяких товарів, що сприяють виробництву продуктів переробки або полегшують його, навіть, якщо ці товари повністю або частково споживаються в процесі переробки. Митні органи можуть встановити обов'язкову кількість виходу продуктів переробки товарів, термін здійснення процесу переробки в кожному конкретному випадку. Переробка товару здійснюється тільки з дозволу ДМСУ. Такий дозвіл видається тільки українській юридичній особі при виконанні низки умов, зокрема це можливість чіткої ідентифікації ввезених і товарів, що ввозяться, в продуктах переробки.

При поміщенні товарів під режим переробки на митній території додана вартість створюється за рахунок упровадження новітніх технологій переробки, тому що конкурентноздатний експорт можливий лише за їхньої наявності. Створення обробних комплексів підвищує якість і рівень виробництва в країні-виробнику – Україні. Отже, митний режим переробки на митній території дозволяє підвищити конкурентноздатність вітчизняних виробництв і значно скорочує обсяг обігових коштів підприємства і заявника режиму за рахунок відсутності обов'язкової умови сплати мита та податків.

Економічна основа використання митного режиму переробки поза митною територією полягає в доцільності виконати за кордоном такі операції з переробки товарів, які неможливо з заданою ефективністю здійснити всередині країни. Застосування іноземної доданої вартості і стимулювання вітчизняних сировинних галузей у сполученні з використанням продуктів переробки на товарному ринку України за умови мінімізації митних витрат, збільшує конкурентноздатність товарів, а залучення вітчизняних складових структури витрат на їх виробництво підвищує ефективність останнього.

12. Знищення або руйнування (приведення в непридатний до використання стан) – митний режим, за якого іноземні товари знищуються під митним контролем, включаючи приведення їх до стану, непридатного до використання, без сплати мита та митних зборів, а також без застосування до товарів заходів економічної політики. Режим знищення товарів регулюється окремим розділом Митного кодексу України. Не допускається поміщення під цей митний режим товарів і транспортних засобів, які:

- а) заборонені до ввозу;
- б) є предметом застави;
- в) на які накладений арешт;
- г) вилучені у справах з контрабанди порушення митних правил тощо;
- д) задіяні в судових рішеннях про конфіскацію предметів художнього, історичного та археологічного надбання України та іноземних країн, видів тварин і рослин, що знаходяться під загрозою знищення та їхніх частин.

Митний орган не дає дозволу про поміщення товарів і транспортних засобів під митний режим знищення, якщо таке знищення може заподіяти шкоду навколишньому природному середовищу, спричинити втрати для держави, а також коли митний орган не має можливості здійснення контролю за фактичним зниженням товарів і транспортних засобів. Застосування режиму знищення допускається, якщо в результаті використання обраного способу руйнування товарів і транспортних засобів вони повністю втрачають свої первісні споживчі властивості та вартість. Знищення проводиться шляхом термічного, хімічного та іншого впливу з дотриманням вимог законодавства України про охорону навколишнього середовища.

13. Відмова від товару на користь держави – митний режим, за яким власник відмовляється від товарів, що знаходяться під митним контролем, без будь-яких умов на свою користь. За такого режиму на товари не нараховуються і не стягуються податки і збори, а також не застосовуються заходи економічної політики. Цей режим використовується тільки з дозволу начальника структурного підрозділу митного органу за умови, що:

а) відмова від товару або транспортних засобів не спричинить для держави жодних витрат;

б) товар ліквідний, тобто його вартість цілком окупить усі витрати митного органу з його реалізації. При цьому мають бути всі дозволи органів державного контролю у відношенні до товарів і транспортних засобів, що підлягають такому контролю. Не допускається поміщення під зазначений режим товарів:

- а) заборонених до ввезення в Україну;
- б) поміщених раніше під режим імпорту або реімпорту;
- в) озброєння, боєприпасів, урану, шифрувальної техніки, наркотичних засобів, енергії різних видів, різних відходів тощо.

ТЕМА 5. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ

1. Поняття та загальні положення митного оформлення
2. Особливості митного оформлення ввезення-вивезення несупроводжуваного багажу
3. Загальний порядок декларування товарів та інших предметів

1. Поняття та загальні положення митного оформлення

У процесі переміщення предметів через митний кордон особа вступає в суспільні соціальні відносини з державою в особі митних органів. Ці відносини регламентуються в цілому митним законодавством. Частиною цих відносин складає порядок митного оформлення.

Статті Митного кодексу України безпосередньо визначають процедурні питання митного оформлення, Відповідно до вимог чинного законодавства, та зокрема МК, “переміщення через митний кордон товарів та інших предметів підлягає митному оформленню”.

У проекті нового Митного кодексу зазначається, що “митне оформлення - процедура переміщення транспортних засобів, товарів в умови відповідного митного режиму та виконання митним органом митного контролю зі справлянням встановлених мита, податків, митних зборів та інших зборів і заповненням відповідних документів згідно з чинним законодавством”.

Конкретно це здійснюється в місцях, умовах та в часи, що визначаються митницею, в регіоні діяльності якої функціонує відправник чи отримувач - власники товарів і предметів, якщо законом не встановлюється інший порядок.

Для посилення боротьби з контрабандою 1 червня 1999 р. введено в дію попередню вантажну декларацію, що дещо змінило процедуру митного оформлення.

Митне оформлення здійснюється у визначених митницею місцях та у відповідний час. Такий порядок необхідний для того, щоб у цьому процесі брали участь інші державні контролюючі органи: санітарного, фітосанітарного, екологічного контролю тощо.

Нині існує практика додаткового контролю підрозділами податкової інспекції (міліції) неподалік від зон здійснення митного оформлення, що не порушує правил митної зони, бо відбувається за її межами.

Як виняток, за згодою митного органу та на прохання зацікавлених осіб, що переміщують товари, за їх рахунок митне оформлення може здійснюватись в інших місцях і поза робочим часом митниці.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності повинні враховувати також, що Держмитслужба має право самостійно визначати місце та порядок митного оформлення окремих категорій товарів і транспортних засобів.

Митне оформлення, включаючи заповнення необхідних документів, як правило, ведеться українською мовою. Але можуть бути і винятки, які свідчать

про демократизацію і гуманність митної справи в державі. Застосовується також офіційна мова митних союзів, якщо Україна є їх членом.

Митне оформлення починають не пізніше ніж через 30 хв. після того, як посадова особа митного органу повідомила щодо готовності розпочати митне оформлення конкретних товарів і транспортних засобів. Перед цим виконується низка заходів, що об'єднані поняттям "попередні операції". Головне їх призначення - полегшити та прискорити виконання основного митного оформлення, не допустити ввезення або вивезення недозволених товарів і транспортних засобів, ідентифікувати товари для митних цілей.

Особи з повноваженнями відносно товарів і транспортних засобів та їх представники мають право бути присутніми при митному оформленні. В свою чергу митні органи мають право при потребі вимагати обов'язкової присутності цих осіб при здійсненні митного оформлення та надання допомоги в його здійсненні.

При митному оформленні товарів і транспортних засобів, які ввозяться в Україну в митних режимах: випуску у вільне використання, реімпорту, митного складу, декларування яких здійснюється із замовленням вантажної митної декларації, митні органи повинні вимагати, щоб власник або особа, яка перевозить предмети та здійснює їх митне оформлення, пред'являли ці предмети митному інспекторові.

Якщо в процесі митного оформлення товарів і транспортних засобів виникає необхідність їх транспортування, вивішування, визначення наявної кількості, розвантаження, вивантаження, транспортування, відкриття ящиків, ємностей тощо, то всі ці дії на вимогу митника виконують особи, що переміщують предмети через митний кордон, перевізник, власник складу, інша особа, що має повноваження відносно товару. Такі операції не тягнуть фінансових витрат з боку митних органів.

З метою митного контролю та митного оформлення митні органи мають право брати проби та зразки предметів для їх дослідження (МК).

Порядок взяття проб визначено в чинному Митному кодексі:

- проби беруть у мінімальних кількостях, що забезпечують можливість проведення їх дослідження;

- про взяття проб і зразків товарів складається акт за встановленою формою;

- з дозволу митних органів зразки і проби товарів можуть брати інші контролюючі органи;

- при взятті проб можуть бути присутніми уповноважені особи власника предметів, які при цьому повинні сприяти діям митників, виконувати за свій рахунок вантажні та пакувальні роботи;

- митні органи можуть брати проби без присутності уповноважених осіб за невідкладних обставин та у випадку неявки таких осіб понад 10 днів від часу пред'явлення товару до митного оформлення;

- особи із повноваженнями власника товару мають право знайомитися з результатами досліджень;

- витрати на проведення досліджень особа не відшкодовує, за винятком, коли це робилося на її замовлення;

- інші контрольні органи, що брали зразки на пробу, зобов'язані доповісти про результати дослідження взятих зразків митному органу.

Митні органи мають право встановлювати транспортне супроводження товарів, транспортних засобів і документів на них службовими особами митних органів або призначити для їх перевезення митного працівника. Ці послуги оплачує власник товару.

Коли митні органи не мають можливості визначити перевізника товару чи документи на нього, то за законом вони мають право вимагати забезпечення сплати митних платежів, включаючи попередньо фінансову гарантію (на депозит митного органу).

Відносно визначених раніше попередніх операцій митного оформлення можна зауважити, що при ввезенні товарів з-за кордону на митну територію України, а також при вивезенні товарів із вільних митних зон, безмитних складів перевізник повинен попередньо повідомити про це митні органи. Якщо товари вивозяться за межі держави, то обов'язок повідомити про це митні органи лежить на особі, що переміщує товар і транспортні засоби. Якщо ця особа не робить повідомлення, то це зобов'язаний зробити перевізник. Митні органи можуть вказати, куди і коли повинні прибути товар і уповноважені особи для проведення митного оформлення. Такі повідомлення не роблять морські і річкові судна, повітряні судна, що перетинають митну територію України без зупинки, без заходу в наші порти.

Після надання повідомлення перевізник повинен доставити товари за визначеними маршрутами у визначене митницею місце. Існують розрахунки відстані, яку за добу треба подолати, та часу, за який товар має бути доставлений у зазначене місце. Треба зауважити, що зміна маршруту може призвести до серйозних наслідків з урахуванням рухомих патрулів податкової міліції, СБУ та Держмитслужби.

У місці доставки не пізніше ніж через 30 хв. перевізник доводить до відома митного органу про своє прибуття та передає необхідні супровідні документи. Всі наступні дії (вивантаження, розпакування, зміна ідентифікаційних знаків, зняття пломб тощо) можуть виконуватися лише на вимогу митника. Порушення цього порядку тягне адміністративну відповідальність перевізника (МК).

Відповідальність не настає, якщо перевізник доведе обґрунтованість та необхідність дій у зв'язку із загрозою життю людей, псуванням товару, транспортного засобу. Про ці обставини перевізник повинен своєчасно повідомити митний орган.

Товари і транспортні засоби, що прибули на місце митного оформлення у неробочий час, повинні бути розміщені у зоні митного контролю.

Наступним етапом та необхідною умовою початку здійснення митного оформлення є подання митному органу перевізником чи уповноваженою особою власника товару декларації — документа встановленої форми, в якому

визначаються характер, кількість (розмір) і вартість, характеристики товару, транспортного засобу.

Товари та транспортні засоби з моменту їх пред'явлення митному органу для митного оформлення і до їх випуску (до визначення митного режиму — див. наступну тему. — Авт.) перебувають на тимчасовому зберіганні митних органів, яке здійснюється на спеціальних складах — митних ліцензійних складах, чи складах, власники яких отримали ліцензію в митних органах. За зберігання та строк тимчасового зберігання (не більше 3-х місяців) власник товару платить власнику складу.

Митне оформлення передбачає такі етапи.

1. Прийняття, реєстрація та облік митних декларацій. Особа повинна чітко заповнити декларацію, а після її передачі до митного органу на неї поширюється обов'язок нести юридичну відповідальність (адміністративну, кримінальну) за відповідність запису реальному стану. Митний орган повинен перевірити правильність заповнення митної декларації, внести інформацію в систему електронного обліку і проставити на ВМД відмітку “перевірено” та відбитки своєї особистої печатки. З цього моменту конкретна особа митного органу та сам митний орган вступає в офіційні відносини з власником товару, підтверджуючи готовність його митного оформлення.

2. На другому етапі перевіряється правильність визначення коду товару відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності та країни походження, а також дотримання заходів нетарифного регулювання (при необхідності). Митні дії, що виконуються на цьому етапі, важливі для митної статистики. Особа, яка здійснює перевірку, повинна проставити на ВМД відмітку “перевірено” та засвідчити своєю особистою печаткою.

3. На третьому етапі здійснюється валютний контроль і контроль митної вартості товару. При цьому перевіряються всі необхідні документи щодо зовнішньоекономічного контракту, дотримання вимог валютного законодавства, уточнюється вартість товару та розміри відповідних митних платежів. Час закінчення перевірки фіксується в ВМД та проставляється відбиток особистої печатки інспектора.

4. На четвертому етапі митного оформлення відбувається перевірка правильності митних платежів, наявності заборгованості у суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності за попередню діяльність та прострочення митних платежів. Перевіряється фактичне надходження грошових сум на рахунок митних органів. Результати перевірки також підтверджуються відбитком особистої печатки інспектора.

5. На останньому етапі митного оформлення перевіряється проходження документів перших чотирьох етапів, правильність заповнення документів і при потребі приймається рішення щодо проведення митного огляду товару. Зауважимо, що рішення щодо проведення митного огляду товару може прийматися будь-яким інспектором митного органу, точніше на будь-якому етапі митного оформлення. Кожний інспектор несе персональну

відповідальність за відповідність відомостей, занесених у декларацію, реальному стану.

За рішенням митного інспектора, який здійснює митне оформлення, випуск товару та транспортних засобів після митного оформлення може здійснюватися і без митного огляду.

Рішення на переміщення товару та транспортних засобів у відповідний митний режим приймається начальником відділу митного оформлення й підтверджується проставленням штампу на всіх ВМД та провізних документах і відбиткою особистої печатки посадової особи. Якщо на будь-якому етапі виявлені невідповідності в документах, то начальник відділу митного оформлення робить надпис “Випуск заборонено” (штамп) і складає доповідну записку щодо виявлених порушень.

Внесення змін у митну декларацію не дозволяється. Це можна робити до передачі декларації посадовій особі митного органу та до початку митного оформлення чи митного огляду.

2. Особливості митного оформлення ввезення-вивезення несупроводжуваного багажу

Несупроводжуваний багаж — товари, які переміщуються через митний кордон України окремо від фізичної особи (власника або уповноваженої особи) на її адресу.

Несупроводжуваний багаж можуть відправити:

- громадяни, які прямують за кордон на постійне місце проживання;
- громадяни України, які прямують за кордон у службових справах на строк більше 1 року;
- іноземні громадяни, які прямують за кордон у службових справах;
- іноземні студенти, строк перебування яких в Україні перевищує 1 рік.

Багаж, який переправляють окремо, підлягає митному оформленню тією митницею, в зоні діяльності якої тимчасово або постійно проживає власник багажу. Під час оформлення цього багажу його власник повинен пред’явити митниці:

- 1) закордонний паспорт чи документ, що його замінює;
- 2) квиток для проїзду за кордон;
- 3) 2 митні декларації МД-4, в яких зазначені відомості про валюту, цінності, предмети, які він має в багажі.

Митниця після оформлення багажу робить у деклараціях відмітки про пропущені предмети, на останній сторінці паспорта — про оформлення багажу, засвідчує їх печаткою. Одна з декларацій видається власнику багажу, яку він повинен пред’явити на прикордонній митниці. Відмітка про відправлення багажу іноземними громадянами (за винятком студентів) ставиться на візі або квитку.

Крім предметів, заборонених до вивозу, не підлягають пропуску в багажі валюта і цінності, продукти харчування.

Багаж громадян, що прямують на постійне місце проживання, приймають до митного оформлення після пред'явлення митниці повністю оформлених документів на всіх членів сім'ї. Ці громадяни можуть оформити тільки одну відправку. При виїзді в країни СНД митнику пред'являють внутрішній паспорт з випискою, листок вибуття на постійне місце проживання. При виїзді в країни далекого зарубіжжя пред'являється віза на постійне місце проживання.

Порядок оформлення багажу при ввезенні з-за кордону:

- заповнення декларації МД-4, яка завіряється інспектором (печаткою) і залишається у власника багажу;
- при отриманні багажу власник подає цю декларацію (з відміткою про ввезену валюту, інші цінності) та заповняє іншу декларацію, в якій вказуються всі предмети в багажі;
- якщо багаж отримує не власник, а інша особа за його дорученням, то власник повинен заявити про це в митний орган та пред'явити дві зазначені декларації, які він заповнює.

3. Загальний порядок декларування товарів та інших предметів

Митна декларація застосовується під час письмового декларування фізичними особами, які перетинають митний кордон України, товарів чи інших предметів, валюти й валютних цінностей, виробів із дорогоцінних металів та транспортних засобів (в тому числі тих, що передані фізичній особі на підставі оформленого (легалізованого) належним чином доручення), що переміщуються ними через митний кордон України в порядку, встановленому Митним кодексом України.

Митна декларація заповнюється і засвідчується власником, або уповноваженою на те особою до пред'явлення товарів та інших предметів до митного контролю під час кожного перетину митного кордону України у разі наявності відомостей про такі товари та інші предмети.

Заповнення митної декларації передбачено для фізичних осіб, які досягли 16 років. Відомості про товари та інші предмети, що переміщуються через митний кордон України фізичною особою, яка не досягла 16 років, вказуються в митній декларації осіб, які їх супроводжують відповідно до наданих їм у встановленому порядку повноважень.

У митній декларації заповнюються всі графи. Відповідь на запитання здійснюється шляхом закреслення квадратиків позначкою "X" з потрібним словом [так] чи [ні]. Відомості, передбачені підпунктами 3.1. та 4.1., що не вмістилися на одному бланку митної декларації, можуть бути вказані у додаткових бланках митної декларації. У цих бланках відомості пункту 1 повторюються, а підпункти 2.1., 2.2., 3.2.- 3.12, 4.2. прокреслюються.

У разі втрати митна декларація не поновлюється і її власник втрачає право на безперешкодне переміщення вказаних в ній товарів та предметів.

Митний орган не приймає митну декларацію фізичної особи до оформлення в разі якщо вона:

- містить з підчистки та виправлення;
- заповнена з порушенням вимог Інструкції;
- використана для внесення інформації, не передбаченої Інструкцією.

Достовірність зазначених фізичною особою відомостей у митній декларації, яка заповнена фізичною особою у встановленому порядку, закріплюється особистою номерною печаткою на оригіналі митної декларації.

Після завершення цієї процедури фізична особа несе повну юридичну відповідальність за відомості, зазначені в митній декларації.

Митна декларація вважається оформленою за наявності на її оригіналі особистої номерної печатки посадової особи митного органу, яка здійснила митне оформлення товарів та інших предметів.

Оформлена митна декларація засвідчує надання фізичній особі права переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України у заявленому режимі після завершення всіх передбачених митних процедур.

Митна декларація є бланком встановленої форми, виготовленої друкарським чином за встановленою формою. Друкування та передача митними органам бланків митної декларації забезпечується виключно Держмитслужбою України. Забороняється використання інших бланків митної декларації.

Митна декларація заповнюється фізичною особою рідною мовою або мовою, якою добре володіє фізична особа.

Під час заповнення митної декларації може застосовуватись інша іноземна мова, якщо переклад комерційного (фірмового) найменування товарів та предметів є недоцільним та не впливає на принцип здійснення заходів тарифного та нетарифного регулювання.

ТЕМА 6. СИСТЕМА «ЄДИНЕ ВІКНО» В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

1. Призначення системи «Єдиного вікна»
2. Типологія організації функціонування та правової регламентації «Єдиного вікна»: зарубіжний досвід
3. Правове регулювання системи «Єдине вікно» для міжнародної торгівлі» в Україні

1. Призначення системи «Єдиного вікна»

На сьогодні система «Єдине вікно» є одним із ключових інструментів, що забезпечують ефективне впровадження принципів сприяння торгівлі та модернізації митних процедур. У ширшому розумінні вона виступає важливою складовою концепції електронного урядування, яка охоплює обмін інформацією між державними органами (G2G), між державними структурами та бізнесом (G2B), а також між окремими господарюючими суб'єктами (B2B).

У спрощеному вигляді «Єдине вікно» можна визначити як узгоджену національну систему електронного обміну інформацією, зорієнтовану на законодавче регулювання, адміністративні процедури та ІКТ. Основна мета — створення безпаперової торговельної екосистеми, що охоплює процеси митного оформлення, ліцензування, видачі дозволів та, у ряді випадків, — логістичну й транспортну діяльність, пов'язану з імпортом, експортом, транзитом, перевалкою вантажів і управлінням кордонами.

Основна ідея, закладена у функціонування «Єдиного вікна», полягає в прискоренні руху товарів у міжнародному логістичному ланцюзі завдяки спрощенню обробки та обміну даними, необхідними для митного контролю та супровідних процедур. В основі системи лежать сучасні ІКТ, які обслуговують усіх учасників процесу переміщення товарів і транспортних засобів через державний кордон.

Важливою перевагою є висока ступінь міжнародної стандартизації, закладеної у саму концепцію. На відміну від інших механізмів спрощення митних формальностей, ідея «Єдиного вікна» сформувалась у рамках міжнародного співробітництва у сфері митної справи. Це дозволяє розглядати її як класичний приклад розширення адміністративно-правового регулювання на нові сфери, що виникли завдяки прогресу в ІКТ.

Саме розвиток електронного документообігу, цифрової ідентифікації та верифікації документів створив підґрунтя для взаємодії між державними структурами та бізнесом у цифровому форматі. Однак слід враховувати, що функціональні можливості цієї системи значною мірою залежать від технічних стандартів та можливостей обраної ІТ-інфраструктури.

Основні функції «Єдиного вікна» включають:

1. Забезпечення можливості подачі документів або інформації, необхідних для імпорту, експорту та транзиту, усім відповідним органам влади одночасно.
2. Своєчасне інформування заявників про результати перевірки наданих даних.

3. Усунення дублювання — жоден з органів влади не має права повторно запитувати документи, які вже були надані через систему.

Система може існувати в **двох форматах**:

- у фізичній формі — як центр, де документи подаються на папері;
- в електронній формі — як цифровий портал для взаємодії між декларантами та органами влади.

Хоча електронні технології не є обов'язковим компонентом, саме їх застосування значно підвищує ефективність функціонування системи.

Концепція «Єдиного вікна» передбачає реалізацію в **двох ключових напрямках**:

1. Оптимізація та реформування процедур діяльності державних органів з метою уніфікації точок доступу до інформації та побудови партнерства між публічним і приватним секторами.

2. Впровадження відповідних цифрових технологій, що забезпечують електронний обіг документів та можливість укладення правочинів у цифровому середовищі.

Варто зауважити, що електронний документообіг без реального реформування адміністративних процедур не забезпечить повноцінну реалізацію концепції «Єдиного вікна».

Основні категорії учасників, інтегрованих у систему:

- імпортери та експортери (відправники й одержувачі вантажів);
- посередники у сфері торгівлі (експедитори, митні брокери, судноплавні агенти);
- транспортні компанії (морські, авіаційні, автомобільні, залізничні);
- логістична інфраструктура (порти, термінали, склади);
- митні органи та інші регуляторні установи, відповідальні за ліцензування, дозвільну діяльність та дотримання торговельних правил.

Можливі методологічні підходи до реалізації системи включають:

1. Перерозподіл повноважень між контролюючими органами — або через передачу координаційних функцій одному органу, або через делегування певних функцій між ними.

2. Створення єдиної автоматизованої інформаційної системи, до якої підключені всі контролюючі органи.

3. Розробка спеціалізованого програмного продукту для бізнесу, що дозволяє йому взаємодіяти з різними державними інформаційними системами одночасно. У цьому разі приватний користувач виконує інтеграційну роль.

Міжнародні норми у сфері «Єдиного вікна» залишають достатньо простору для адаптації до національного контексту. Кожна країна має право самостійно визначати:

- орган, відповідальний за управління системою;
- рівень інтеграції між відомствами;
- ступінь участі приватного сектору;
- технічну базу та ІКТ-інфраструктуру.

Це дозволяє ефективно адаптувати «Єдине вікно» до потреб національного митного регулювання та специфіки зовнішньоекономічної діяльності. Водночас міжнародні інституції активно підтримують розвиток таких систем у різних країнах та стимулюють налагодження транскордонної взаємодії й обміну інформацією на базі єдиних стандартів.

2. Типологія організації функціонування та правової регламентації «Єдиного вікна»: зарубіжний досвід

Існування різноманітних моделей реалізації системи «Єдиного вікна» зумовлює значну варіативність у її впровадженні в різних країнах. За даними Світового банку, вже у 2014 році певною мірою подібні системи функціонували у 73 країнах світу.

Однією з перших країн, яка розпочала впровадження концепції «Єдиного вікна», стала Швеція. Починаючи з 1990 року, шведська митниця розробляла електронні рішення, а вже у 1997 році було запроваджено автоматизований аналіз ризиків. Перша версія повноцінного «Єдиного вікна» для експорту запрацювала ще у 1989 році, згодом було додано функції щодо імпорту та транзиту. З 2005 року система повністю охоплює всі митні процедури, взаємодіє з сімома міністерствами та функціонує на основі стандарту EDI.

Правова база функціонування «Єдиного вікна» зазвичай охоплює дві сфери:

1. **Організаційно-процедурну**, що регламентує взаємодію суб'єктів та механізми реалізації процедур.
2. **Сферу електронного документообігу**, яка регулює обробку та захист даних.

Яскравим прикладом успішного впровадження є Австралія. Законодавчі зміни були спрямовані на адаптацію митних процедур до використання ІКТ. Закон 2001 року визначив три ключові напрямки:

- посилення відповідальності за правопорушення, пов'язані з наданням недостовірної електронної інформації;
- удосконалення обробки електронних документів митницею;
- чітке регулювання електронної взаємодії між митницею та суб'єктами ЗЕД.

Особливістю австралійської моделі є значний акцент на повноваження митних органів у сфері електронного контролю, включаючи аудит, перевірку та копіювання інформації з цифрових систем підприємств.

У США формування системи «Єдиного вікна» відбувалося в контексті забезпечення безпеки портів, що було закріплено в «Акті про безпеку портів» 2006 року. У його рамках було створено Інформаційну систему міжнародної торгівлі (ITDS), призначену для уніфікованого збору інформації, необхідної всім державним органам. Усі федеральні агенції зобов'язані використовувати ITDS, а координація здійснюється через спеціально створений Міжвідомчий комітет управління. Після ухвалення президентського указу 2014 року ITDS офіційно стала електронною системою обміну даними для зовнішньої торгівлі. У 2015

році було прийнято «Акт про сприяння торгівлі», що встановив граничні строки та зобов'язання для всіх залучених агентств.

У Канаді впровадження системи «Єдиного вікна» розпочалося на підставі двосторонньої ініціативи з США – «Спільне бачення периметру безпеки та економічної конкурентоспроможності» (2011 рік). Законодавча основа була закладена через зміни до Митного акту, які дозволили уряду регламентувати використання електронних технологій у сфері митного адміністрування. Система запрацювала повністю у 2017 році, включаючи такі сервіси, як інтегрована імпортна декларація (IID) та подання електронних копій дозволів і сертифікатів (LPCO). У проекті беруть участь 9 державних агентств, що адмініструють 38 програм, включаючи контроль за ліцензованими товарами, охороною здоров'я, навколишнім середовищем, продовольством, рибним промислом та ядерною безпекою. Співпраця між відомствами оформлюється через меморандуми про взаєморозуміння.

Важливою умовою ефективного функціонування «Єдиного вікна» є визначення центрального органу, який координує його діяльність. Як правило, ці функції покладаються на митні адміністрації, які мають належні повноваження, ресурси та доступ до інформації. Згідно з рекомендаціями ЄЕК ООН, лідируюча установа повинна мати не лише технічні та кадрові можливості, а й політичну підтримку, аби забезпечити ефективну інтеграцію всіх інших учасників процесу.

Митниця, як головна прикордонна структура, є найбільш доцільним центром реалізації «Єдиного вікна», оскільки саме вона акумулює найбільший обсяг інформації, пов'язаної з переміщенням товарів та транспортних засобів, і може найефективніше забезпечити обмін даними з іншими державними інституціями. Саме тому митні органи не тільки координують впровадження системи, але й отримують найбільші переваги від її повноцінного функціонування.

3. Правове регулювання системи «Єдине вікно» для міжнародної торгівлі» в Україні

Створення системи «Єдине вікно» в Україні офіційно розпочалося у 2016 р. із прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю». Із того часу ця система використовувалася для здійснення державного санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного та радіологічного контролю за бажанням підприємства, а з 31 січня 2018 р. її використання стало обов'язковим.

Поширення застосування системи «Єдине вікно» відбувалося доволі швидкими темпами. Зокрема, лише за три місяці після його запуску у повному масштабі (період з 1 лютого 2018 р. по 6 травня 2018 р.) митними органами було оформлено 557572 митні декларації, з яких за принципом «Єдиного вікна» – 77% від загальної кількості, паперових митних декларацій – 20,2%, з одночасним

застосуванням принципу «Єдиного вікна» та паперових контролів – 2,8%. При цьому у розрізі напрямків переміщення, доля митних декларацій, оформлених за принципом «Єдиного вікна» становила: для імпорту – 79,7%, для експорту – 87,5%, для транзиту – 20%. Слід зазначити, що низький відсоток транзитних декларацій, оформлених за принципом «Єдиного вікна» багато в чому обумовлюється широким використанням для транзиту товарів документів, що замінюють митну декларацію, відповідно до положень міжнародних угод (зокрема карнетів А.Т.А., книжки МДП тощо).

Взагалі, такий захід із сприяння торгівлі, як запровадження системи «Єдине вікно», можна вважати ключовим для реалізації усіх зобов'язань в рамках УСПТ, адже, як зазначалося раніше, саме через систему «Єдине вікно» відбувається інтеграція діяльності всіх суб'єктів владних повноважень, задіяних у виконанні митних та прикордонних процедур. Так само відбувається і трансформація як внутрішніх процедур та процесів відповідних суб'єктів владних повноважень, так і процедур їх взаємодії із суб'єктами ЗЕД та іншими недержавними суб'єктами.

Крім того, і міжнародні організації, надаючи рекомендації щодо реалізації заходів сприяння торгівлі, досить часто асоціюють сприяння торгівлі із створенням безпаперового середовища для сприяння торгівлі, вказуючи, що «інформаційно-комунікаційні технології можуть створити значні можливості для сприяння торгівлі через такі концепти, як безпаперова торгівля та електронні засоби єдиного вікна».

Власне кажучи, комплексний характер правового регулювання питань функціонування системи «Єдине вікно» підтверджується і законодавцем, який закріпив правові основи цієї системи у МКУ у вересні 2018 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму "єдиного вікна" та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України». Цим Законом, окрім безпосередньо МКУ вносилися зміни щодо тридцяти чотирьох інших законодавчих актів, які регулювали ті або інші заходи офіційного контролю, або порядок надання дозволів інших державних органів на переміщення товарів через митний кордон, необхідність отримання яких передбачена ст.ст.196 та 197 МКУ.

Відповідно до внесених змін, у МКУ встановлено поняття механізм «єдиного вікна», під яким розуміється «механізм взаємодії декларантів, їх представників та інших заінтересованих осіб з органами доходів і зборів, іншими державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України,

який забезпечує можливість одноразового подання в електронному вигляді через єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» документів та/або відомостей з метою дотримання вимог щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України... « (п. 19-1 ч.1 ст. 4 МКУ).

Це визначення у цілому відтворює положення, сформульовані у серії рекомендації СЕФАКТ ООН щодо запровадження системи «Єдине вікно». Основними суб'єктами, що використовують цю систему є, з одного боку – декларанти, їх представники та інші заінтересовані особи», з іншого – суб'єкти владних повноважень, уповноважені на здійснення митного та інших видів контролю, або надання дозволів на переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Окремо вказується на ключову ознаку системи «Єдине вікно» – одноразове подання документів в електронному вигляді, доступ до яких отримують усі задіяні суб'єкти владних повноважень.

Крім того, слід відзначити запровадження в МКУ окремої категорії – «заходи офіційного контролю» (п. 13-1 ч.1 ст. 4 МКУ), яка охоплює три види контролю:

- 1) фітосанітарний контроль;
- 2) ветеринарно-санітарний контроль;
- 3) державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин.

Вищезгаданим Законом було встановлено оновлене поняття однієї з форм здійснення заходів офіційного контролю – «попереднього документального контролю» та визначено новий спосіб здійснення цієї форми контролю – «візуальне інспектування».

Відповідно до п. 42 ч. 1 ст. 4 МКУ попередній документальний контроль є форма здійснення заходів офіційного контролю, яка здійснюється посадовими особами митних органів у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України. Такий контроль може здійснюватися у два способи, шляхом:

перевірки відповідних документів і відомостей;

візуального інспектування товарів, транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України або поміщуються в митний режим транзиту" (у разі потреби, за результатами застосування автоматизованої системи управління ризиками).

Саме ж візуальне інспектування являє собою дії посадових осіб митних органів, що передбачають зняття засобів забезпечення ідентифікації, накладених на транспортний засіб комерційного призначення, без вивантаження товарів та

без їх розпакування, з метою виявлення ознак псування цих товарів (п. 5-1 ч. 1 ст. 4 МКУ).

МКУ також встановлює інституційні основи створення та функціонування «єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», які повинні забезпечуватися «центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову та митну політику» (ч. 6 ст. 31 МКУ). На теперішній час таким органом фактично все ще залишається Державна фіскальна служба (ДФС), але з огляду на прийняття Кабінетом Міністрів рішення щодо реорганізації ДФС шляхом поділу на податкову та митну служби, надалі забезпечення функціонування «Єдиного вікна для міжнародної торгівлі» буде забезпечуватися Державною митною службою України. Цей же орган є адміністратором та держателем єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», а сам веб-портал «входить до складу інформаційно-телекомунікаційної системи органів доходів і зборів»(ч. 2 ст. 33-1 МКУ).

Крім того, зазначається, що «власне розроблення програмного забезпечення» для цього веб-порталу (мається на увазі та його частина, що використовується митницею) має здійснюватися безпосередньо структурним підрозділом органу, відповідального за її функціонування (ч. 7 ст. 31 МКУ).

Таким чином, в українському варіанті законодавець чітко обмежує коло розробників програмної складової системи «Єдине вікно» лишеструктурними підрозділами митної служби, хоча загальносвітова практика у цій галузі є значно ліберальнішою, дозволяючи залучення недержавних суб'єктів.

У відповідності до ч. 1 ст. 33-1 МКУ веб-портал «Єдине вікно» використовується трьома групами суб'єктів, які мають різний правовий статус, права та обов'язки щодо користування його функціями. До таких груп суб'єктів належать:

- 1) декларанти, їх представники, інші заінтересовані особи;
- 2) митні органи;
- 3) інші державні органи, установи та організації, уповноважені на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України.

Загальні функції порталу «Єдине вікно для зовнішньої торгівлі», що використовуються усіма суб'єктами, містять:

обмін документами та відомостями стосовно переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;
розмежування доступу до інформації згідно з компетенцією державних органів, інших установ та організацій, уповноважених на здійснення дозвільних

або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;

безстрокове збереження інформації, її архівацію та відновлення. багаторазове використання одноразово внесеної інформації;

До функцій «Єдиного вікна», які використовують виключно декларанти, їх представники, інші заінтересовані особи, належать:

сплата відповідних митних платежів, єдиного збору, плати за здійснення митних формальностей органами доходів і зборів, плати за проведення заходів офіційного контролю уповноваженими органами;

передавання до митних органів документів, відомостей, заяв, запитів тощо та отримання зворотної інформації та відповідей.

До функцій «Єдиного вікна», які використовують виключно державні органи, установи і організації, уповноважені на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон, належать:

передавання дозвільних документів та/або відомостей про включення (виключення) товару до (з) відповідного реєстру у формі електронних документів, засвідчених електронним цифровим підписом;

передавання інформації про встановлені заборони на переміщення у відповідному напрямку товарів через митний кордон України;

надання відомостей про результати проведення заходів офіційного контролю.

Перелік функцій «Єдиного вікна», які використовують виключно митні органи, становить:

використання відомостей з реєстрів та/або документів для контролю за дотриманням встановлених заборон та/або обмежень на переміщення товарів через митний кордон України;

використання інформації, наданої декларантами та суб'єктами владних повноважень для прийняття відповідних рішень щодо пропуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, їх випуску у відповідний митний режим;

координація проведення заходів офіційного контролю уповноваженими органами;

регулярне інформування про здійснення митних формальностей на підставі відповідних дозвільних документів або відомостей про наявність (відсутність) товару у відповідному реєстрі, внесеному до єдиного державного інформаційного веб-порталу "Єдине вікно для міжнародної торгівлі", шляхом надання інформації про товари, переміщені через митний кордон України за відповідний період [відомості про дозвільний документ або реєстр, митний

режим, декларанта, відправника, одержувача, найменування країни походження товарів (за наявності), відправлення та призначення, найменування товару, код товару згідно з УКТ ЗЕД, відомості про кількість товару в кілограмах (вага бруто та вага нетто) та в інших одиницях виміру].

Кожен тип відомостей та протоколів дій має власні обмеження щодо доступу для різних суб'єктів, що використовують систему «Єдине вікно».

Ключовою специфікою системи «Єдине вікно» можна вважати можливість здійснення юридично значущих дій повністю в електронній формі.

Зокрема, однією з таких дій є забезпечення здійснення заходів офіційного контролю під час пропуску товарів через митний кордон України та закріплення їх результатів. Зокрема, система «Єдине вікно» забезпечує внесення результатів здійснення у пунктах пропуску через державний кордон заходів офіційного контролю, які містять: державний санітарно- епідеміологічний, ветеринарно-санітарний, фітосанітарний, екологічний контроль та автоматичне формування відмітки про проходження радіологічного контролю (за наявності відповідних комплексів автоматизованого контролю).

Крім того, система «Єдине вікно» забезпечує інформування підприємств про проходження видів контролю та про необхідність здійснення додаткових видів контролю. Так, після випуску товарів із пункту пропуску, відповідному підприємству автоматично надсилається електронне повідомлення, в якому, зокрема, зазначаються:

види державного контролю, якого здійснено у формі попереднього документального контролю у пунктах пропуску через державний кордон України;

види державного контролю, яких завершено у пункті пропуску через державний кордон України;

види державного контролю, які необхідно завершити у зонах митного контролю на митній території України;

вичерпний перелік документів та відомостей, яких необхідно подати відповідному контролюючому органу для завершення необхідного виду державного контролю.

Ще однією юридично значущою дією є ініціювання підприємством проведення процедур державного контролю у митних органах призначення Функцію заяви на проведення таких процедур для контролюючих органів є електронне повідомлення підприємства з прикріпленими сканованими копіями документів, завірене електронним цифровим підписом.

Відповідно наступною юридично значущою дією є внесення рішення уповноваженої посадової особи контролюючого органу за результатами проведення процедур державного контролю. Таке рішення приймається у

можливо найкоротший строк, але не більше ніж чотири робочих години з моменту отримання через веб-інтерфейс електронного повідомлення і сканованих документів. При цьому визначається вичерпний перелік можливих рішень: завершення відповідного виду державного контролю; відмову в

завершенні здійснення відповідного виду державного контролю; проведення огляду (інспектування) товарів; проведення огляду (інспектування) товарів та відбору зразків; здійснення додаткової обробки товарів (фумігації, знезараження, нанесення відповідного маркування тощо); повернення вантажу за межі митної території України; знищення вантажу; товар не підлягає відповідному виду державного контролю.

Абсолютно новою юридично значущою дією, яка реалізується системою «Єдине вікно» самостійно, є завершення виду державного контролю за принципом мовчазної згоди (п. 25 Положення). Для реалізації принципу мовчазної згоди в системі «Єдине вікно» реалізовано відповідний алгоритм дій, який містить декілька послідовних дій та базується на правилі, згідно з яким протягом чотирьох робочих годин з моменту отримання через веб-інтерфейс електронного повідомлення і сканованих документів уповноважена посадова особа контролюючого органу повинна внести до системи одне з передбачених законом рішень.

При цьому робочими годинами є час (крім вихідних, святкових і неробочих днів): понеділок – четверг – з 9.00 до 13.00 та з 13.45 до 18.00; п'ятниця – з 9.00 до 13.00 та з 13.45 до 16.45.

Зміни є можливими у разі, якщо для контролюючих органів встановлено інший графік роботи, а також у разі виникнення технічних збоїв в інформаційній системі.

Якщо протягом трьох робочих годин таке рішення не вноситься до системи «Єдине вікно», ця система автоматично створює окреме повідомлення, яким через веб-інтерфейс та електронну пошту адміністратора контролюючий орган попереджається про завершення відповідного строку.

Якщо протягом чотирьох робочих годин уповноважена посадова особа чи адміністратор контролюючого органу все ще не внесли до інформаційної системи будь-якого рішення, інформаційна система автоматично формує рішення про здійснення відповідного виду державного контролю.

Таке автоматично сформоване рішення є: підтвердженням проведення відповідного виду державного контролю; підставою для завершення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України.

Контролюючий орган повідомляється системою «Єдине вікно» про автоматично сформовані рішення щодо здійснення відповідного виду

державного контролю шляхом відображення окремого електронного повідомлення у веб-інтерфейсі та через електронну пошту уповноваженої посадової особи за місцезнаходженням митниці призначення та адміністратора системи контролюючого органу.

Таким чином, систему «Єдине вікно» можна охарактеризувати не тільки як платформу, середовище або інструмент взаємодії між суб'єктами ЗЕД, митними органами та іншими контролюючими органами, але й як автоматизовану систему, що забезпечує автоматичне прийняття рішень та надання послуг.

Автоматичне прийняття рішень полягає у самостійному генеруванні системою рішень про проходження видів державного контролю за принципом мовчазної згоди у разі пропуску посадовими особами контролюючих органів строків для внесення своїх рішень до системи.

Послуги, що надаються в системі Єдиного вікна, мають вираження у спрощенні обміну торговою інформацією між учасниками торгової діяльності державними структурами з метою отримання відповідних дозволів, ліцензій, сертифікатів та погоджень. У рамках системи «Єдине вікно» учасники торгової діяльності або їх агенти можуть подавати документи і відомості в електронній або паперовій формі, використовуючи єдину точку прийому даних.

Система сприяє зниженню часу на оформлення, а також забезпечення того, щоб інформація, необхідна для виконання цих процесів, подавалася тільки один раз. «Єдине вікно» також сприяє прозорості та спрощенню торгівлі, прискорює обмін інформацією між усіма учасниками процесу, мінімізує людський фактор.

Система є повністю автоматизованою, дозволяє подавати документи один раз в одне місце і мінімізує контакти з державними службовцями.

«Єдине вікно» передбачає створення єдиної електронної бази даних, яка дозволяє різним службам контролю та митницям в автоматичному режимі обмінюватися інформацією про вантаж, який проходить через кордон України, і про результати його державного контролю.

Разом із тим, є деякі аспекти функціонування системи «Єдине вікно для зовнішньої торгівлі», які поки що не дозволяють говорити про повноцінну її реалізацію.

ТЕМА 7. ІНСТРУМЕНТИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

1. Поняття митної вартості
2. Єдиний митний тариф і його правове регулювання
3. Поняття мита та його види
- 4.. Акцизний збір та ПДВ
5. Тарифні пільги (преференції)
6. Нетарифні методи регулювання та їх види
7. Сертифікація продукції та порядок її здійснення

1. Поняття митної вартості

Митна вартість – це заявлена декларантом або визначена митним органом вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, яка обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України відповідно до положень Митного Кодексу.

Згідно із Законом України “Про Єдиний митний тариф” (ст.113), нарахування мита на товари та інші предмети, що підлягають митному обкладенню, провадиться на базі митної вартості. Митна вартість складається з ціни товару, зазначеної в рахунку-фактурі, й таких фактичних витрат, якщо їх не включено до рахунку-фактури:

- на транспортування, навантаження, розвантаження, перевантаження та страхування до пункту перетину митного кордону України – залежно від умов поставки товару, передбачених контрактом;
- комісійних і брокерських, що були нараховані до моменту перетину кордону, якщо це передбачено контрактом;
- плати за використання об’єктів інтелектуальної власності, якщо це передбачено контрактом.

Якщо заявлена митна вартість товарів та інших предметів не відповідає вартості, що визначається за ст.113 Закону, або у разі неможливості перевірки її обчислення, вона визначається на основі цін на ідентичні товари, що діють у провідних країнах-експортерах зазначених товарів.

Знання ст.113 Єдиного митного тарифу України, методики ціноутворення товарів і вивчення рівнів цін, що склалися на світовому ринку на момент митного оформлення, дозволяють використовувати загальнотеоретичні підходи до визначення митної вартості.

Визначення митної вартості товарів, які ввозяться (імпортуються) на митну територію України здійснюється шляхом застосування таких методів:

- за ціною угоди щодо товарів, які ввозяться (імпортуються) (метод 1);
- за ціною угоди щодо ідентичних товарів (метод 2);
- за ціною угоди щодо подібних товарів (метод 3);
- на основі віднімання вартості (метод 4);
- на основі додавання вартості (метод 5);

- резервного (метод 13);

Основним методом визначення митної вартості товарів є метод за ціною угоди щодо товарів, які ввозяться.

Якщо основний метод не може бути використаний, застосовується послідовно кожний із перелічених методів. При цьому кожний наступний застосовується, якщо митна вартість товарів не може бути визначена попереднім методом.

Методи віднімання та додавання вартості можуть застосовуватися у будь-якій послідовності.

Метод оцінки за ціною угоди щодо товарів, які ввозяться (імпортуються). Митною вартістю товарів, які ввозяться (імпортуються), є ціна угоди фактично сплачена чи ціна, що підлягає сплаті за товари, які ввозяться (імпортуються), на момент перетинання ними митного кордону України.

Для визначення митної вартості до ціни угоди при цьому додаються, якщо вони не були раніше до неї включені, такі витрати:

1) витрати на доставку товарів до аеропорту, порту чи іншого місця ввезення товарів на митну територію України:

а) вартість транспортування;

б) витрати на навантаження, розвантаження, перевантаження і перевалку товарів;

в) страхові суми;

2) витрати, понесені покупцем:

а) комісійні та брокерські винагороди, за винятком комісійних на закупівлю товару;

б) вартість контейнерів та іншої багатооборотної тари, якщо відповідно до товарної номенклатури вони розглядаються як одне ціле з товарами, що оцінюються;

в) вартість пакування, включаючи вартість пакувальних матеріалів і робіт, пов'язаних із пакуванням;

3) відповідна частина вартості товарів і послуг, які прямо чи побічно були надані імпортером безоплатно або за зниженою ціною для використання у зв'язку з виробництвом або продажем (відчуженням) товарів, що оцінюються:

а) сировини, матеріалів, деталей, напівфабрикатів та інших комплектуючих виробів, які є складовою частиною товарів, що оцінюються;

б) інструментів, штампів, форм та інших подібних предметів, використаних на виробництво товарів, що оцінюються;

в) матеріалів, витрачених на виробництво товарів, що оцінюються (мастильних матеріалів, палива тощо);

г) інженерної проробки, дослідно-конструкторських робіт, дизайну, художнього оформлення, ескізів і креслень, виконаних за межами митної території України і безпосередньо необхідних для виробництва товарів, що оцінюються;

4) ліцензійні та інші платежі за використанням об'єктів інтелектуальної власності, які покупець (імпортер) прямо чи побічно повинен сплатити як умову продажу (відчуження) товарів, що оцінюються;

5) відповідна частина прибутку від будь-якого подальшого перепродажу, передачі або використання товарів, що оцінюються, на території України, яка прямо чи побічно накопичується у продавця.

Зазначений метод не може бути використаний для визначення митної вартості товарів, якщо:

1) існують обмеження щодо прав покупця (імпортера) на товари, що оцінюються, за винятком:

а) обмежень, установлених законодавством України;

б) обмежень географічного регіону, в якому товари можуть бути перепродані (відчужені повторно);

в) обмежень, що істотно впливають на ціну товару.

2) продаж (відчуження) та ціна угоди залежать від дотримання умов, вплив яких неможливо врахувати;

3) використані декларантом відомості не підтверджені документально або не є кількісно вираженими та достовірними;

4) учасники угоди (експортер та імпортер) є взаємозалежними особами, крім випадків, коли їх взаємозалежність не вплинула на ціну угоди, що повинно бути доведено декларантом. При цьому особи вважаються взаємозалежними, якщо має місце хоча б одна з таких умов:

а) один з учасників угоди (фізична особа) чи посадова особа одного з учасників угоди є одночасно посадовою особою іншого учасника угоди;

б) учасники угоди є співвласниками підприємства;

в) учасники угоди пов'язані трудовими відносинами;

г) один з учасників угоди володіє вкладом (паєм) чи акціями з правом голосу в статутному капіталі іншого учасника угоди, які становлять не менше п'яти процентів статутного капіталу;

д) обидва учасники перебувають під прямим чи непрямим контролем третьої особи;

е) обидва учасники спільно прямо чи непрямі контролюють третю особу;

є) один з учасників угоди прямо чи непрямі контролює іншого учасника угоди;

ж) учасники угоди чи їх посадові особи є родичами.

Метод оцінки за ціною угоди щодо ідентичних товарів. Для визначення митної вартості товару за основу береться ціна угоди щодо ідентичних товарів з дотриманням умов, зазначених вище. При цьому під ідентичними розуміються товари, однакові за всіма ознаками з товарами, що оцінюються, у тому числі за такими, як: фізичні характеристики; якість та репутація на ринку; країна походження; виготовлювач.

Ціна угоди щодо ідентичних товарів береться за основу для визначення митної вартості товарів, якщо ці товари:

- продані (відчужені) для ввезення на територію України;

- ввезені одночасно з товарами, що оцінюються, або не раніше ніж за 90 днів до ввезення товарів, що оцінюються;

- ввезені приблизно в тій же кількості та на тих же комерційних умовах. Якщо ідентичні товари ввозилися в іншій кількості або на інших комерційних умовах, декларант повинен провести відповідне коригування їх ціни з урахуванням цих розбіжностей та документально підтвердити митному органу обґрунтованість ціни. Якщо для цілей застосування цього методу виявляється більше однієї ціни угоди щодо ідентичних товарів, для визначення митної вартості товарів, що ввозяться (імпортуються), застосовується найнижча з них.

Метод оцінки за ціною угоди щодо подібних товарів. Під подібними маються на увазі товари, які хоч і не є однаковими за всіма ознаками, але мають схожі характеристики і складаються зі схожих компонентів, завдяки чому вони виконують однакові функції порівняно з товарами, що оцінюються, та вважаються комерційно взаємозамінними.

Для визначення, чи є товари подібними, враховуються такі ознаки: якість, наявність товарного знака і репутація на ринку; країна походження; виготовлювач.

Товари не вважаються ідентичними чи подібними оцінюваним, якщо вони не були вироблені в тій же країні, що і товари, які оцінюються. Товари, вироблені не виготовлювачем оцінюваних товарів, а іншою особою, беруться до уваги лише у разі якщо немає ні ідентичних, ні подібних товарів, виготовлених особою-виробником товарів, які оцінюються. Товари, не вважаються ідентичними чи подібними, якщо їх проектування, дослідно-конструкторські роботи, художнє оформлення, дизайн, ескізи, креслення, а також інші аналогічні роботи виконані в Україні.

Метод оцінки на основі віднімання вартості. Визначення митної вартості за цим методом здійснюється тоді, коли ідентичні чи оцінювані товари продаватимуться (відчужуватимуться) на території України у незмінному стані.

Для визначення митної вартості товарів за основу береться ціна одиниці товару, за якою оцінювані, ідентичні чи подібні товари продаються найбільшою партією на території України у час, максимально наближений до часу ввезення, але не пізніше через 90 днів з дати ввезення товарів, що оцінюються, який не є взаємозалежною з продавцем особою.

Від ціни одиниці товару віднімаються, якщо вони можуть бути виділені, такі компоненти:

- витрати на виплату комісійних винагород, звичайні надбавки на прибуток і загальні витрати у зв'язку з продажем на митній території України товарів того самого класу та виду;

- суми ввізного мита, податків, зборів та інших платежів, що підлягають сплаті в Україні у зв'язку з ввезенням чи продажем товарів;

- звичайні витрати, понесені в Україні на навантаження, розвантаження, транспортування, страхування.

У разі відсутності випадків продажу оцінюваних, ідентичних чи подібних товарів у такому самому стані, в якому вони перебували на момент увезення, на

прохання декларанта може використовуватися ціна одиниці товару, що пройшов переробку, з поправкою на додану вартість.

Метод оцінки на основі додавання вартості. Для визначення митної вартості товарів за основу береться ціна товарів, розрахована шляхом додавання:

- вартості матеріалів і витрат, понесених виробником у зв'язку з виробництвом оцінюваних товарів;

- загальних витрат, характерних для продажу в Україну з країни вивезення товарів того самого виду, у тому числі витрат на навантаження, розвантаження, транспортування, страхування до місця перетину митного кордону України та інших витрат;

- прибутку, що його звичайно одержує експортер у результаті поставки в Україну таких товарів.

Для визначення митної вартості за цим методом зараховуються всі витрати, що включаються у ціну товарів.

Резервний метод. Якщо митна вартість не може бути визначена декларантом шляхом послідовного використання вищезазначених методів або митний орган аргументовано вважає, що ці методи не можуть бути використані, митна вартість оцінюваних товарів визначається з урахуванням світової практики на основі законодавства України і у відповідності до принципів і положень ст. VII ГАТТ 1994р.

Для визначення митної вартості за даним методом митний орган надає декларанту цінову інформацію, що є в його розпорядженні. При цьому не може використовуватись:

- ціна товарів на внутрішньому ринку країни-експортера;
- ціна товарів, що поставляються з країни-експортера до третіх країн;
- ціна товарів українського походження на внутрішньому ринку України;
- довільно встановлена чи достовірно не підтверджена ціна товарів.

У процесі визначення митної вартості застосовуються офіційні курси іноземних валют, установлені Національним банком України на день подання ВМД до митного оформлення.

2. Єдиний митний тариф і його правове регулювання

Митно-тарифне регулювання в Україні належить до економічно-фінансового блоку митної справи. Правові основи регулювання визначено Законом України “Про Єдиний митний тариф”, прийнятим Верховною Радою України 5 лютого 1992 р., та підзаконними актами, що розробив Кабінет Міністрів України і які в цілому складають механізм застосування Закону, а саме:

- Декрет Кабінету Міністрів України від 11 березня 1993 р. “Про Єдиний митний тариф”;

- Наказ Держмиткому України від 31 травня 1993 р. № 132, яким затверджено Інструкцію про застосування декретів Кабміну “Про Єдиний митний тариф” та “Про порядок обкладення митом предметів, які ввозяться (пересилаються) громадянами в Україну”.

Перш ніж розглянути Закон України “Про Єдиний митний тариф”, доцільно зупинитися на визначенні термінів та понять.

Тариф — слово арабського походження, означає “перелік”, або “реєстр”. Митно-тарифна система як частина державного механізму регулювання відповідних відносин об’єднує багато елементів. Кожний окремо можна розглядати як адміністративний захід регулювання зовнішньоекономічної діяльності і віднести до загальної групи так званих нетарифних заходів. Наприклад: порядок визначення митної вартості конкретного товару; правила, що визначають країну походження конкретного товару, і т. д.

З часом ряд таких заходів, що діють деякий час без суттєвих змін, об’єднують у митно-тарифні заходи.

Митно-тарифні заходи - сукупність організаційних, економічних, правових заходів, які здійснюються у визначеному законодавством порядку державними органами і націлені на регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Якщо митні заходи більше відносяться до адміністративних, то відповідно до Закону України “Про Єдиний митний тариф” основним інструментарієм з формування і реалізації торгової політики та державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є тарифні заходи.

Як підкреслюють теоретики митної справи, на митному тарифі рельєфно віддзеркалюється той напрямок, якого дотримується Уряд у своєму ставленні до зовнішньої торгівлі та тісно з нею пов’язаним внутрішнім виробництвом. Тому коли йдеться про митно-тарифні заходи як методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, то треба підкреслити: митно-тарифні заходи як елемент податкової системи, з допомогою яких держава отримує можливість активно впливати на економічне життя країни, належать до економічних, а не правових способів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Зрозуміло, що певною мірою можна говорити і про адміністративний характер митно-тарифних заходів, якщо виходити з вузького кола організаційно-правових проблем, пов’язаних безпосередньо із застосуванням цих заходів.

Економічний характер митно-тарифних заходів визначається перш за все покладеним в основу їх застосування способом впливу на зовнішньоторговельний оборот шляхом безпосереднього впливу на ціни товарів, що перебувають в обороті.

Створюючи ціновий бар’єр на шляху руху товарів до користувачів шляхом застосування до товарів при їх переміщенні через митний кордон встановлених ставок митних платежів та податків, митно-тарифні заходи тим самим піднімають рівень цін, впливають на конкурентоспроможність товару, що, в свою чергу, позначається і на рівні нагромадження капіталу, темпах розвитку, нормах прибутку в окремих галузях виробництва.

Таким чином, прямий зв’язок між митно-тарифними заходами, які застосовуються до товарів, що ввозяться (вивозяться), та процесом ціноутворення надає митно-тарифним заходам економічного змісту.

У процесі застосування митно-тарифних заходів та дії митно-тарифного механізму в цілому вирішуються такі завдання:

- регулятивні;
- торгово-політичні;
- фіскальні.

Ефективність застосування митно-тарифного механізму або окремих митно-тарифних заходів залежить від існуючого в державі нормативного порядку та правил митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Правове регулювання митно-тарифного механізму забезпечує Закон України “Про Єдиний митний тариф” та визначає:

- цілі та сферу застосування митно-тарифних заходів;
- основні поняття, що застосовуються в правовому механізмі як тарифного, так і нетарифного регулювання торговельно-економічних відносин України;
- загальні принципи і правила застосування митно-тарифних заходів;
- порядок формування Єдиного митного тарифу;
- права й обов’язки Митно-тарифної ради;
- перелік і механізм нарахування мита (до кожного товару, що переміщується через митний кордон України) та процедуру застосування особливих видів мита.

Відповідно до Закону “Про Єдиний митний тариф” регламентування конкретних питань, пов’язаних з практичним застосуванням цих заходів, передано до компетенції Уряду.

Тарифи є важливим інструментом зовнішньоекономічних зв’язків. Мотиви, якими керується держава при застосуванні тарифів, можна умовно розділити на три основні групи.

До першої групи належать міркування економічного характеру. Класичним прикладом таких міркувань є аргументація на користь захисту молодих, недостатньо розвинутих галузей чи видів виробництва. Вона ґрунтується на тезі про те, що становлення того чи іншого виду виробництва в країні з недостатнім порівняно з іншими рівнем економічного розвитку може гальмуватися внаслідок конкуренції з боку економічно сильніших зарубіжних виробників. Цей аргумент уперше з’явився у Великобританії, а потім його запозичив та розвинув стосовно умов Німеччини Фрідріх Ліст. Прихильники цієї тези зазначають, що хоча в короткостроковому плані діяльність виробництв, захищених тарифами, не досить ефективна економічно, але в майбутньому національні виробники зміцнять індустріальну базу економіки, стануть конкурентоспроможними і необхідність у захисті відпаде.

Другу групу мотивів складають міркування неекономічного характеру, до яких належать аргументи на користь активного втручання держави в економіку взагалі. Саме такі мотиви лежать в основі тарифного захисту галузей економіки, які мають стратегічний характер (виробництво озброєння та деякою мірою сільське господарство).

Окремі дослідники, крім зазначених двох груп, виділяють третю групу мотивів, які можна умовно назвати економічно невмотивованими. Це - аргументи, які базуються на помилкових уявленнях та вихідних принципах.

Наприклад, застосування митних тарифів з метою захисту національної економіки від дешевої робочої сили з-за кордону. Не вдаючись до глибокого аналізу помилковості цієї тези, зазначимо, що низька заробітна плата відображає певну структуру розподілу факторів виробництва, а не обмежена бар'єрами торгівля дає можливість країні-імпортеру скористатися з існуючої різниці в насиченості виробничими факторами.

Головна мета митних тарифів — захист національного ринку. Їх використання має сім основних економічних наслідків, або ефектів, які потрібно враховувати при виробленні та реалізації зовнішньоекономічної політики.

Виробничий ефект. Очевидно, що за інших рівних умов виробництво товару, який знаходиться під захистом митних тарифів, зростає, оскільки аналогічні імпортовані товари дорожчі і не можуть задовольнити існуючий попит.

Споживчий ефект. За інших рівних умов споживання товару, який обкладається митом, знижується. У реальному житті важко назвати раціональні міркування, які змусили б державу знижувати споживання того чи іншого товару за допомогою митних тарифів, хоча інколи дії окремих країн начебто і переслідують таку мету. Наприклад, у країнах — виробниках вин податок на міцні алкогольні напої може бути більшим, ніж на вина. Однак у цьому випадку швидше йдеться про стимулювання виробництва вина.

Бюджетний ефект. Митні тарифи є джерелом бюджетних надходжень, значення яких надзвичайно велике, особливо для країн, що розвиваються. У промислово розвинутих країнах бюджетні міркування не відіграють значної ролі при встановленні імпортованих податків. Треба також зазначити, що можливості використання митних тарифів з метою поновлення бюджету мають певні обмеження: чим вищий тариф, тим менший обсяг імпорту і відповідно бюджетні надходження.

Ефект перерозподілу прибутків. Він полягає у тому, що національні виробники в умовах відсутності або обмеженого характеру конкуренції з боку іноземних фірм можуть підвищувати ціни на свій товар і отримувати вищі прибутки у формі ренти.

Конкурентний ефект. Цей наслідок застосування тарифів має надзвичайно велике значення для невеликих країн, внутрішній ринок яких може забезпечити ефективну діяльність лише обмеженої кількості національних виробництв. Разом з тим вилучення з економічного обороту іноземних фірм може призвести до втрати національними виробниками стимулів до підвищення ефективності виробництва та зниження цін. Вплив на платіжний баланс. Митні тарифи, як уже зазначалося, призводять до скорочення споживання імпортованих товарів. Це означає, що зменшуються витрати за кордоном, а більша частина прибутків реалізується вдома. Такий процес за інших рівних умов сприяє поліпшенню платіжного балансу.

Вплив на умови торгівлі. Застосування митних тарифів змушує іноземні фірми знижувати ціну товарів, які ввозяться до даної країни. А це, у свою чергу, веде до зміни співвідношення між експортними та імпортованими цінами. Задля

об'єктивності зауважимо, що споживач у країні-імпортері змушений платити за товар більшу ціну.

Митні тарифи — історично перший інструмент зовнішньоекономічної політики. Вони застосовуються з початку XVIII ст. і до нинішнього часу, є основою регулювання торговельних зв'язків. Майже всі країни застосовують митні тарифи, тобто систематизований перелік товарів, більшість з яких оподатковується митом при перетинанні державного кордону.

Зовнішньо простий механізм дії митних зборів на торгівлю з іншими країнами є, однак, багатоплановим і використовується урядом для досягнення різних цілей. Тарифи захищають національний ринок від іноземної конкуренції, підвищуючи ціни на імпортні товари, підтримують порівняно високий рівень внутрішніх цін, сприяють розширенню збуту вітчизняної продукції за кордоном за нижчими цінами.

Зазначимо, що мито — це податок, який сплачується у зв'язку з ввезенням іноземного товару в країну під час випуску товарів митницями на внутрішній ринок. Економічна дія мита полягає в тому, що воно збільшує ціну іноземного товару, який ввозиться в країну, і складає різницю в ціні одного і того самого товару на світовому ринку та в даній країні.

Мито в тарифі встановлюється двома методами. Один із них — це визначення розміру (ставки) мита у вигляді відсотка до ціни товару. Мито, виражене таким чином, називається митом з ціни, або адвалерне. Другий метод - це визначення розміру мита безпосередньо в грошовому вираженні у вигляді певної суми, яка нараховується з ваги, об'єму та штуки товару. Мито, встановлене таким методом, називається специфічним митом.

У сучасних митних тарифах застосовуються ці два види мит, але вони по-різному реагують на зміну рівня цін на світовому ринку. При підвищенні цін більш ефективним стає адвалерне мито, при зниженні — специфічне. У сучасній митній політиці промислово розвинутих країн спостерігається тенденція до збільшення ролі адвалерних мит у тарифах.

У 1953 р. деякі промислово розвинуті країни уклали конвенцію про уніфікацію методів отримання митної вартості товарів. Згідно з нею адвалерний митний податок нараховується з так званої нормальної ціни товару. Це ціна, яка існує в момент подачі митної декларації, включаючи всі витрати з доставок товару до кордону.

За характером походження митні податки можуть бути автономними або конвенційними. Автономне мито встановлюється постановою державної влади даної країни незалежно від будь-яких угод з іншими країнами. Конвенційне мито виробляється в процесі укладання угоди чи договору з іншою країною, фіксується в ньому і не може бути змінено протягом терміну дії договору. Конвенційне мито вилучається з митного тарифу, коли угоди, за якими воно було представлено, призупиняють свою дію.

Структура митних тарифів включає прості (одноколонні) та складні (багатоколонні) тарифи.

Прості митні тарифи встановлюють одну ставку мита для кожного товару, незалежно від походження цього товару.

Складний митний тариф передбачає по кожному товару дві чи більшу кількість ставок мита. Найбільш висока ставка складного тарифу називається максимальною, або генеральною. Вона застосовується до товарів тих країн, з якими немає торговельних угод. Більш низька, або мінімальна ставка встановлюється для товарів тих країн, з якими підписані торговельні угоди і яким надано режим найбільшого сприяння.

Ці тарифи дають державі можливість проводити диференційовану митну політику, в тому числі і в рамках міжнародних митних союзів.

В основу митних тарифних ставок покладений такий принцип: чим більший ступінь промислової обробки товару, тим більшим митом він обкладається.

Митний тариф ряду держав світу в основному побудований за принципом дворівневого нарахування. Одна ставка визначає рівень пільгових митних тарифів, які застосовуються державою до товарів тих країн, з якими є торговельні угоди і які користуються режимом найбільшого сприяння в митному обкладанні. Друга ставка закріплює максимальний рівень митних податків щодо товарів, що імпортуються з країн, з якими не укладені двосторонні торговельні угоди.

У деяких країнах раніше митний тариф будувався за принципом класифікації митних податків за алфавітним порядком найменувань товарів. Від такого принципу класифікації країни відмовилися і почали застосовувати порядок групування, за яким товари об'єднувалися або за ознакою походження (продукти тваринного, рослинного походження, мінерали), або за ступенем обробки (сировина, напівфабрикати, готові вироби).

Кожна країна має свій митний тариф, який може відрізнитися від інших як кількістю обкладених товарів, деталізацією позицій, так і способом нарахування мита.

З метою контролю за державами в частині тарифного обкладання і недопущення ними підвищення митних тарифів без попереднього опублікування в 1889 р. в Брюсселі був укладений багатосторонній договір — Конвенція про створення міжнародного союзу з публікації митних тарифів (учасником якого є і Україна). Завданням цього Союзу є уніфікація національних митних тарифів і національного митного законодавства держав - членів Союзу. Союз був ініціатором розробки і прийняття проекту спеціального договору про класифікацію номенклатури товарів і митних тарифів.

Рішення питань митної класифікації є невід'ємним правом будь-якої суверенної держави.

З метою уніфікації митних тарифів в основу класифікації товарів пізніше було покладено угоду 13 країн (квітень 1951 р., Брюссель) про введення єдиної класифікаційної системи для митних тарифів, так званої Брюссельської митної номенклатури (БМН). Перший варіант Брюссельської митної номенклатури був розроблений в 1951 р. Радою митного співробітництва відповідно до Конвенції

про класифікацію митних тарифів 1950 р. Цей документ набрав чинності в 1955 р., доповнення та зміни до якого вносилися в 1959, 1963 та 1972 рр.

В основу побудови Брюссельської митної номенклатури була закладена спільність таких ознак товарів: походження; вид матеріалу, з якого він виготовлений; призначення і хімічний склад. При складанні груп товарів був закладений принцип ступеня обробки. Для побудови товарних позицій у кожній групі застосовувалась певна послідовність ознак, з яких можна виділити три основних: ступінь обробки, призначення і сировина, з якої виготовлено матеріал.

З 1970 р. в Раді митного співробітництва почалась розробка нової номенклатури товарів у міжнародній торгівлі — Гармонізована система опису та кодування товарів. Гармонізована система призначена забезпечити більш просту аналогію з Міжнародною стандартною товарною класифікацією ООН.

У червні 1983 р. Рада прийняла Гармонізовану систему назв і кодифікацій товарів, що обертаються в міжнародній торгівлі, і текст Конвенції, яка регулює правові аспекти застосування цієї системи на практиці. Розроблена система має замінити Конвенцію про класифікацію номенклатури товарів та митних тарифів 1955 р., так звану Брюссельську митну номенклатуру. Гармонізована система становить 1240 позицій, закодованих у шести цифрах, об'єднує близько 4900 назв товарів міжнародної торгівлі, охоплених тарифною і статистичною номенклатурою.

Класифікація за кількома ознаками на одному рівні поділки приводить до того, що один і той самий товар може бути включений одночасно у різні класифікаційні групи, через те що має кілька відмінних ознак. Наприклад, відповідно до тарифної класифікації США одні і ті самі пляшки і флакони можуть бути обкладені митом у 25,50 або 75% їх вартості залежно від засобу подачі скла у верстат, від умов наповнення пляшок і т. ін. Критерії для вибору тої чи іншої товарної групи законом точно не встановлюються і визначаються співробітником митниці.

Починаючи з другої половини 130-х рр., митні тарифи стали об'єктом уваги і країн, що розвиваються. Проблема, яка отримала назву рекласифікації митних тарифів, неодноразово піднімалась країнами, що розвиваються, при обговоренні проблеми преференцій як у ЮНКТАД, так і в ГАТТ.

Але не потрібно забувати, що митні тарифи ряду країн, що розвиваються, на жаль, все ще зберігають елементи тарифів колоніального періоду, незважаючи на те, що наприкінці 70-х рр. більшість із цих країн активізували діяльність щодо перегляду своїх національних митних тарифів у бік диференціювання митного обкладення за групами товарів. Так, наприклад, стали застосовуватися більш низькі ставки митних податків за ввезення необхідних для розвитку національних економік машин, обладнання, сировини та споживчих товарів. Предмети розкоші, до яких більшість країн, що розвиваються, відносить також легкові автомашини, або взагалі заборонені до ввозу, або обкладаються високими митними податками. До цієї групи країн, що розвиваються, відносять і товари, які виробляє національна промисловість: предмети вжитку (пряжа,

тканини, взуття, металеві вироби та ін.), машини, апарати і невелике побутове обладнання.

За своєю структурою митні тарифи більшості країн, що розвиваються, є простими, тобто одноколонними, але окремі країни застосовують і багатоклонні тарифи.

Митний тариф - важливий економічний засіб регулювання імпорту.

За часів домонополістичного капіталізму, коли на світовому ринку оборот відносно простої і стабільної номенклатури товарів здійснювався в процесі купівлі-продажу в умовах вільної конкуренції, головним торговельно-політичним засобом був митний тариф. Введення митних податків чи підвищення їх ставок значно зменшувало конкурентоспроможність імпортного товару.

Для сучасного періоду характерна монополізація товарних ринків. У сфері ринкової системи господарювання широко застосовуються різні протекціоністські заходи (тобто підвищення ставок мита на імпортний товар). Сучасний митно-тарифний протекціонізм відрізняється (від довоєнного традиційного) колективним і регіональним характером. Візьмемо, наприклад, ЄЕС. Римською угодою 1957 р. був створений митний союз (ст. 9 Договору), однією з основних цілей якого є поступова відміна митних податків з усього товарообороту, який здійснюється між його державами-членами, а також встановлення загального митного тарифу щодо третіх країн (ст. 3 Договору).

У митній політиці ЄЕС стосовно країн, що розвиваються, велике значення надається митному регулюванню. Незважаючи на зниження ролі митних податків у міжнародній торгівлі, Єдиний митний тариф (ЄМТ) ЄЕС у сучасних умовах залишається одним із головних регуляторів доступу товарів країн, що розвиваються, на ринки Європейської Спільноти.

Сформований до кінця 130-х рр. Єдиний митний тариф передбачає безмитне чи з незначним обкладанням ввезення на єдину митну територію країн — членів “Спільного ринку” сировини, яка імпортується з країн, що розвиваються. У міру підвищення ступеня обробки ввезеного товару ставки ЄМТ зростають, досягаючи максимуму при імпорті готових виробів. Високий митний бар’єр, який має переважно “заборонний характер”, передбачений для конкуруючих з аналогічними виробами західноєвропейськими фірмами так званих “відчутних товарів”, до яких зараховують текстиль, взуття, сільгосппродукти. Оскільки ці вироби посідають провідне місце в експорті країн, що розвиваються, то в основному ЄМТ спрямований проти них.

У межах ГАТТ було здійснено зниження рівня тарифно-митного обкладання розвинутих капіталістичних країн (у тому числі і ЄЕС) на 27%. Але від цього меншою мірою виграли країни, що розвиваються, тому що зниження не торкнулося таких товарів, як сільськогосподарська сировина, взуття, текстиль, тобто саме ті товари, які є традиційними в експорті країн, що розвиваються. Це свідчить про те, що і в 80-ті рр. рівень тарифно-митного захисту ринку ЄЕС від товарів країн, що розвиваються, які обкладаються імпортними митами, залишається досить високим, а ЄМТ буде

використовуватися проти них як важливе торговельно-політичне знаряддя. Саме з допомогою такого загального митного тарифу по відношенню до третіх країн Спільнота створила різні дискримінаційні тарифні бар'єри на шляху експорту товарів із країн, що розвиваються. Це є грубим порушенням елементарних норм і принципів сучасного міжнародного права.

Цей вид тарифного протекціонізму здійснюється “Спільним ринком” на основі рішень про ступінь захисту внутрішнього ринку Спільноти, які застосовуються разом державами — членами ЄЕС чи його організаціями через надані їм повноваження. Юридична сила таких рішень поширюється на загальній митній території всіх країн — членів Митного союзу Спільноти або, за рідкісним винятком, на одній чи декількох національних митних територіях країн — членів союзу. Право органів ЄЕС здійснювати такі санкції передбачається ст. 110—1113 Римського договору.

Коллективні засоби захисту ринку ЄЕС від зовнішньої конкуренції безперечно належать не просто до традиційного митно-тарифного протекціонізму, а до митно-тарифного неопротекціонізму. Оскільки ЄЕС є самостійним великим імпортером, то кожний новий захід щодо обмеження ввезення все більшою мірою зачіпає інтереси торгових партнерів “Спільного ринку” і насамперед країн, що розвиваються.

Ст. 110-1113 Римського договору передбачають право спільних дій країн — членів ЄЕС в питаннях вироблення єдиної митної політики, в тому числі і митно-тарифної політики Спільноти, спрямованої на підсилення позицій у конкурентній боротьбі за сфери впливу та ринки збуту (включаючи внутрішній ринок Спільноти), а також право укладання угод з третіми країнами від імені ЄЕС (ст. 113 Договору). Незважаючи на різні підходи країн - членів Спільноти до проблем відносин з країнами, що розвиваються, очевидна їх загальна заінтересованість у тому, щоб утримати ці країни в зоні свого впливу, використовувати їх для зміцнення своїх позицій у міжімперіалістичному змаганні з США та Японією.

Для більш глибокого знайомства з темою доцільно також розглянути дещо з історії створення Єдиного митного тарифу в нашій державі. Якщо Закон України “Про економічну незалежність України” та Митний кодекс України було прийнято у 1991 р., то можна зауважити (нагадаємо за темою 1, що у Російській імперії, тобто на землях України, перший Єдиний митний тариф було запроваджено ще у 1724 р.), що Закон “Про Єдиний митний тариф” було прийнято 5 лютого 1992 р.

Чинний митний тариф, який було затверджено Декретом Кабінету Міністрів 11 січня 1993 р., незважаючи на свій незначний обсяг (більше ніж 100 сторінок) та окремі недоліки (ставки мита було встановлено в основному на товарні групи), відіграв важливу роль у створенні системи тарифного регулювання імпорту товарів молоді незалежної держави. Приймаючи в 1993 р. власний тариф, наша держава не лише відходила від загальносоюзних тарифів, але й враховувала реальний стан економіки на той час, тобто падіння

виробництва життєво необхідних товарів, відсутність власної валюти, гіперінфляцію тощо.

У зв'язку з цим було затверджено ставки ввізного мита переважно дуже помірні, що стимулювало ввезення імпортованих товарів для поповнення внутрішнього ринку. Достатньо сказати, що у прийнятому тарифі більшість ставок не перевищувала 2—5%, окремі — 15—20%. При цьому товари, які ввозилися із країн, що розвиваються, (145 країн) взагалі не оподатковувалися, а товарам з тридцяти високорозвинених країн було надано пільговий режим оподаткування. Зауважимо, що розмір ставок залежить від розвиненості країни. У 1991 р. за економічним потенціалом Україна посідала 9 місце, а у 2000 — 72-ге у світовій співдружності. Тому на той час лише товари з Ізраїлю, Македонії, Хорватії та деяких інших країн оподатковувалися за повними ставками.

Щоправда, ліберальний режим імпорту діяв недовго. У травні 1994 р. Уряд розпочав внесення змін до ставок ввізного мита в основному в бік їх збільшення. Внаслідок цього за 5 років було прийнято близько 130 постанов і 10 законів, якими змінено 95% ставок ввізного мита, затверджених Декретом Кабінету Міністрів від 11 січня 1993 р. На жаль, ці ставки не завжди були обґрунтованими, і нерідко на один і той самий товар вони змінювалися по 2—3 рази на рік.

Лише постановою від 3 серпня 1998 р. Уряд запровадив під тиском з боку МВФ порядок, згідно з яким у 1999 р. дозволялося вносити зміни до ставок ввізного мита один раз на півроку, а з 1 січня 2000 р. - один раз на рік. Це зобов'язання поки що виконується, що створює більш стабільні і передбачувані умови для роботи підприємців.

3. Поняття мита та його види

Важливе значення в розвитку міжнародної торгівлі займає її регулювання. Розрізняють такі види та рівні державного регулювання міжнародної торгівлі.

Наднаціональний – визначає стратегію світового співтовариства чи заходів з регулювання міжнародної торгівлі шляхом створення міжнародних спеціальних інституціональних структур, відповідних угод (Всесвітні торгові організації – ГАТТ/СОР, міжнародна торгова палата – МТП). З метою регулювання зовнішньої торгівлі кожна держава намагається визначити певні умови поведінки або формує свою зовнішньоторговельну політику. Державний вплив у галузі міжнародної торгівлі може здійснюватись по лінії розширення або обмеження торгівлі за допомогою застосування різних інструментів. Відповідно до масштабів втручання держави у міжнародну політику розрізняють два типи зовнішньоторговельної політики .

Термін «вільна торгівля» (free trade) означає такі торговельні відносини, в умовах яких будь-яка особа, група осіб або держава можуть вільно ввійти в ринкові відносини: купувати товари, продавати або обмінювати товари за вільними цінами, які автономно встановлюються контрагентами не залежно від тарифних і нетарифних бар'єрів окремого національного ринку (митних зборів, адміністративних, санітарних та інших приписів).

Протекціонізм (protectionism) – державна політика захисту внутрішнього

ринку від іноземної конкуренції шляхом використання тарифних і нетарифних інструментів торговельної політики. В таблиці 1.1. систематизовано основні переваги та недоліки кожного виду зовнішньоекономічної політики держави.

Таблиця 7.1. Переваги та недоліки зовнішньоторговельних політик держав

	Вільна торгівля	Протекціонізм
Переваги	дозволяє уникати втрат від викривлень у виробництві та споживанні, пов'язаних із митним захистом	державою захищає національних виробників, стимулює розвиток національного виробництва
Недоліки	якщо у країні-експортері чиста вигода виникає в результаті перевищення вигод виробників над втратами споживачів продукції, то у країні-імпортері, навпаки, загальний приріст добробуту забезпечується за рахунок більшого виграшу споживачів, а виробники продукції, що конкурує з імпортом, несуть втрати	може призвести до застійних явищ, оскільки послаблюються стимули до технічного прогресу падіння конкурентоспроможності національних товарів; посилюється нелегальне ввезення товарів; торгові партнери можуть вжити відповідних заходів щодо експорту товарів цієї країни, що завдасть її економіці збитків
Країни застосування	проводять переважно країни з високим рівнем розвитку продуктивних сил, що дає змогу місцевим підприємцям витримувати конкуренцію	переважає в країнах з транзитивною економікою, в країнах, що розвиваються та у слаборозвинених країнах.

Стосовно того, що і для якої країни краще – політика вільної торгівлі чи протекціонізм, єдиної точки зору не існує. Країни намагаються проводити гнучку зовнішньоторговельну політику, використовуючи як методи протекціонізму, так і політику вільної торгівлі. Відповідно до принципів Підсумкового акта першої Конференції ЮНКТАД право на стягнення протекціоністських ставок митного оподаткування було надано лише країнам, що розвиваються.

Форми протекціонізму:

- селективний – скерований проти окремих країн або окремих видів товарів;
- галузевий – скерований на захист окремих галузей, найчастіше сільського господарства;
- колективний – проводиться об'єднаннями країн щодо країн, які не входять у ці об'єднання;
- прихований – здійснюється методами внутрішньої економічної політики.
- Міжнародні торгові відносини регулюються за допомогою двох груп інструментів:
  - тарифне регулювання;
  - нетарифне регулювання.

"Тариф" – слово арабського походження, що означає перелік або реєстр. Митний тариф (customs tariff) може визначатися як:

- інструмент торгової політики і державного регулювання внутрішнього

ринку країни при його взаємодії зі світовим ринком;

- перелік ставок мита, що застосовуються до товарів, які переміщуються через митний кордон, систематизований відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності;

- конкретна ставка мита, що підлягає сплаті при вивозі або ввезенні певного товару на митну територію країни. У цьому випадку поняття митного тарифу цілком збігається з поняттям мита.

Виконує такі основні функції:

- фіскальну, що відноситься як до імпортного, так і до експортного мита, оскільки є однією зі статей доходної частини державного бюджету;

- захисну, що відноситься до імпортного мита, оскільки з його допомогою держава захищає місцевих виробників від небажаної іноземної конкуренції;

- балансує, що відноситься до експортного мита, встановленого з метою запобігання небажаного експорту товарів, внутрішні ціни на які з тих або інших причин нижче світових,

- регулює, стосується як експортних так і імпортних мит, що раціоналізує товарну структуру ринку, підтримує оптимальне співвідношення валютних доходів та витрат країни.

Митний тариф містить деталізовані назви товарів, які оподатковуються ввізним, вивізним або транзитним митом, із зазначенням способу оподаткування, ставки мита, коефіцієнта надбавок і знижок, а також найменування товарів, заборонених до ввозу і вивозу або транзиту.

Єдності в класифікації митних тарифів і визначенні тарифних ставок не існує. Митні тарифи відрізняються один від одного як числом оподатковуваних товарів, деталізацією позицій, так і способами стягування мита. У деяких країнах митний тариф будувався за принципом, коли мито встановлювалося за найменуванням товарів, розміщених в алфавітному порядку. Від такого принципу класифікації країни згодом відмовилися і стали застосовувати порядок групування, при якому товари об'єднувалися або за ознакою походження (продукти тваринного та рослинного походження, мінерали), або за ступенем обробки товарів (сировина, напівфабрикати, готові вироби). З метою здійснення контролю над державами щодо митного оподаткування і недопущення ними випадків підвищення тарифів без їх попереднього опублікування в 1889 р. у Брюсселі було укладено багатосторонній договір, який ухвалив Конвенцію про заснування міжнародного союзу з публікації митних тарифів. До завдань цього Союзу входить, зокрема, уніфікація національних митних тарифів і, національного митного законодавства держав-членів. Союз був ініціатором розроблення і прийняття проекту спеціального договору про класифікацію номенклатури товарів і митних тарифів

Залежно від кількості митних ставок митні тарифи поділяють на *два види*:

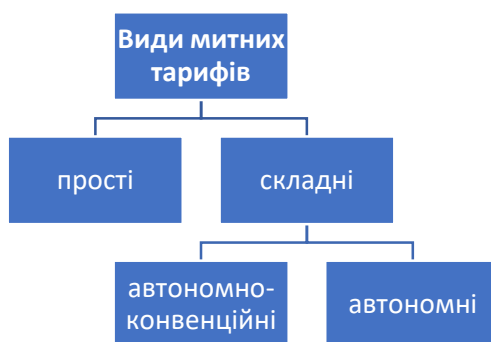

Рис.7.1. Види митних тарифів

- прості, базуються на одній ставці мита для кожного товару незалежно від країни походження цього товару та не передбачають пільгового або дискримінаційного мита і відносно мало поширені (Мексика, Болівія, Панама);
- складні, ґрунтуються на двох, трьох і більше ставках мита, кожна з яких застосовується до товарів певних країн або групи країн, що дозволяє країні проводити різну митну політику стосовно тих або інших країн, домагатися від них різноманітних поступок або надавати пільги, прив'язуючи їх цим до свого ринку.

Складні митні тарифи, у свою чергу, поділяються на два підвиди:

- автономні, які закріплюють як високі ставки мита (максимальні, або генеральні), так і низькі (мінімальні; преференційні), однак і ці ставки митного оподаткування встановлюються державами самостійно, без будь-якого зв'язку з торговельними зобов'язаннями;
- автономно-конвенційні, які містять одну або кілька автономних ставок мита і одну або ряд ставок конвенційного мита, які устанавлюються на основі торговельних угод, укладених даною державою з іншими країнами як на двосторонній, так і на багатосторонній договірній основі, в основу митних тарифних ставок покладено принцип, згідно з котрим товар оподатковується тим більшим митом, чим вищий ступінь його промислової обробки. Митний тариф багатьох держав світу здебільшого визначається на основі двох ставок мита. Одна з них визначає рівень пільгових митних тарифів, що застосовуються державою до товарів тих країн, з якими є торговельні угоди і, які користуються режимом найбільшого сприяння в митному оподаткуванні. Друга ставка закріплює максимальний рівень мита, що застосовується до товарів, які імпортуються з країн, з котрими не укладені такі двосторонні торговельні угоди.

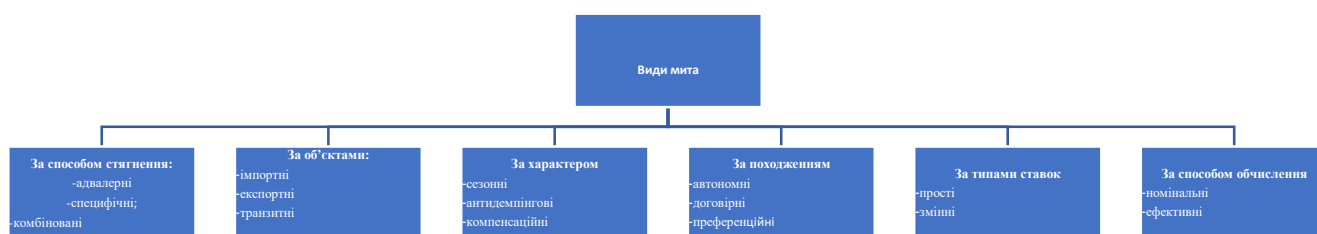

Рис. 7.2. Класифікація мит

Порядок обкладання митом предметів, які вивозяться або пересилаються громадянами за митний кордон України, та їх перелік встановлено Митним кодексом України, законами України, постановами Кабінету Міністрів та рядом актів Державної митної служби України.

В Україні застосовуються такі види мита за способом стягування:

- адвалерні (вартісні) – нараховуються у відсотках до митної вартості товарів, що обкладаються митом;
- специфічні – нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які обкладаються митом;
- комбіновані – містять два названих види митного обкладення.

Мито також класифікують на *ввізне і вивізне* (зокрема, більшість країн відмовилася від встановлення вивізнього мита для стимулювання власних експортерів). *Ввізне мито* нараховується на товари та інші предмети при їх ввезенні на митну територію України і є диференційованим залежно від того, з якої країни імпортується такі товари. *Вивізне мито* нараховується на товари та інші предмети при їх вивезенні за межі митної території України за ставками, передбаченими Єдиним митним тарифом України. На окремі товари та інші предмети може встановлюватися сезонне ввізне і вивізне мито на строк не більше чотирьох місяців з моменту їх встановлення.

Також законодавство передбачає встановлення особливих видів мита для захисту економічних інтересів України, українських виробників та у випадках, передбачених законами України:

➤ *спеціальне мито* застосовується: як засіб захисту українських виробників; як засіб захисту національного товаровиробника у разі коли товари ввозяться на митну територію України в обсягах та/або за таких умов, що заподіюють значної шкоди або створюють загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробникові; як запобіжний засіб щодо учасників зовнішньоекономічної діяльності, які порушують національні інтереси у сфері зовнішньоекономічної діяльності; як заходи у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують здійснення законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та/або ущемляють інтереси України;

➤ *антидемпінгове мито* застосовується відповідно до Закону України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту" у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом демпінгу, що заподіює шкоди національному товаровиробникові; у разі вивезення за межі митної території України товарів за ціною, істотно нижчою за ціни інших експортерів подібних або безпосередньо конкуруючих товарів на момент цього вивезення, якщо таке вивезення заподіює шкоди;

➤ *компенсаційне мито* застосовується: відповідно до Закону України "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту" у разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом субсидованого імпорту, що заподіює шкоди національному товаровиробникові; у разі вивезення за межі митної території України товарів, для виробництва, переробки, продажу,

транспортування, експорту або споживання яких безпосередньо або опосередковано надавалася субсидія, якщо таке вивезення заподіює шкоди.

4.. Акцизний збір та ПДВ

Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України "Про акцизний збір" від 213.12.92 № 18-92 акцизний збір — це непрямий податок на окремі товари (продукцію), визначені законом як підакцизні, який включається до ціни цих товарів (продукції).

Об'єктом обкладення акцизним збором є обороти з продажу (інших видів відчуження) підакцизних товарів (продукції), вироблених на митній території України, або при імпортуванні (ввезенні, пересиланні) підакцизних товарів (продукції) на митну територію України.

Перелік підакцизних товарів, а також ставки акцизного збору встановлюються Верховною Радою України. У цей час підакцизними товарами:

- деякі тютюнові вироби;
- деякі алкогольні напої;
- деякі легкові автотранспортні засоби;
- причепа й напівпричепа житлові масою більш як 3500 кг;
- деякі продукти нафтопереробки;
- деякі інші товари.

Акцизний збір сплачується одночасно зі сплатою мита й митних зборів. Класифікатор пільг в обкладенні товарів акцизним збором затверджується Держмитслужбою України.

Ставка акцизного збору може бути встановлена у відсотках митної вартості товару або в грошовому еквіваленті фізичної одиниці виміру товару.

Якщо ставку встановлено у відсотках митної вартості, то базою обкладення акцизним збором є вартість цих товарів за встановленими імпортером максимальними роздрібними цінами на них без урахування податку на додану вартість і акцизного збору (але не менше митної вартості таких товарів з урахуванням сум увізного мита без податку на додану вартість і акцизного збору).

Якщо ж ставку встановлено в грошовому розмірі, то акцизний збір розраховується за формулою:

$$C_a = H \cdot A, \quad (1)$$

де C_a - сума акцизного збору;

H - кількість товару у фізичних одиницях виміру;

A - ставка акцизного збору.

Операції з ввезення (пересилання) товарів на митну територію України, у тому числі майна за договорами оренди (лізингу), застави та іпотеки, є об'єктами обкладення податком на додану вартість (далі — ПДВ).[12]

Згідно із Законом України "Про податок на додану вартість" від 03.04.97 № 1138/97-ВР (зі змінами та доповненнями) базою обкладення ПДВ є контрактна вартість товару. Крім того, до бази оподаткування входять увізні мито та акцизний збір.

Порядок нарахування та стягнення ПДВ при ввезенні в Україну товарів суб'єктами підприємницької діяльності визначається Держмитслужбою України. Сьогодні встановлено, що ПДВ сплачується одночасно зі сплатою мита й митних зборів (до або на день подання ВМД до оформлення).

Сума ПДВ обчислюється за формулами:

а) на товари, що обкладаються митом та акцизним збором:

$$C_{\text{пдв}} = (C_{\text{т}} + C_{\text{п}} + C_{\text{а}}) \cdot H : 100, \quad (2)$$

де $C_{\text{пдв}}$ - сума ПДВ;

$C_{\text{а}}$ — сума акцизного збору;

$C_{\text{т}}$ — митна вартість;

$C_{\text{п}}$ — сума ввізного мита;

H — ставка ПДВ;

б) на товари, що обкладаються тільки митом:

$$C_{\text{пдв}} = (C_{\text{т}} + C_{\text{п}}) \cdot H : 100; \quad (3)$$

в) на товари, що обкладаються тільки акцизним збором:

$$C_{\text{пдв}} = (C_{\text{т}} + C_{\text{а}}) \cdot H : 100; \quad (4)$$

г) на товари, що не підлягають обкладенню митом і акцизним збором:

$$C_{\text{пдв}} = C \cdot H : 100. \quad (5)$$

При розрахунку ПДВ необхідно враховувати, що коли митна вартість менша, ніж договірна (контрактна) вартість, для нарахування ПДВ застосовується договірна (контрактна) вартість відповідно до статті 4 Закону України "Про податок на додану вартість".

5. Тарифні пільги (преференції)

Тарифні пільги встановлюються відносно товарів, не можуть мати індивідуального характеру і надаються тільки за рішенням Уряду.

Тарифна пільга (преференція) — це пільга, що надається на умовах взаємності або в односторонньому порядку при реалізації торгової політики України по відношенню до товару, що переміщується через митний кордон, у вигляді:

- повернення раніше сплаченого мита;
- звільнення від сплати митних платежів;
- зменшення ставки митних платежів (пільгові ставки);
- встановлення тарифних квот на преференційне ввезення (вивезення)

товару.

До об'єктів, що звільнюються від мита, належать:

- транспортні засоби, що здійснюють міжнародні перевезення вантажів, пасажирів, палива та оснащення, необхідного для нормальної експлуатації транспортного засобу або яке було придбане за кордоном у зв'язку з ліквідацією аварії (поломки) транспортного засобу;
- предмети матеріально-технічного оснащення (паливо, продукти харчування та інші предмети, що вивозяться для забезпечення функціонування українських та орендованих суден, які ведуть морський промисел; у 1998 р. було

відмінено мито на продукцію рибного промислу, що вироблялася Укррибфлотом та ввозилася в Україну);

- інші товари згідно з переліком.

Тарифні пільги, порядок їх визначення та встановлення чітко зазначено законодавством. Вони становлять митну політику, застосовуються в інтересах економічної політики держави, для заохочення іноземних інвестицій у спільні та іноземні підприємства в Україні.

Не підлягають оподаткуванню ПДВ та акцизним збором:

- професійне обладнання, майно та інструменти, що належать іноземним юридичним особам, необхідні для надання послуг чи виконання робіт ними на території України;

- зразки товарів, якщо вони залишаються власністю іноземних юридичних осіб і їх використання в Україні не носить комерційного характеру;

- транспортні засоби, що використовуються для міжнародних перевезень вантажу, пасажирів, а також ті, що ввозяться в режимі тимчасового ввезення.

Умовно всі митні пільги можна поділити відповідно до осіб, яким вони надаються:

- представники іноземних держав (їх працівники);

- інші іноземні громадяни;

- власні виробники (імпортери, експортери) за наявності відповідних умов їх підтримки;

- за міжнародними договорами України.

Крім того, законами України були встановлені і протягом майже 7 років діяли пільги для організацій по захисту інтересів чорнобильців, ветеранів ВВВ та прирівнених до них учасників війни, іноземних інвесторів. Зараз пільги цим категоріям відмінені, в основному з причин зловживання ними.

Пільги іноземним громадянам, як правило, встановлюються на двосторонній основі або з урахуванням традицій міжнародної митної практики.

Збори за митне оформлення не справляються, коли:

- ввозяться предмети, призначені для офіційного користування дипломатичних і консульських представництв іноземних держав в Україні, міжнародних, міжурядових організацій та інших установ, які користуються в Україні митними пільгами відповідно до міжурядових угод, програм міжнародної технічної допомоги;

- подається попередня ВМД при ордерних поставках товарів;

- подається загальна ВМД при поставках комплексного об'єкта;

- повертається в Україну (або за кордон) майно, яке було тимчасово ввезене (вивезене);

- ввозяться предмети гуманітарної допомоги, що визначається Кабміном України;

Митні платежі (податки, збори) — це важелі митної, економічної політики держави, які завжди перебувають в динаміці по відношенню до різних країн і до різних товарів.

6 Нетарифні методи регулювання та їх види

Всі держави світу різноманітними засобами регулюють свою зовнішньоекономічну діяльність. Велика кількість таких засобів пояснюється розширенням кола країн-учасниць світового ринку та необхідністю для кожної країни мати інструменти оптимізації її участі в міжнародній торгівлі.

Ставлення до використання нетарифних засобів регулювання у світовій практиці достатньо суперечливе. З одного боку, Генеральна угода з тарифів і торгівлі та Світова організація з торгівлі, офіційно ставлять завдання максимально скасувати такі заходи, здійснювати перехід до регулювання зовнішньої торгівлі виключно тарифними методами. З іншого боку, всі країни світу, включаючи ті, які входили у ГАТТ з дня його створення і котрі стали членами СОТ з моменту початку її діяльності, використовують різноманітні форми нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

Нетарифні методи регулювання ЗЕД - методи адміністративного характеру, що полягають у необхідності надання визначених дозвільних документів державних органів для здійснення ввезення (вивезення) товарів та інших предметів. Адміністративні методи мають імперативний характер, вони є обов'язковими для імпортера й українського споживача.

Нетарифні методи регулювання можна класифікувати за: визначенням методів регулювання; класифікацією основних дозвільних документів; тематикою дозвільних документів.

I. За визначенням основних методів нетарифного регулювання:

1) Кількісні обмеження:

- квотування (контингентування);
- ліцензування;
- добровільне обмеження експорту;

Кількісні обмеження - адміністративна форма нетарифного державного регулювання торговельного обороту, що визначає кількість і номенклатуру товарів, дозволених до експорту або імпорту. Вони можуть застосовуватися за рішенням уряду однієї країни або на основі міжнародних угод, що координують торгівлю певними групами товарів.

Засоби кількісного обмеження полягають, насамперед, у квотуванні та ліцензуванні імпортних й експортних операцій. Ці засоби часто пов'язані між собою, оскільки ліцензування застосовується як механізм розподілу квоти шляхом видачі ліцензій індивідуальним імпортерам до її закінчення.

Квота - кількісний нетарифний засіб обмеження експорту або імпорту товару шляхом зазначення максимального обсягу або суми дозволеного до ввезення товару з допомогою індивідуальних, тарифних, сезонних, глобальних та інших процентних обмежень.

Квоти експортні вводяться або відповідно до міжнародних стабілізаційних угод, що встановлюють частку кожної країни в загальному експорті певного товару, або урядом окремої держави для обмеження вивезення товарів, дефіцитних на національному ринку.

Квоти імпорту вводяться національним урядом для захисту місцевих товаровиробників, досягнення торговельного балансу, регулювання попиту і пропозиції на внутрішньому ринку, а також як відповідь на дискримінаційну торговельну політику інших держав.

Квотування здійснюється шляхом встановлення режиму видачі індивідуальних ліцензій, причому загальний обсяг експорту (імпорту) за цими ліцензіями не повинен перевищувати обсяг встановленої квоти. По кожному товару встановлюється лише один вид ліцензії.

В Україні запроваджуються такі види експортних (імпорتنих) квот:

- глобальні;
- групові;
- індивідуальні.

По кожному виду товару може встановлюватися лише один вид квот.

Ліцензування - регулювання зовнішньоекономічної діяльності через дозвільні документи, що видаються державними органами на право експорту або імпорту товару у визначених кількостях на певний проміжок часу. Як правило, використовуються генеральні чи індивідуальні ліцензії.

Індивідуальна ліцензія - це разовий дозвіл на ввезення певного товару, дійсний протягом обмеженого часу (зазвичай, до одного року). У ній зазначаються відомості про одержувача, кількість, вартість та країну походження товару. Ліцензія є іменною, не може передаватися іншому імпортеру.

Генеральна ліцензія - це список товарів, які дозволяється ввозити вільно протягом зазначеного у ній часу. Постійно діючий дозвіл на право імпорту визначених товарів може бути виданий будь-якій особі або фірмі з перелічених в ліцензії держав без обмеження обсягу та вартості. Генеральна ліцензія звичайно публікується в офіційних виданнях країн. Багато країн світу застосовують кількісні обмеження і щодо експорту.

Складовим елементом ліцензування є контингентування - встановлення державою централізованого контролю над вивезенням і ввезенням шляхом обмеження номенклатури товарів у межах визначених кількісних або вартісних квот на фіксований період часу. "Контингенти" суттєво впливають на обсяг і структуру зовнішньої торгівлі, а також на ціни, забезпечуючи їх ріст і захищаючи ті національні компанії, що виготовляють або продають товар, який є об'єктом обмеження.

Ліцензування та квотування експорту й імпорту запроваджується Україною насамперед у випадку різкого погіршення розрахункового балансу, якщо негативне сальдо його перевищує на відповідну дату 211% загальної суми валютних вимог України.

Добровільне обмеження експорту — кількісне обмеження, що ґрунтується на зобов'язанні одного з партнерів обмежити (не розширювати) обсяг експорту, взятому на себе в рамках офіційної міждержавної угоди про встановлення квот на експорт товару. Діють дво- та багатосторонні угоди про добровільне обмеження експорту. Україною укладено понад сто угод про "добровільне" обмеження експорту і про встановлення мінімальних імпорتنих цін, які стосуються торгівлі

продукцією текстильної, швейної, взуттєвої промисловості, чорної металургії, торгівлі молочними продуктами, побутовою електронікою, легковими автомобілями, металообробними верстатами тощо.

Добровільне обмеження експорту, як правило, вводиться урядом країни під політичним тиском іншої більш впливової країни (групи країн), що імпортує свою продукцію, для уникнення односторонніх обмежувальних заходів даної країни (групи країн) на імпорт у разі відмови добровільно обмежити експорт.

2) Приховані методи:

- технічні бар'єри;
- політика державних закупівель.

Технічні бар'єри - вимога дотримання національних стандартів, одержання сертифікатів якості на імпортовану продукцію, специфічного маркування та пакування товарів, дотримання санітарно-гігієнічних норм та інші вимоги, встановлені законодавством країни.

До технічних засобів регулювання належать: технічні умови, яким має відповідати продукція; вимоги до маркування, до інформації, котру вона зобов'язана містити (країну походження, масу, спеціальні позначення для небезпечних речовин тощо);

вимоги до інформації для споживача, що має містити етикетка; вимоги контролю, інспекції (у митних лабораторіях) і карантину (щодо живих тварин і рослин); вимоги до інформації про продукт (перелік компонентів, порада щодо вживання і зберігання).

II. За класифікацією основних дозвільних документів. Основними органами, які видають дозвільні документи під час митного оформлення вантажів є Мінекономіки, Держстандарт, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство аграрної політики, Міністерство екології та природних ресурсів, Міністерство фінансів, Державне агентство авторських та суміжних прав, Міністерство внутрішніх справ, Національний банк України. Зазначені державні органи й установи видають дозвільні документи встановленої форми на основі законодавчих і підзаконних актів, що мають на меті запровадження певного виду контролю з урахуванням цілей і задач відповідного органу.

III. За тематикою дозвільних документів: ліцензування, облік-реєстрація зовнішньоекономічних контрактів, сертифікація імпортованої продукції, контроль держорганів тощо). Для здійснення зовнішньоекономічної операції суб'єктові ЗЕД необхідно насамперед пройти процедуру отримання дозвільних документів від визначених державних органів, висновки яких є підставою для одержання права на здійснення експорту (імпорту).

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності на території України введено відповідними законодавчими актами.

Систему державного контролю побудовано таким чином, що дозвільні документи, видані на вантажі, які перетинають митний кордон України, мають надаватися на момент митного оформлення і є водночас підставою для його завершення.

Відповідно до ст. 18 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.91 №9119-ХІІ, на територію України дозволено імпорт лише тих товарів, які за своїми технічними, фармакологічними, санітарними, фітосанітарними, ветеринарними й екологічними характеристиками не порушують мінімальних умов відповідних стандартів і вимог, що діють на території України. При цьому технічні, фармакологічні, санітарні, фітосанітарні, ветеринарні й екологічні стандарти та вимоги, а також процедури їхнього застосування не можуть використовуватися з метою створення нетарифних бар'єрів для здійснення зовнішньоекономічної діяльності її суб'єктами. Відповідно до Митного кодексу України, "товари та інші предмети, що переміщуються через митний кордон України, окрім митного контролю, можуть підлягати санітарно-епідеміологічному, ветеринарному, фітосанітарному, радіологічному, екологічному контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей. Митне оформлення може бути завершено тільки після закінчення зазначених видів контролю".

Відповідно до роз'яснень Державної митної служби України від 29.10.97 № 11/2-10270 "митне оформлення вантажів, підконтрольних зазначеним службам, може бути завершено тільки у разі позитивних висновків цих служб. При цьому результати санітарного, фітосанітарного, екологічного, ветеринарного контролю повинні бути відображені у вигляді позначок (штампів, печаток) державних інспекторів цих служб на товаросупровідних, транспортних документах, що супроводжують вантажі. Перевірка дозвільних документів даних контрольних служб, звірення товарів, сировини, що фактично переміщуються, з переліками товарів і сировини, дозволених для ввезення визнаними Мінсільгосппродом, Мінекобезпеки, Міністерством охорони здоров'я (МОЗ), яким підпорядковані названі служби, до компетенції митних органів не входять".

Квоти і ліцензії обмежують самостійність суб'єктів ЗЕД стосовно вибору ринку й обсягу торгівлі, проте саме ці види зовнішньоекономічного нетарифного регулювання сьогодні найпоширеніші.

Рішення про запровадження режиму ліцензування та квотування експорту (імпорту) ухвалюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства економіки України з визначенням переліку конкретних товарів, що підпадають під режим ліцензування і квотування, та термінів дії цього режиму. Квоти затверджуються Кабінетом Міністрів України, а реалізація квот і ліцензування експорту (імпорту) здійснюється Мінекономіки.

Підставою митного оформлення товарів, зазначених у постановах КМУ, є ліцензія Мінекономіки, відповідно до якої митний орган веде облік обсягів увезеної (вивезеної) продукції.

Облік-реєстрація зовнішньоекономічних контрактів запроваджено в Україні Указом Президента України "Про облік окремих видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів) в Україні" від 07.11.94 № 6119/94 (зміни: Укази Президента України від 17.11.94 № 681/94 і від 13.01.911 № 411/911). Він має на меті захист економічних інтересів України, скорочення дефіциту бюджету України, здійснення контролю за дотриманням порядку

розрахунків у іноземній валюті, забезпечення обліку окремих видів зовнішньоекономічних контрактів.

Реєстрації та обліку підлягають зовнішньоекономічні контракти, предметом яких є:

- товари, що реекспортуються;
- товари походженням з України, імпорт яких в інших державах квотується і ліцензується;
- товари походженням з України, стосовно яких міжнародними договорами передбачено добровільне обмеження експорту з метою обмеження демпінгу;
- товари походженням з України, щодо яких здійснюються антидемпінгові процедури;
- ряд інших товарів.

Наказом МЗЕЗТоргу від 24.02.96 № 133-а (зі змінами і доповненнями, внесеними від 23.12.96 № 797, від 01.02.97 № 77, від 11.12.97 № 6111, від 11.01.98 № 7) "Про заходи МЗЕЗТоргу України щодо забезпечення виконання Указу Президента України від 07.11.94 за № 6119/94" встановлено основні вимоги стосовно порядку та правил реєстрації зовнішньоекономічних контрактів, а також затверджено перелік товарів, вивезення яких здійснюється за наявності картки обліку (реєстрації) зовнішньоекономічного контракту.

Митне оформлення експорту товарів за контрактами, що підлягають обліку (реєстрації), здійснюється тільки за наявності картки реєстрації-обліку зовнішньоекономічного контракту, на основі якої проводиться контроль експорту товарів. Картка реєстрації-обліку втрачає чинність після митного оформлення товарів, що експортуються у повному обсязі, передбаченому контрактом, або після закінчення терміну її дії.

Сертифікація імпортованої продукції. З метою реалізації єдиної технічної політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації, захисту інтересів споживачів і держави з питань безпеки продукції для життя, здоров'я і майна громадян, охорони навколишнього середовища в Україні 10.01.93 ухвалено Декрет Кабінету Міністрів України "Про стандартизацію і сертифікацію". Статтею 18 Декрету передбачено сертифікувати імпортовану продукцію, що переміщується через митний кордон України з метою її подальшої купівлі-продажу або обміну.

Перелік товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації при ввезенні на митну територію України визначено Законами України, а також наказами Державного комітету по стандартизації, метрології та сертифікації України (№499 від 27.11.96, №268 від 17.01.97, №388 від 4.07.97, №1149 від 11.09.97, №27 від 20.01.98). Окремі групи продукції підлягають при ввезенні (вивезенні) спеціальній сертифікації (рис. 11.3.)

Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку митного оформлення імпортованих товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації на Україні" від 4.11.97 №1211 визначено механізм митного оформлення імпортованих товарів (продукції), що підлягають обов'язковій

сертифікації в Україні, при ввезенні на митну територію України суб'єктами підприємницької діяльності з метою їхнього продажу або обміну.

Згідно із затвердженим Порядком, обов'язковій сертифікації не підлягають товари, що ввозяться:

- як дарунок;
- у режимі тимчасового ввезення (вивезення);
- як гуманітарна і технічна допомога;
- як інвестиції до статутного фонду учасників господарської діяльності або на підставі договорів про спільну інвестиційну діяльність;
- для проведення виставок;
- у режимі реімпорту або у режимі імпорту для подальшого реекспорту;
- на митні ліцензійні склади.

Підставою для митного оформлення товарів (продукції) у вільне використання на митній території України, що підлягають обов'язковій сертифікації, є сертифікат відповідності (або свідоцтво про визнання) товару (продукції) або його копія, видані Держстандартом або уповноваженим ним органом сертифікації на конкретну партію товарів (продукції).

У разі відмови уповноваженого органу видати сертифікат відповідності товару (продукції) або свідоцтво про визнання іноземного сертифіката товар (продукція) має бути вивезено за межі України.

Контроль держорганів:

1) Ветеринарний контроль: пропуск через митний кордон України товарів, продуктів тваринного походження, готових харчових продуктів, сировини тваринного походження, кормів тваринного та рослинного походження, кормових добавок, штамів мікроорганізмів, засобів захисту тварин, засобів ветеринарної медицини, а також предметів і матеріалів, що можуть бути носіями збудників інфекційних захворювань тварин, вирішується лише після проходження обов'язкового ветеринарного контролю (ст. 22 ЗУ "Про ветеринарну медицину" від 21.06.92 №2498-ХП).

Ввезення, вивезення і транзит через територію України тварин, продуктів і сировини тваринного походження та інших вантажів, в'їзд транспортних засобів, що підлягають обов'язковому державному ветеринарному контролю, допускається за наявності документів, передбачених міждержавними угодами, та за умови дотримання вимог ветеринарного контролю. На виконання Постанови Кабміну "Про заходи запобігання виникненню небезпечних захворювань тварин" від 30.01.96 №1184 ввезення тварин, продуктів і сировини тваринного походження може здійснюватися лише за умови:

- врахування епізоотичного стану країни-експортера;
- наявності ветеринарного сертифіката країни-експортера;
- обов'язкового проведення державного ветконтролю на кордоні.

У разі ввезення (вивезення) юридичними чи фізичними особами предметів тваринного походження митному органу має бути представлено ветеринарний сертифікат. Митне оформлення може бути здійснене лише після закінчення ветеринарного контролю.

У разі загострення епізоотичного стану в будь-якій державі відповідними державними інспекціями оголошується заборона на ввезення певних товарів тваринного чи рослинного походження, що є одним із засобів нетарифного регулювання імпорту.

2) Фітосанітарний контроль: запроваджується з метою охорони території України від проникнення через кордон карантинних та інших небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів, що можуть завдати значних збитків господарству України. Ввезення в Україну підкарантинних матеріалів проводиться за наявності фітосанітарного сертифіката, що видається країною-експортером, карантинного дозволу на імпорт, що видається Державною інспекцією з карантину рослин України (ст. 11 Закону України "Про карантин рослин" від 30.06.93 №3348-XII).

Згідно з наказом Головної державної інспекції з карантину рослин "Про затвердження Правил фітосанітарного контролю на державному кордоні України" від 21.09.96 №72, вантажі поділяються на такі категорії:

- підконтрольні об'єкти — об'єкти, що належать до категорії підкарантинних матеріалів й об'єктів і контролюються фахівцями державної служби з карантину рослин;

- підконтрольні матеріали — матеріали, що належать до категорії підкарантинних матеріалів й об'єктів і підлягають карантинному огляду без супроводження фітосанітарними документами;

- підкарантинні матеріали — об'єкти і матеріали, що належать до категорії підкарантинних, підлягають фітосанітарному контролю на державному кордоні та супроводжуються фітосанітарними документами.

Підкарантинні матеріали дозволяється ввозити в Україну за наявності:

- карантинного дозволу на імпорт (транзит), що видається Головною державною інспекцією з карантину рослин Міністерства аграрної політики;

- фітосанітарного сертифіката, що видається державними органами з карантину і захисту рослин країни-експортера.

Вантажі, що належать до категорії підконтрольних, фітосанітарній сертифікації не підлягають, але мусять проходити огляд фахівців фітосанітарної служби в пунктах пропуску через державний кордон України. За відсутності зараження карантинними об'єктами вантажі безперешкодно пропускаються до місця призначення.

Усі підконтрольні і підкарантинні товари, що надходять з-за кордону і пройшли фітосанітарний контроль на прикордонно-пропускному пункті, підлягають повторному карантинному огляду, а за необхідності - лабораторній експертизі в місці призначення.

Підкарантинні матеріали, що вивозяться за межі України, мають відповідати умовам міжнародних договорів, учасником яких є Україна. Вивезення підкарантинних товарів за межі України проводиться на основі фітосанітарного огляду в супроводі фітосанітарного сертифіката на експорт, що видається на кожну транспортну одиницю.

3) Метою запровадження екологічного контролю є гарантування екологічної безпеки при ввезенні (транзиті) на територію України небезпечної для здоров'я населення і навколишнього середовища продукції.

Екологічному контролю підлягають транспортні засоби, вантажі, що містять промислову сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні, хімічні, радіологічні та інші небезпечні речовини.

4) Контроль за переміщенням наркотиків здійснюється відповідно до норм Закону України "Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів" від 11.02.91 №60/911-ВР та постанови КМУ від 03.02.97 №146. Відповідно до постанови імпорту й експорту наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюється підприємствами за умови одержання у Комітеті з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я сертифіката на кожну окрему операцію.

5) Санітарно-гігієнічний контроль: Наказом Міністерства охорони здоров'я України "Про проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи стосовно розробки, виробництва і застосування продукції, що може негативно впливати на здоров'я людини" від 30.10.91 №190 виконання функцій санітарно-епідеміологічного контролю, у тому числі при імпорті сировини і товарів, покладено на органи, підприємства і заклади Державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я.

Законом України "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" від 17.07.97 №468/97-ВР встановлено, що сільськогосподарська продукція, яка ввозиться на митну територію України, підлягає санітарно-епідеміологічному контролю.

6) Гемологічний контроль. Державний гемологічний центр при Мінфіні України вповноважений проводити незалежну експертизу та контроль за якістю сировини і виробів із дорогоцінних каменів, дорогоцінних каменів органічного походження та напівдорогоцінних каменів і виробів з них, а також виконувати за розпорядженнями уповноважених органів інші роботи, пов'язані з їх незалежною експертизою.

Керуючись цією Постановою, постановами КМУ і указами Президента України, здійснюється державна позавідомча експертиза вартості та якості дорогоцінного, напівдорогоцінного і декоративного (граніт, габро, ін.) каміння у виробках і сировині. За результатами перевірок видається «Експертний висновок», наявність якого є обов'язковою для надання митним службам.

Державний експортний контроль — здійснюють державні органи з метою забезпечення контролю за міжнародними передачами озброєння, військової та спеціальної техніки, окремих видів сировини, матеріалів, устаткування та технологій, що можуть бути використані для їх виготовлення, з метою гарантування національної безпеки та виконання Україною міжнародних зобов'язань з нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки й обмеження передач звичайних видів озброєння.

Регулювання експорту, імпорту, транзиту таких видів товарів, як вибухові речовини, всі види зброї, боєприпаси, військова і спеціальна техніка, військово

майно, технології оборонного призначення, здійснюється урядовою комісією, а безпосередню видачу дозволів покладено на Міністерство економіки України. Перелік товарів, переміщення яких через митний кордон України у встановленому митному режимі може відбуватися лише з дозволу Мінекономіки України, затверджується постановами КМУ.

Наказом ДСЕК України від 03.08.98 №163 «Про затвердження Інструкції про порядок оформлення і використання дозволів на право здійснення вивезення, ввезення і транзиту товарів, що відповідно до законодавства підлягають або не підлягають експортному контролю» затверджено Порядок оформлення та використання дозволів при переміщенні через митний кордон України товарів, які підлягають експортному контролю, а також встановлено порядок взаємодії з питань експортного контролю Державної митної служби України і Державної служби експортного контролю.

Підставою для прийняття до митного оформлення вантажів, які підлягають експортному контролю, є дозвіл Мінекономіки. Оригінал дозволу є документом суворої звітності і зберігається митним органом, що прийняв підконтрольний вантаж до оформлення.

7. Сертифікація продукції та порядок її здійснення

Національні стандарти висвітлюють особливості і рівень науково-технічного розвитку країни, в якій вони розроблені і застосовуються. Тому вимоги стандартів різних країн на однакові матеріали і вироби часто відрізняються один від одного, що є серйозною перешкодою для розвитку міжнародної торгівлі, тобто є необхідність узгодження характеристик продукції зі стандартами тієї країни, яка купує цю продукцію.

Розвиток міжнародної торгівлі і міжнародної співпраці у всіх галузях людської діяльності об'єктивно призвело до необхідності узгодження (гармонізації) національних стандартів, розробки і широкого застосування міжнародних (регіональних міжнародних) стандартів.

Міжнародна організація із стандартизації (ISO) – організація, яка займається розробкою міжнародних стандартів і питаннями сертифікації продукції в різних галузях, за винятком електротехніки та електроніки (які належать до компетенції Міжнародної електротехнічної комісії).

ISO є федерацією національних органів із стандартизації, яка була створена 23 лютого 1947 року, за ініціативою ООН.

До складу ISO входить 161 країна, серед яких понад 80 комітетів-членів (в тому числі і Україна). Крім комітетів-членів членство ISO можуть мати статус членів-кореспондентів, котрі є організаціями із стандартизації держав на стадії розвитку, а також члени-абоненти, категорія, яка введена для країн що розвиваються.

Комітети-члени можуть брати участь у роботі технічних комітетів, голосувати за проектами стандартів, обиратися до складу Ради ISO.

Члени-кореспонденти (члени-абоненти) – не ведуть активної роботи в ISO, але мають право на отримання інформації про стандарти, що розробляються.

Кожна країна може бути представлена в ISO тільки однією національною організацією. У роботі беруть участь майже 3 тисячі технічних органів і понад 20 тисяч спеціалістів з усіх регіонів світу. ISO розроблено майже 7 тисяч стандартів.

Основними напрямками діяльності ISO є:

- розробка стандартів;
- співробітництво з регіональними організаціями зі стандартизації;
- сприяння країнам, що розвиваються у розвитку національної стандартизації;
- сприяння взаємному визнанню і прийняттю національних і регіональних систем сертифікації;
- надання методичної та інформаційної допомоги національним метрологічним організаціям.

Україна є комітетом-членом ISO з січня 1993 року, представлена Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики. Україна бере участь у 64 з 212 технічних комітетів ISO, які розробляють міжнародні стандарти. 60% ДСТУ на сьогодні відповідають стандартам ISO.

Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК) створена в 1906 році на Міжнародній конференції з питань стандартизації електричних машин, у якій взяли участь 13 країн. Після створення ISO МЕК стала автономною організацією в її складі.

Сферою діяльності МЕК є електротехніка, електроніка, радіозв'язок, приладобудування.

Членами МЕК є понад 40 національних комітетів із стандартизації.

Метою діяльності МЕК є сприяння міжнародному співробітництву у стандартизації і суміжних сферах у галузі електротехніки і радіоелектроніки.

Діяльність МЕК охоплює наступні напрями:

- розробка міжнародних стандартів на продукцію електротехніки;
- стандартизація методів вимірювання радіоперешкод;
- розробка міжнародної системи стандартизації виробів електронної техніки.

Вищим органом МЕК є Рада, яка складається з національних комітетів країн-членів.

Європейський комітет із стандартизації (СЕН) – створений в 1961 році. До складу входять 18 країн-членів ЄС і ЄАВТ, представлених своїми національними організаціями із стандартизації.

Основними напрямками діяльності СЕН є:

- розробка європейських стандартів;
- забезпечення однакового застосування в країнах-членах міжнародних стандартів ISO і МЕК;
- співробітництво з усіма організаціями регіону, що займаються стандартизацією;
- надання послуг із сертифікації на відповідність європейських стандартів.

Європейський комітет із стандартизації в електротехніці (СЕНЕЛЕК) –

неурядова організації створена в 1971 р. До складу СЕНЕЛЕК входить 17 країн-членів ЄС, ЄАВТ, які представлені національними електротехнічними комітетами і є членами МЕК.

Метою діяльності є розробка стандартів на електротехнічну продукцію.

Європейське бюро стандартизації для ремесел, малих і великих підприємств – неурядова організація, що включає об'єднання сфери малого і середнього підприємництва, яка створена з метою інформування національних і галузевих організацій ремісницького виробництва з питань стандартизації, залучення їх до участі в роботі зі стандартизації, полегшення виходу на ринок ЄС малих і середніх підприємств.

Міжскандинавська організація із стандартизації (ІНСТА) – неурядова організація створена в 19112 році з метою узгодження національних стандартів скандинавських держав, уніфікація технічних вимог національних нормативних документів, поширення досвіду, узгодження позицій країн-членів (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція) в ISO, МЕК, СЕН та ін.

Міждержавна рада із стандартизації, метрології і сертифікації країн-учасниць СНД (МДР) створена в 1992 р. за участю всіх національних організацій з стандартизації країн-членів СНД.

Метою діяльності МДР є розробка і прийняття міждержавних стандартів, нормативних документів, що встановлюють єдиний порядок сертифікації продукції, а також співробітництво з ISO, МЕК, СЕН.

У 19911 році Рада ISO визнала МДР регіональною організацією із стандартизації.

Держстандарт, як національний орган із стандартизації представив Україну в міжнародних організаціях, зокрема з 1993 року у МДР, ISO, МЕК та у 1997 році Україна першою з країн СНД стала членом-кореспондентом СЕН та МО законодавчої метрології. Зараз в Україні запроваджено понад 1200 міжнародних стандартів серії 9000 та 14000, а також європейські стандарти EN 411000 (регулювання діяльності з оцінки відповідальності).

В Україні відповідно до законодавства та вимог нормативних документів з сертифікації продукції (послуг) вона може бути обов'язковою та необов'язковою (добровільною).

Обов'язкова сертифікація здійснюється на підставі чинних нормативних документів для забезпечення відповідності продукції (послуг) обов'язковим вимогам стандартів. До обов'язкових віднесені вимоги з безпечності продукції, охорони здоров'я людей та довкілля, тобто вимоги з безпечності та екологічності. В країнах ЄС з цих вимог є чинні закони (Директиви ЄС), або відповідні стандарти, тому обов'язкову сертифікацію здійснюють на відповідність, наведеним в них вимогам. В деяких країнах також є законодавство щодо захисту прав споживачів, природи, довкілля тощо, в яких є вимоги й до продукції.

Тому й створюються системи обов'язкової сертифікації продукції для перевіряння та підтвердження відповідності її всім обов'язковим вимогам.

Окрім цього на державному рівні приймаються переліки об'єктів та асортимент продукції, що підлягають обов'язковій сертифікації.

Добровільна сертифікація продукції здійснюється з ініціативи юридичних і фізичних осіб на підставі угод між заявником та органом добровільної сертифікації. Допускають здійснення добровільної сертифікації в системах обов'язкової сертифікації її органами. Нормативний документ, на відповідність якому здійснюється добровільна сертифікація, визначається заявником, яким може бути виробник, постачальник, продавець і споживач продукції.

Переважно клопотання щодо проведення добровільної сертифікації подають спільно виробник і споживач продукції, що зацікавлені в розвитку торгівлі нею на підставі взаємно прийнятих угод.

На відміну від обов'язкової сертифікації, об'єкти якої та вимоги до них встановлені законодавством і стандартами, об'єкти та вимоги добровільної сертифікації визначаються самими замовниками, а правила здійснення добровільної сертифікації та необхідні процедури — органами добровільної сертифікації.

Підставою для визначення правил та процедур добровільної сертифікації аналогічно як і для обов'язкової сертифікації є рекомендації міжнародних чи національних органів з сертифікації продукції.

Стимулюють добровільну сертифікацію продукції проблеми забезпечення конкурентоспроможності продукції. Споживач здебільшого віддає перевагу сертифікованій продукції.

Сертифікація на підставі угод щодо визнання відповідності продукції може бути в формах допускання, участі та членства в певній системі сертифікації. Допуск до системи сертифікації дає змогу заявнику здійснювати сертифікацію своєї продукції відповідно до правил цієї системи. Участь і членство в системі сертифікації встановлюють на рівні сертифікаційного органу. *Учасник системи сертифікації* — це орган з сертифікації, який у своїй діяльності застосовує правила та процедури певної системи, але не бере участі в керівництві системою. Така форма використовується переважно виробниками продукції, які мають право самим сертифікувати свою продукцію в рамках певної системи (наприклад, добровільної) чи зобов'язані здійснювати сертифікацію за заданою системою (наприклад, обов'язковою).

Допуск і членство в системі сертифікації переважно, стосуються сертифікаційних органів у національних і міжнародних системах.

Сертифікація продукції здійснюється відповідно до законодавства в цій галузі та вимог стандартів. В українському законодавстві закріплено права споживачів продукції, які визнані у всіх цивілізованих країнах, — право на безпечність продукції, виконуваних робіт чи послуг; право на відшкодування втрат, зумовлених недоброякісною продукцією, виконуваними роботами чи наданими послугами; судовий захист прав та інтересів споживачів.

Основу законодавства щодо захисту прав споживачів складають нормативні акти цивільного законодавства. З метою підтвердження

безпеки продукції (робіт, послуг) в Україні введена обов'язкова сертифікація:

- товарів (робіт, послуг), на які в законодавчих актах, ДСТУ встановлені вимоги з безпеки життя, здоров'я споживачів та охорони довкілля, а також запобігання шкоди майну споживачів;

- засобів, що забезпечують безпеку життя та здоров'я споживачів.

Продукція, що реалізується гуртовою чи роздрібною торгівлею, має мати сертифікат відповідності, який продавець зобов'язаний показати покупцеві на його вимогу. Реалізація продукції, виконання робіт чи надавання послуг без сертифіката відповідності, який підтверджує їх відповідність обов'язковим вимогам стандартів з безпеки, заборонена. Продукція має супроводжуватись сертифікатом відповідності, виданим національним органом з сертифікації, а також сертифікатами іноземних країн, які визнані в Україні, де вона реалізується.

На сертифікованій продукції у відповідній супровідній документації чи на пакуванні має бути нанесений знак відповідності.

Однак відомо, що на всіх ринках споживач може зустріти підроблення, як продукції так і сертифікатів відповідності. Серед відомих способів підроблень (фальшувань) відомих товарних марок продукції часто зустрічаються такі:

- відкрите фальшування, тобто підроблення зовнішньої форми продукції та торгової марки. Цей спосіб зустрічається в торгівлі аудіо-, відеопродукцією та компакт-дисками;

- виготовлення та реалізація скопійованих виробів чи іншої продукції. Часто обсяг виготовлення фальшивої продукції перевищує обсяг оригінальної. Сюди відноситься продукція машино-, приладобудування, електротехнічної та електронної галузей. Інколи така продукція значно нижчої якості, що забезпечує отримання фальшивими виробниками значних прибутків за рахунок шкоди споживачів;

- фальшування принципів і правил торгівлі, невиконання законодавства щодо реєстрації знаків відповідності, отримання ліцензій на торгівлю тощо.

Підроблення та фальшування зумовлюють значні збитки, як споживачам, так і виробникам продукції. Споживачі отримують часто хоча й дешевшу, але неякісну та часто небезпечну для здоров'я продукцію, а виробник тратить ринки збуту продукції та, що найголовніше, авторитет фірми чи підприємства. Боротьба з цим лихом досить складна та дорога. Тому в різних країнах з цими явищами борються різними способами.

В розвинених країнах Заходу встановлена така практика, що заходи з боротьби приймають ті виробники, чия продукція підробляється. Наприклад, в США, Великобританії, Франції створюють Товариства та Об'єднання з боротьби з піратством, які фінансують великі виробники продукції (концерни, компанії тощо). Країни ЄС разом з США працюють через ГАТТ/ВТО різними способами. Наприклад, у разі фальшивої продукції використовують спеціальну процедуру, в результаті якої такі товари знімають з ринків, а їх автор навряд чи

відважиться вийти на ці ринки знову. У разі високої якості підроблень виробники такої продукції вступають в домовленість з порушником і ділять разом з ним ринки збуту, іноді за рахунок інтересів споживачів.

Це підтверджує важливу роль сертифікації продукції в захисті прав споживачів. Споживач мусить знати свої права та користуватись ними. Сертифікат відповідності продукції забезпечує споживачам гарантію не тільки якості продукції, а і її безпечність. Законодавство України (як і інших держав) для захисту прав споживачів і виробників продукції надає відповідні повноваження всім виконавчим органам (Міністерств охорони здоров'я, Внутрішніх справ, Комітету з антимонопольної політики тощо) в межах їх компетенції:

- контролювати дотримання виробниками продукції (послуг) вимог її безпечності;

- вимагати усунення недоліків або зняття такої продукції з виробництва та реалізації на ринках;

- забороняти реалізацію продукції з закінченням її строків придатності, а також у разі відсутності достовірної інформації щодо них.

В законодавстві встановлена відповідальність органів сертифікації, випробувальних лабораторій за порушення правил і процедур сертифікації, а також відповідальність за ці порушення з боку виробників продукції (послуг). Цю відповідальність поширено також на керівників підприємств і фірм, що виготовили таку продукцію (послуги).

В галузі сертифікації законодавством встановлюються обов'язки національних органів, які містять вимоги до:

- встановлення чітких процедур з сертифікації продукції (послуг) та асортименту виробів, продукції, робіт і послуг, які підлягають обов'язковій сертифікації;

- акредитації органів з сертифікації продукції (послуг) та випробувальних лабораторій;

- контролювання правильності здійснення процедур і правил сертифікації;

- реєстрування сертифікованої продукції (послуг), акредитованих органів і випробувальних лабораторій;

- прийняття рішень щодо визнання сертифікатів, виданих міжнародними організаціями та органами сертифікації іноземних країн;

- представлення інтересів країни в її взаємовідносинах з міжнародними організаціями та іншими країнами в питаннях сертифікації продукції (послуг).

В законодавстві встановлюють права: штрафування виробників неякісної продукції (послуг), підприємств торгівлі за реалізацію продукції, включно з імпортованою, без сертифікатів відповідності обов'язкових вимог стандартів; органів з сертифікації за порушенням правил і процедур сертифікації; випробувальних лабораторій за недостовірні результати випробувань тощо.

ТЕМА 8. МИТНИЙ КОНТРОЛЬ

1. Організаційні питання здійснення митного контролю
2. Основні форми митного контролю
3. Особливі режими митного контролю

1. Організаційні питання здійснення митного контролю

Доцільно почати розгляд цього питання зі знайомства з функціями та організацією роботи Управління організації митного контролю, яке є одним із головних у структурі Держмитслужби. Завдання, функції визначені в Митному кодексі України, гл. “Організація митного контролю”, гл. “Здійснення митного контролю”, гл. “Особливі режими митного контролю”.

Управління не тільки безпосередньо організовує проведення митно-контрольної діяльності на території України, але й здійснює методичне керівництво митним контролем у межах своєї компетенції.

У кожній митниці є відділи митного контролю, які конкретизують методичні рекомендації і вимоги Держмитслужби відповідно до конкретних місцевих умов.

Управління працює на підставі вимог чинного законодавства, перш за все - Митного кодексу України та наказів Держмитслужби, має своє Положення (про права, завдання, функції), яке затверджується Головою Держмитслужби. Управління планує діяльність митних органів із здійснення митного контролю, розробляє технологію митного контролю різних видів товарів, транспортних засобів; взаємодіє з прикордонними військами, санітарно-карантинними, ветеринарними та іншими державними контрольними службами під час здійсненні митного контролю за переміщенням через митний кордон товарів, ручної поклажі, багажу фізичних осіб, транспортних засобів, вантажів та інших предметів.

Розглянемо загальні положення митного контролю. Митний контроль здійснюється з метою забезпечення дотримання державними органами, підприємствами та громадянами порядку переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів. Якби державні органи, підприємства та громадяни були достатньо свідомими у правовому відношенні і чесними в цьому питанні, то митний контроль був би формальним, а то й зовсім не потрібним.

Але на даний час митний контроль залишається важливим та ефективним засобом забезпечення митної політики держави. Реалізується він шляхом здійснення комплексу заходів, що забезпечують своєчасне виявлення порушень митного законодавства України та взятих нею міжнародних зобов'язань, контроль за виконанням яких покладено на митні органи, а також чітке дотримання юридичними та фізичними особами митних процедур і правил.

У процесі здійснення митного контролю реалізуються важливі функції митних органів:

- забезпечення дотримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та фізичними особами законодавства України, контроль за виконанням якого покладено на митні органи;

- застосування заходів по захисту законних прав юридичних і фізичних осіб у галузі митної справи;
- захист економічних інтересів та економічної безпеки України в межах встановленої компетенції;
- здійснення валютного контролю;
- збирання митних платежів;
- розробка технології контролю та забезпечення дозвільного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний коридор України;
- безпосереднє здійснення митного контролю та розробка митних режимів з метою спрощення митних процедур, гуманізації митного контролю та створення умов для нормального товарообміну через митний кордон.

Залежно від об'єкта націленості митних контрольних процедур митний контроль можна поділити на митний контроль товарів і митний контроль транспортних засобів. Відповідно до напрямку руху товарів і транспортних засобів можна виділити особливості технології митного контролю товарів, що ввозяться і вивозяться, і тих, що переміщуються через митну територію України транзитом. Щодо товарів митний контроль поділяється на митний контроль ручної поклажі та митний контроль супроводжуваного і несупроводжуваного багажу.

Митний контроль транспортних засобів визначається видом цих засобів і поділяється на: митний контроль морських суден (у тому числі й військових кораблів); митний контроль річкових суден; митний контроль залізничного транспорту; митний контроль повітряних суден; митний контроль автотранспортних засобів.

Митний контроль, як правило, здійснюється митними органами сусідніх держав автономно, незалежно одна від одної, за своїми технологіями. Але за домовленістю можливий і спільний митний огляд визначених транспортних засобів чи партій товару.

Митний контроль здійснюється службовими особами митних органів шляхом перевірки документів і відомостей, необхідних для митних цілей, митного огляду (огляду транспортних засобів, товарів та інших предметів, особистого огляду), переогляду, обліку предметів, які переміщуються через митний кордон.

При цьому службова особа, що проводить митний контроль, має право:

- перевіряти відомості, заявлені громадянином у наданій декларації та інших документах, необхідних для митного контролю;
- опитувати громадян, що підлягають митному оформленню;
- робити огляд територій і приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон і магазинів безмитної торгівлі, інших місць, де можуть перебувати товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, або здійснюється діяльність, контроль за якою покладено на митні органи.

Чинний Митний кодекс передбачає можливість інших форм митного контролю, крім передбачених ним та іншими актами законодавства України.

Такою формою можуть бути контрольовані поставки, організація і проведення яких регламентується окремо.

При проведенні митного контролю можуть бути застосовані технічні засоби, безпечні для життя і здоров'я людини, тварин, рослин і які не спричиняють шкоди особам, товарам і транспортним засобам. Правила проведення митного контролю відпрацьовані в конкретних технологіях митного контролю з урахуванням особливостей кожної митниці чи митного поста.

Загальним правилом здійснення митного контролю є недопустимість заподіяння неправомірної шкоди особам, їх товарам і транспортним засобам. Якщо така шкода заподіяна, то митні органи та їх посадові особи несуть відповідальність відповідно до законів України із відшкодуванням шкоди.

Митним органам надано право використовувати будь-які форми митного контролю, але, як правило, вони використовують тільки ті з усіх можливих, які, на погляд службової особи, що здійснює контроль, є достатніми для дотримання вимог законодавства, міжнародних договорів України та забезпечують ефективний огляд товарів, речей, транспорту, які переміщуються через митний кордон.

Митний інспектор має право:

- огляду речей;
- вимагання розпакування багажу, розвантаження транспортного засобу;
- вилучення без повернення і відшкодування вартості предметів, заборонених законодавством України до переміщення через митний кордон. Вилучення таких предметів оформлюється актом установленого зразка;
- оцінки на свій розсуд предметів, що підлягають митному оподаткуванню (якщо не буде цінників, накладних, чеків та інших документів, що підтверджують вартість товару);
- при виявленні предметів контрабанди або порушень митних правил складання відповідного протоколу та вилучення цих предметів;
- у виняткових випадках, при наявності достатніх підстав, вважати, що громадянин приховує на собі предмети контрабанди або предмети, які є об'єктом порушення митних правил, за письмовим рішенням начальника митниці проводити особистий огляд;
- в разі відмови пропуску через митний кордон товарів і предметів, давати вичерпні роз'яснення вимог митного законодавства. У встановленому порядку інформувати громадян про митні правила, що діють на території України.

Службова особа, яка здійснює митний контроль, не повинна допускати дій, що принижують честь і гідність громадян, завдавати їм, їхнім тваринам, товарам і транспортним засобам неправомірної шкоди.

Громадяни, що переміщують через митний кордон товари і транспортні засоби, теж мають певні права та обов'язки.

Громадяни зобов'язані:

- подавати митному інспектору (до митниці) для митного контролю декларацію та інші необхідні документи, в яких усе вказувати чесно, чітко. Зайве є підставою для порушення адміністративної справи;

- на вимогу інспектора самостійно розпаковувати та запаковувати предмети, що підлягають митному контролю, відкривати ручну поклажу, багаж, місткості та інші місця, де можуть знаходитися такі предмети, розвантажувати транспортні засоби, що перевозять товар;

- виконувати інші законні вимоги посадових осіб митних органів.

Громадяни мають право:

- бути присутніми під час огляду предметів, що їм належать;

- залишати на зберігання в митниці свої предмети, валюту, цінності, які не пропущені через митний кордон (але були перед цим заявлені в декларації);

- своєчасно і повно знайомитись із текстом законів та інших актів, що стосуються митної справи (на стендах у митницях наявна вся документація);

- оскаржувати неправомірні дії службових осіб митних органів.

Для здійснення митного контролю у місцях митного оформлення, створюються зони митного контролю. Переміщення товарів, транспортних засобів та осіб, включаючи посадових осіб інших державних органів, через кордони таких зон і в їх межах дозволяється тільки з дозволу митного органу та під контролем його посадових осіб, за винятком окремих випадків.

Митні органи наділені правом примусово повертати в зони митного контролю транспортні засоби, що вибули з неї без дозволу митного органу. Митні органи мають повноваження застосовувати примусові заходи до порушників режиму зони митного контролю як у самій зоні, так і поза цією зоною.

Документи, що необхідні для митного контролю, повинні зберігатися особою, яка здійснювала митне оформлення (брокера чи підприємця) не менше 3-х років.

Митні органи мають право залучати будь-яких спеціалістів інших правоохоронних і контрольних органів, установ незалежно від форм власності і підпорядкування та експертів для надання допомоги у здійсненні митного контролю.

Шляхом накладання пломб, печаток, спеціальних знаків, штампів, маркірування, взяття проб і зразків, описування, складання креслень, виготовлення масштабних відображень, фотографій, ілюстрацій, використання товаросупровідних документів та іншої інформації митні органи повинні ідентифікувати товари і транспортні засоби, що перебувають під митним контролем, приміщення та інші місця, де можуть перебувати товари та транспортні засоби, що підлягають митному огляду і оформленню (від однієї митниці до другої, щоб не повторювати роботу) та забезпечити цілісність товару.

Митниці за погодженням з органами Державної податкової адміністрації мають право призначати перевірку фінансово-господарської діяльності осіб, що переміщують товари через митний кордон, суб'єктів підприємницької діяльності, брокерів та інших осіб, причетних до зовнішньоекономічної діяльності.

Уся отримана в ході митного контролю інформація є комерційною таємницею і може бути використана тільки для цілей митної справи.

2. Основні форми митного контролю

Технологія здійснення окремого митного контрольного заходу, операції або комплексу контрольних дій знаходить своє відображення в конкретних формах. Так, залежно від того, скільки разів товари чи транспортні засоби перевіряються в митній зоні, митний контроль може бути одноразовим або повторним.

Митним кодексом України визначено форми митного контролю залежно від предмета перевірки:

- перевірка документів, необхідних для митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон, і транспортних засобів;
- митний огляд (транспортних засобів і предметів);
- особистий огляд як виняткова форма митного контролю;
- переогляд;
- облік предметів, що переміщуються через митний кордон.

Особистий огляд громадян здійснюється у виняткових випадках при наявності підстав припускати, що особа, яка прямує через митний кордон чи знаходиться в зоні митного контролю або в транзитній зоні міжнародного аеропорту, приховує при собі предмети контрабанди чи предмети, цінності, які є безпосередніми об'єктами порушень митних правил України або заборонені для транзиту через територію України. Під особами розуміються особи обох статей громадян України, іноземці та особи без громадянства.

В умовах побудови правової держави, в якій вищою цінністю є людина, її права та свободи, а визнання, дотримання та захист прав і свобод громадянина є обов'язком держави, така форма митного контролю є не стільки необхідною, скільки вимушеною. Її застосування обґрунтовується розгулом організованої злочинності, контрабанди наркотичних засобів, зброї, культурно-історичних цінностей, інших злочинів, масштаби та розміри яких збільшуються і набувають транснаціонального характеру.

Особистий огляд здійснюється за письмовим рішенням начальника митниці або особи, що його заміщує, а також за рішенням Голови Держмитслужби, його заступників, начальника та заступника начальника Управління організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, начальника відділу по боротьбі з контрабандою цього Управління.

Особистий огляд громадян, які прямують через митний кордон, здійснюється тільки після проходження ними прикордонного контролю у встановленому порядку перетинання митного кордону. Особистий огляд може застосовуватися до особи, яка досягла 16-літнього віку. Якщо є достатні підстави для огляду осіб, яким немає 16 років, то особистий огляд здійснюється за участю або згодою одного із батьків чи в присутності осіб, що його супроводжують, та обов'язково в присутності лікаря. Обстеження органів тіла особи, щодо якої застосовується особистий огляд, здійснюється тільки лікарем (медичним

працівником). Особистий огляд здійснюють у межах, необхідних для виявлення прихованих предметів.

Службова особа (митник) повинна бережно поводитись з майном особи, яку оглядають, вести себе чемно, не принижувати гідності та не ображати.

Місце проведення особистого огляду повинно забезпечити ізолювання від доступу зайвих осіб, відповідати вимогам гігієни. В одному приміщенні неприпустимо одночасно оглядати кілька осіб.

Перед початком особистого огляду митник повинен запропонувати особі добровільно віддати приховані предмети чи цінності. Особистий огляд здійснюється службовою особою однієї статі з особою, що підлягає контролю. Понятими запрошують незацікавлених осіб однієї статі з особою, яку перевіряють.

Кількість осіб, що беруть участь в особистому огляді, повинна бути не менша трьох. За рішенням службової особи митного органу в здійсненні особистого огляду можуть брати участь працівники СБУ, МВС, Прикордонних військ однієї статі з особами, яких перевіряють.

У разі добровільної видачі особою не задекларованих предметів та при відсутності підстав вважати, що вона щось приховує, цим можна обмежитись, про що зазначити в протоколі обставини видачі добровільно.

Особистий огляд, незалежно від наслідків, оформлюється протоколом за формою, встановленою Держмитслужбою та погодженою з Мінюстом, і реєструється в окремому журналі. Протокол підписують учасники огляду. Особа, щодо якої було здійснено особистий огляд, має право зробити письмову заяву, яка заноситься до протоколу або додається до нього. Якщо особа відмовилась підписати протокол, про це робиться відповідний запис, який засвідчується всіма учасниками огляду.

Протокол особистого огляду складається в 3-х примірниках: 1-й залишається в митниці; 2-й пересилається в Держмитслужбу; 3-й видається особі.

Митний огляд речей, предметів, багажу здійснюється після заповнення та надання особою митнику декларації МД-4. Окрім митного, є ще санітарний, ветеринарний, фітосанітарний, радіологічний та екологічний контроль.

Огляд речей може проводитися фізично митником та з допомогою спеціальної рентгенної апаратури, спеціальної собаки.

Митне законодавство визначає не тільки форми, а й методи здійснення митного контролю, віддаючи перевагу найбільш демократичному — вибірковому контролю. Митний інспектор вибирає такий метод, який, на його погляд, є достатнім для забезпечення перевірки заявлених фізичною чи юридичною особою відомостей.

3. Особливі режими митного контролю

У Митному кодексі України зафіксовані особливі режими митного контролю та технологія їх виконання. Але юристам треба не стільки знати вимоги статей Митного кодексу та інших законодавчих актів, скільки стежити,

звертати увагу на правові колізії, порядок застосування необхідної правової норми, правового інституту, знаходити обґрунтованість тим чи іншим виняткам загального положення. Юристам важлива не послідовність дій, операцій при застосуванні конкретного митного режиму, а дотримання законних інтересів держави та осіб, що переміщують товари через митний кордон.

Дотримуючись політики демократизації та гуманізації митної справи, керівництво Держмитслужби за погодженням з Президентом та Урядом України створило в міжнародних аеропортах (Бориспіль, Одеса, Львів) зони, коридори спрощеного митного контролю — зелені коридори. Громадяни, що прямують через зелений коридор, звільняються від необхідності заповнювати декларацію (якщо вони не мають при собі предмети, обов'язкові для декларування). Особливий митний режим застосовується до військових кораблів, повітряних суден, військових ешелонів, частин, що переміщуються на авто-, бронетехніці в колонах. При цьому речі військовослужбовців не звільняються від контролю. Командири цих військових формувань несуть відповідальність за виконання особливим складом умов переміщення предметів, цінностей через митний кордон.

Особливий режим митного контролю при перетинанні митного кордону встановлено для представників дипломатичних представництв іноземних держав в Україні, членів міжнародних всесвітніх організацій, членів іноземних та національних парламентських та урядових делегацій тощо.

Особливий режим застосовується і до експорту зброї, що здійснює Україна згідно з міжнародними домовленостями.

Предмети, призначені для службового користування представництвами іноземних держав, міжнародних, міжурядових організацій, підлягають декларуванню шляхом подання митним органам ВМД відповідно до встановленого порядку і звільняються від митних платежів (крім митних зборів). Вони звільняються від митного огляду на основі взаємності. Однак, коли є серйозні причини вважати, що під виглядом предметів службового користування переміщуються інші предмети, може бути проведений митний контроль. Такий огляд здійснюється в присутності уповноваженої особи представництва іноземної держави (міжнародної організації).

Особистий багаж осіб, які користуються в Україні митними пільгами, звільняється від митного огляду. Але це не звільняє осіб, що користуються митними пільгами, від обов'язку дотримуватися встановленого в Україні порядку переміщення предметів через митний кордон.

Митними пільгами користуються:

- міністерства, відомства закордонних справ іноземних держав, з якими Україна підтримує дипломатичні та консульські відносини;
- дипломатичні та консульські представництва цих держав на території України;
- міжнародні міжурядові організації, що знаходяться на території України, якщо це передбачено відповідними міжурядовими договорами.

Зупинимось на режимі митного огляду дипломатичної пошти. Усі місця, які складають дипломатичну пошту, повинні мати видимі зовнішні знаки, що

вказують на її характер, і можуть містити тільки дипломатичні документи, призначені для службового користування. Кожне місце дипломатичної пошти не обмежується ні у вазі, ні у розмірах. Дипломатичний кур'єр забезпечується офіційним документом — кур'єрським листом, в якому зазначається його статус та кількість місць, що складають дипломатичну пошту. Дипломатична пошта може бути ввірена тимчасовому кур'єру, який повинен мати кур'єрський лист. Митні пільги припиняються з моменту доставляння пошти за призначенням.

На основі спеціальної угоди дипломатична пошта може бути довірена командирі цивільного судна. У такому разі він забезпечується кур'єрським листом, але не наділяється повноваженнями дипломатичного кур'єра.

При здійсненні митного контролю митні органи обмежуються тільки зовнішнім оглядом дипломатичної пошти (вимоги Віденської Конвенції 1961 р. "Про дипломатичні відносини").

Особистий багаж дипломатичного кур'єра звільняється від митного огляду, якщо немає підстав вважати, що там є заборонені предмети. Коли все ж таки цей багаж оглядається, то тільки в присутності кур'єра або уповноваженого представника дипломатичної установи. Ці правила застосовують також до консульських кур'єрів і консульських валіз. За наявності серйозних підстав вважати, що консульська валіза містить предмети, які не мають відношення до офіційної кореспонденції та документів або не призначені для офіційного користування, митниця може зажадати розпечатати валізу уповноваженими від іноземного дипломатичного представництва особами.

У разі відмови розпечатати все закінчується тим, що валізу все-таки відправляють до місця призначення. Таким чином держава засвідчує повагу до іноземної держави, не порушуючи її прав та одночасно демонструючи пильність митних органів.

ТЕМА 9. МИТНА ЕКСПЕРТИЗА

1. Поняття митної експертизи
2. Організаційно-правовий механізм митних експертиз
3. Види митної експертизи

1. Поняття митної експертизи

Митний контроль є важливим та ефективним засобом забезпечення державної митної політики держави, законності та правопорядку в митній сфері. Одним з основних засобів митного контролю є експертиза. Часто виникає потреба визначити відповідність митної вартості товарів, зазначеної в декларації, встановити країну походження товарів тощо. Тому здійснення експертизи в галузі державної митної справи є дуже важливим питанням, що постає з практичних потреб здійснення державної митної справи і потребує детальної правової регламентації.

Митна експертиза — це спеціальне науково-практичне дослідження, яке проводиться експертом з метою вирішення задач митної справи.

При здійсненні експертизи в митній справі вирішується цілий комплекс загальних задач фіскального, контрольного, економічного, правоохоронного, статистичного і захисного характеру.

Експертиза проводиться експертами митних лабораторій та інших установ або окремими спеціалістами, які призначаються посадовою особою митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил.

Експерт повинен мати базову відповідну освіту, знати основи митної справи, експертизи, знати ринкову кон'юнктуру стосовно досліджуваних матеріалів і виробів, а також повинен мати високу кваліфікацію. Кваліфікація експерта залежить від його інформаційної активності і компетентності — професійної, кваліметричної культурної.

Експертиза проводиться експертами спеціалізованого органу з питань експертизи та досліджень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, його відокремлених підрозділів та інших установ або окремими спеціалістами, які призначаються посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил. Особа, щодо якої порушено зазначену справу, має право на проведення за її рахунок незалежної експертизи.

Поставлені перед експертом питання та його висновки не повинні виходити за межі спеціальних знань експерта. Експерт надає висновок у письмовій формі від свого імені. У висновку викладаються суть проведеної ним експертизи та обґрунтування відповіді на поставлені запитання.

Митна експертиза на відміну від інших видів має властиві характерні ознаки: предмет, задачі, об'єкти і методи дослідження.

Об'єктами є матеріалізовані джерела інформації:

— товари і предмети, що переміщуються через кордон, а також їх проби, відібрані для дослідження;

- об'єкти контрабанди і порушення митних правил;
- товаросупровідні документи (митні, нормативні, фінансові), що використовують при митному оформленні і контролі.

2. Організаційно-правовий механізм митних експертиз

Необхідність здійснення ефективного митного контролю та митного оформлення зростаючих обсягів товарів, номенклатура яких постійно розширюється, протидія контрабанді та порушенням митних правил ставить перед органами доходів і зборів та їх посадовими особами завдання, які неможливо вирішити без застосування спеціальних знань, залучення експертів та спеціалістів.

У вітчизняній правовій науці питанням експертизи присвячується увага в криміналістичному аспекті або щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення, тобто в тому, що стосується доказів та доказування в рамках правоохоронної діяльності. В той же час в даній статті дуже вірно робиться акцент на специфіці митної справи, в рамках якої переважна частина експертиз здійснюється як елемент забезпечення реалізації правомірної поведінки учасників митних відносин: проведення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, надання дозволів на переміщення через митний кордон певних категорій товарів, правильна класифікація товарів згідно з УКТЗЕД, визначення країни походження тощо.

Експертиза призначається, якщо для з'ясування питань, що виникають у справі про порушення митних правил, виникла потреба у спеціальних знаннях з окремих галузей науки, техніки, мистецтва, релігії тощо. Зазначена експертиза не є судовою експертизою.

Експертиза проводиться експертами спеціалізованого органу доходів і зборів з питань експертного забезпечення, його відокремлених підрозділів та інших установ або окремими спеціалістами, які призначаються посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил. Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Державної фіскальної служби України було перейменовано на Департамент податкових та митних експертиз ДФС згідно з наказом Державної фіскальної служби України від 25.01.2017 р. № 39. Особа, щодо якої порушено зазначену справу, має право на проведення за її рахунок незалежної експертизи.

Експертиза – це спеціальне науково-практичне дослідження, що проводиться експертами з метою вирішення завдань митної справи для з'ясування питань, що виникають у справі про порушення вимог митного законодавства, в окремих галузях науки, техніки, мистецтва, релігії і т. п. При здійсненні митної справи зважується цілий комплекс загальних завдань фіскального, контрольного, економічного, правоохоронного, статистичного і захисного характеру, що вимагають спеціальних знань і виконання різноманітних експертиз.

У разі виникнення потреби в спеціальних знаннях в окремих галузях науки, техніки, мистецтва, релігії тощо посадова особа органу доходів і зборів, у провадженні якої перебуває справа про порушення

Митних правил на підставі статей 515, 516 МК України призначає експертизу.

Для обґрунтованого призначення експертизи необхідно, щоб співробітник органу доходів і зборів – ініціатор її проведення обов'язково знав основи теорії і практики проведення відповідної експертизи (її предмети, об'єкти, методи дослідження, можливості та ін.).

Метою проведення експертизи є отримання науково обґрунтованого, належним чином процесуально оформленого висновку експерта про виявлені ним факти, які разом з іншими джерелами доказів будуть оцінені посадовою особою органу доходів і зборів чи судом.

Відповідно до вимог ст. 516 МК України, до призначення експерта для проведення експертизи органу доходів і зборів посадовою особою з'ясовуються необхідні відомості щодо його професіоналізму і компетентності, наприклад, повноваження експертної установи або експерта (спеціаліста), стаж роботи експерта, досвід у вирішенні питань, що становлять предмет експертизи.

Поставлені перед експертом питання та його висновки не повинні виходити за межі спеціальних знань експерта. Експерт надає висновок у письмовій формі від свого імені. У висновку викладаються суть проведеного ним дослідження та обґрунтування відповіді на поставлені запитання.

Висновок експерта не є обов'язковим для посадової особи органу доходів і зборів, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил. У разі незгоди цієї особи з висновком експерта у постанові, яка виноситься у справі, повинно міститися обґрунтування такої незгоди.

У разі неналежної якості або повноти висновку експерта може бути призначена повторна експертиза, проведення якої доручається іншому експерту (експертам).

Етапи підготовки до проведення експертизи:

- визначення виду експертизи залежно від галузі спеціальних знань, потрібних для вирішення поставлених питань, і категорії об'єктів, які досліджуються;

- визначення послідовності проведення експертиз у випадку, коли одні й ті ж самі об'єкти підлягають різним експертним дослідженням або коли проведення одних експертиз обумовлено результатами інших;

- визначення часу проведення експертизи – експертиза призначається тоді, коли зібрано всі потрібні для її проведення матеріали;

- підготовка об'єктів, матеріалів справи про порушення митних правил для проведення експертизи. Визначається кількість предметів, що передаються на дослідження, відбираються проби й зразки, установлюються фактичні відомості, потрібні для надання обґрунтованого висновку. Допомогою в підготовці матеріалів для експертизи можуть бути консультації з експертами, яким буде

доручено проведення експертизи, ознайомлення з рекомендаціями, викладеними в методичній літературі;

- вибір експертної установи або експерта (спеціаліста).

Найбільш важливими питаннями, які ставляться перед експертом є:

- класифікація товару згідно з УКТЗЕД;
- визначення митної вартості товарів;
- оцінка ринкової вартості товарів, виходячи з їх якісних показників (марки, сорту, виду, натуральності матеріалів тощо);
- ідентифікація справжності митних печаток, штампів та інших знаків митного забезпечення товарів і документів;
- встановлення екологічної й експлуатаційної безпеки товарів;
- визначення хімічного складу і фізичної структури товарів (речовин);
- визначення характеру товару (ліцензійний, підакцизний, подвійного призначення);
- установа можливості реалізації товарів, звернених у державну власність, і визначення їхньої споживчої вартості;
- ідентифікація наркотичних і психотропних речовин;
- визначення країни походження товару;
- діагностика коштовностей, антикваріату, музейних цінностей та ін.

Про призначення експертизи посадова особа органу доходів і зборів виносить постанову, форма якої встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

Постанова повинна містити, крім загальних відомостей (часу, місця її винесення, ким її винесено), фактичні дані, що свідчать про підстави проведення й визначальні реальні умови проведення конкретної експертизи. У ній викладаються обставини справи, у зв'язку з якими виникла потреба у використанні спеціальних знань, зазначається, проведення якої експертизи потрібне, назва експертної установи або прізвище, ім'я й по батькові експерта (спеціаліста), якому доручено проведення експертизи, перераховуються об'єкти експертизи – матеріали справи, надані в розпорядження експерта, товари, транспортні засоби, окремі документи й інші матеріали справи, що містять інформацію, яка має відношення до предмета експертизи й потрібна для надання висновку, і встановлюється предмет експертизи, тобто формулюються питання, що підлягають вирішенню.

У постанові повинно бути чітко сформульоване питання, індивідуалізовано надані експерту предмети, зазначено безпосередні об'єкти експертизи (наприклад, точно зазначено підписи, відбитки печаток, що підлягають дослідженню, а також порівняльні й допоміжні матеріали).

Бажано зазначити вид упаковки й опис наданих для експертизи об'єктів.

Посадова особа органу доходів і зборів зобов'язана на вимогу експерта ознайомити його з матеріалами справи, що мають відношення до предмета експертизи, розглянути його клопотання про надання додаткових матеріалів, потрібних для підготовки висновку, а також надати йому можливість з'ясувати в

особи, яка притягується до відповідальності, або свідка питання, які відносяться до предмета експертизи.

Якщо експерт під час проведення експертизи виявить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не було поставлено запитань, він має право викласти ці обставини у своєму висновку.

У разі недостатньої якості або повноти висновку експерта може бути призначена додаткова експертиза, проведення якої може доручатись тому ж експерту (спеціалісту), або повторна експертиза, проведення якої доручається іншому експерту (спеціалісту). Призначення таких експертиз повинно бути обґрунтоване у відповідних постановках з посиланням на ті положення з висновку експерта, який проводив первинну експертизу, що викликали сумнів, а також з викладенням обставин справи, на підставі яких поставлено під сумнів достовірність висновків експерта.

З метою забезпечення проведення такої процесуальної дії, як експертиза, посадова особа органу доходів і зборів, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил, має право відбирати в осіб, які притягуються до відповідальності за порушення митних правил, зразки підпису, почерку, а також брати проби та зразки товарів.

У разі потреби взяття проб та зразків може проводитися також у інших осіб, свідчення та участь яких у вивченні та оцінці обставин порушення митних правил можуть мати істотне значення для провадження і розгляду справи.

Взяття проб і зразків здійснюється після остаточного визначення щодо необхідності проведення експертизи, виду експертизи й відповідно які саме зразки і проби підлягають відбору.

Особа, щодо якої порушено справу про порушення митних правил, її представники, захисник, мають право клопотатися перед органом доходів і зборів, посадова особа якого здійснює провадження у зазначеній справі, про взяття проб та зразків для проведення експертизи. У разі відмови у задоволенні такого клопотання органу доходів і зборів повинен письмово повідомити про це особу, яка подала клопотання, з вмотивованим обґрунтуванням причин відмови.

Взяття проб і зразків здійснюється на підставі постанови про взяття проб та зразків, винесеної посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні або на розгляді в якій перебуває справа про порушення митних правил, форма якої встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів. Взяття проб і зразків проводиться в присутності двох понятих, у разі потреби також може залучатися експерт.

Постанова про взяття проб та зразків перед проведенням взяття проб і зразків пред'являється особі, у якої вони беруться, про що в постанові вчиняється відповідний запис.

Про одержання проб і зразків складається протокол, форма якого встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

Рішення про призначення експертизи є обов'язковим для експерта, а також для посадових осіб підприємства, де працює експерт.

Тож, митну експертизу можна віднести до особливого класу експертиз, оскільки вона має властиві тільки їй характерні ознаки: предмет, завдання, об'єкти і методи дослідження. Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Державної фіскальної служби України було перейменовано на Департамент податкових та митних експертиз ДФС.

У системі експертних закладів України митні лабораторії займають особливе місце, оскільки вони:

1) здійснюють експертні дослідження по справах про контрабанду та порушення митних правил (застосування санкцій правових норм):

2) по справах про надання дозволів на здійснення операцій, пов'язаних з переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон України, вибору митного режиму та інших операцій, які здійснюються за участю фізичних та юридичних осіб (застосування диспозиції правових норм).

Виконання завдань митними лабораторіями обумовлює необхідність застосування ними різноманітних форм та методів дослідження, особливостей оформлення цих висновків та наступну правову природу застосування цих висновків на практиці

3. Види митної експертизи

Митні експертизи включають: матеріалознавчі, ідентифікаційні, хімічні, сертифікаційні, технологічні, товарознавчі, екологічні, мистецтвознавчі, сертифікаційні, вартісні, оцінні, гемологічні, техніко-криміналістичні і інші види.

Ідентифікаційна експертиза проводиться з метою визначення приналежності товару до однорідної групи товарів або до контрольованого переліку товарів, встановлення індивідуальних ознак товару, відповідності товару зазначеним якісним характеристикам і технічному опису і повинна відповісти на питання:

- до якого класу або групи однорідних товарів належить даний товар;
- визначення найменування і приналежності товару (невідомого об'єкта), зокрема до виробів (речовин), ввезення/вивезення яких обмежено або заборонено;
- визначення відповідності товару якісним характеристикам і технічному опису на нього.

Хімічна експертиза проводиться з метою визначення хімічного складу, кількісного співвідношення різних хімічних сполук, спрямованого на дослідження об'єкта і повинна відповісти на питання:

- визначення хімічного складу об'єкта;
- наявність елементів, що визначає належність до певних груп товарів, які підлягають спеціальному контролю (дорогоцінні метали, наркотичні засоби і сильнодіючі отруйні речовини, озоноруйнівні речовини, спирт етиловий і т. ін.);
- визначення вмісту компонентів в об'єкті;

— ідентифікація товару (речовини) за хімічним складом і співвідношенням компонентів у ньому.

Технологічна експертиза проводиться з метою визначення можливості надання товару митного режиму переробки на (поза) митній території України і під митним контролем і має відповісти на питання:

— визначення норм виходу продуктів переробки під час переробки конкретного виду сировини;

— визначення витрат сировини під час одержання конкретного продукту;

— ідентифікації сировини у продукті переробки;

— чи є процес переробки безперервним технологічним процесом;

— визначення країни походження товару;

— визначення (уточнення або підтвердження) технології виробництва, наданого для дослідження товару;

— визначення повноти використання сировини під час виготовлення конкретного товару.

Сертифікаційна експертиза проводиться з метою визначення якісних характеристик товару і має відповісти на питання:

— визначення марки, сорту, виду, представленого на дослідження товару;

— відповідність досліджуваного об'єкта конкретному нормативно-технічному документу;

— відповідність досліджуваного об'єкта існуючим стандартам;

— відповідність якості товару наданій технічній документації;

— визначення приналежності окремої одиниці до однієї групи.

Матеріалознавча експертиза проводиться з метою визначення належності товару до конкретного класу речовин, виробів або матеріалів і відповідає на питання:

— з якого матеріалу виготовлено представлений на дослідження виріб.

— які фізичні, хімічні та механічні властивості матеріалу;

— визначення технологічних критеріїв, що впливають на класифікацію досліджуваного матеріалу.

Товарознавча вартісна експертиза проводиться з метою визначення вартості товару на підставі його якісних показників, основних властивостей та факторів і відповідає на питання:

— визначення митного найменування товару згідно з УКТЗЕД;

— визначення якісних показників товару, що впливає на його вартість;

— яка оптова ринкова вартість товару.

Оцінна експертиза проводиться з метою визначення споживчої вартості товарів і відповідає на питання:

— визначення належності і споживчої якості представленого на дослідження товару;

— визначення товарних властивостей відповідно до нормативних документів;

— визначення оптової ринкової ціни наданого на дослідження товару.

Екологічна експертиза проводиться з метою визначення можливості ввезення/вивезення товару або надання товару конкретного митного режиму і відповідає на питання:

- визначення екологічної або експлуатаційної безпеки товару;
- визначення відповідності якості товару вимогам держстандартів і медико-біологічним вимогам;
- визначення наявності озоноруйнівних речовин;
- визначення належності товару до шкідливих відходів.

Мінералогічна (гемологічна) експертиза проводиться з метою визначення природи дорогоцінного каміння, категорії його якості і вартості й відповідає на питання:

- чи є об'єкт дослідження природним, штучним, реконструйованим, омеженим або не омеженим, дорогоцінним, напівдорогоцінним або кольоровим камінням;
- яка ринкова вартість спрямованого на дослідження каміння.

Криміналістична експертиза проводиться з метою визначення автентичності митних та інших документів, що мають значення під час проведення митного контролю, цінних паперів, а також митних засобів ідентифікації.

Мистецтвознавча експертиза проводиться з метою визначення історичної, художньо-культурної, наукової значущості витворів мистецтва і предметів антикваріату.

ТЕМА 10. МИТНИЙ ПОСТАУДИТ

При дослідженні зарубіжного досвіду системи митного контролю спостерігаємо ситуацію, коли у багатьох країнах Європейського Союзу контроль здійснюється не тільки на момент перетину кордону, а й протягом певного часу після митного оформлення шляхом застосування процедур митного пост- аудиту, що сприяє не тільки підвищенню загальної ефективності процедур митного контролю, а й стимулює активізацію зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Результативність та ефективність митного пост-аудиту прямо залежить від теоретичних розробок та якісної нормативно-правової бази щодо порядку організації та здійснення митного пост- аудиту.

Митний пост-аудит є однією з форм митного контролю. Митний контроль у науковій літературі розглядається як сукупність заходів, що здійснюються фіскальними органами України в межах своєї компетенції з метою дотримання норм митного законодавства, міжнародно-правових актів з питань державної митної справи усіма суб'єктами митних правовідносин. Існує певна класифікація видів митного контролю. Так, в залежності від часу здійснення митного контролю виокремлюють такі його види: попередній, поточний та наступний. Відповідно до розділу 6 Кіотської конвенції “митний контроль” – заходи, що вживаються митними органами для забезпечення дотримань митного законодавства. Під час попереднього та поточного контролю митні органи використовують аналіз ризиків для визначення кола осіб і товарів, що підлягають контролю. Кіотська Конвенція визначає, що, на відміну від поточного, наступний вид контролю на основі проведення пост-аудиту дає змогу митним органам упевнитися в правильності й достовірності декларації на основі вивчення відповідних книг, записів, бізнес-систем, комерційних даних суб'єкта ЗЕД. Так, під час митного пост-аудиту досліджуються питання, які включають тарифну класифікацію, правильність нарахування митної вартості, розрахунок податків, визначення країни походження, правильність нарахування транспортних витрат, пільги, належність держави до митного союзу, тощо.

Наступний митний контроль, до якого і відноситься митний пост-аудит, бере свій початок з моменту проведення фіскальними органами документальних перевірок, за допомогою яких органи доходів і зборів України переконуються у правильності заповнення митних декларацій, декларацій митної вартості та в достовірності зазначених у них даних, законності ввезення (пересилання) товарів на мигну територію України, а також своєчасності, повноти нарахування та сплати митних платежів. Документальна перевірка, як одна з форм митного контролю, за своїм змістом відповідає проведенню контролю на основі методів пост-аудиту, а саме – здійснюється після проведення митного оформлення та випуску товарів у вільний обіг. Основним міжнародним документом, яким у митну практику запроваджено здійснення митного контролю шляхом проведення митного

пост-аудиту, є Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур, яка була прийнята Радою митного співробітництва (з 1994 р. Всесвітня митна організація) 18 травня 1973 р. у м. Кіото (Кіотська конвенція). З огляду історичних передумов втілення в українську митну практику проведення митного пост-аудиту необхідно зазначити, що вперше митний пост-аудит в Україні запроваджено у Митному кодексі України 2002 р. Це перший документ, в якому було передбачено таку форму митного контролю як перевірка системи звітності та обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України, а також своєчасності, повноти нарахування і сплати податків і зборів.

Відповідно з цього моменту законодавчі повноваження на проведення митного аудиту митники отримали, але методологічного та організаційного забезпечення процесу його реалізації так й не було запроваджено у повній мірі. На той період митний пост-аудит було визнано новою формою митного контролю в нашій державі, проте, він вже давно використовувався митними системами розвинених країн, так званою «Великою вісімкою», де переорієнтація формату відтотального митного контролю до митного пост-аудиту стала необхідною вимогою.

У Митному кодексі України 2012 р. серед форм митного контролю вже передбачено проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів (п. 7 ст. 336 МК України). Після набуття чинності нового Митного кодексу в середині 2012 року пост-аудит реально запрацював, митним органам вдалося викрити не один десяток незаконних оборотів і повернути державі сотні мільйонів недоотриманих платежів.

Таких показників діяльності контролюючих органів вдалося досягти за рахунок:

- здійснення ризикоорієнтовного підходу до відбору об'єктів перевірки виходячи з результатів аналізу зовнішньоекономічних операцій підприємств із застосуванням системи аналізу та управління ризиками;
- можливості окремого щоквартального планування перевірок з питань митної справи по розділу С плану-графіку;
- підвищення ефективності взаємодії, налагодження обміну інформації з департаментами митного напрямку;
- підвищення якості контрольної-перевірочної роботи;
- закінчення дії мораторію на проведення документальних перевірок підприємств з обсягом доходу до 20 млн. гривень (діяв в 2015-2016 роках).

За недотримання митного законодавства накладаються фінансові санкції, які є обов'язковим елементом фінансово-правової відповідальності та засобом впливу на порушника. Фінансові санкції мають майновий характер, забезпечені примусовою силою держави, застосовуються у спеціальному процесуальному порядку уповноваженими на це державними

органами та їх посадовими особами у випадку невиконання або неналежного виконання (тобто у випадку вчинення фінансового правопорушення) суб'єктом фінансової діяльності

– фізичною чи юридичною особою – вимог законодавства про мобілізацію, розподіл, використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою відшкодування недоотриманих бюджетом та позабюджетними фондами грошових коштів, а також покарання порушників. Різновиди фінансових санкцій, які накладаються в разі недотримання митного законодавства: 1) штраф, що має функцією покарання за вчинене; 2) пеня, що має компенсаційний, відновлювальний характер. Якщо Податковим кодексом України передбачено штрафи у розмірі 25-50% від суми додатково нарахованих податків, то штрафи, передбачені Митним кодексом України, значно вищі. Так, наприклад, штраф за незаконне переміщення товарів може стягнути до 200% вартості товару з конфіскацією, а за нецільове використання товарів, при ввезенні яких було надано пільги - 300% від несплаченої суми митних платежів. Таким чином, система пост-аудиту має ще один додатковий ефект – фактичний примус декларанта до дисципліни та самоконтролю. Адже своєчасне проведення самоперевірки підприємств-учасників ЗЕД рятуватиме підприємство від донарахування податків та штрафних санкцій, у випадках, коли порушення вимог відбулось ненавмисно.

Метою аудиту імпорто – експортних операцій суб'єкта ЗЕД є перевірка достовірності даних бухгалтерського обліку та оподаткування імпорто - експортних операцій та надання рекомендацій щодо усунення відхилень.

Імпорт і експорт в Україні сприяє підвищенню якості виготовленої продукції, а також просуває вітчизняного виробника на світовому ринку.

Одним із основних умов ефективності митного контролю імпорто – експортних операцій є довіра країн учасників до проведення митних процедур.

Державною стратегією регіонального розвитку визначено цілі регіональної політики у сфері підтримки залучення інвестицій, у тому числі прямих іноземних інвестицій. Однією з них є спрощення митних процедур шляхом впровадження системи митного контролю, заснованої на результатах аналізу ризиків та митного пост-аудиту, а також скорочення кількості документів, що подаються до митного оформлення.

Для визначення факторів, які можуть позитивно вплинути на ефективність економіки, доцільно подивитись на досвід країн "Варшавської четвірки" (Угорщина, Чехія, Словаччина та Польща). Стартувавши майже з однакових позицій у економіці після розпаду радянської системи, ці країни добилися значно вищих результатів у плані економічного зростання. Наприклад, на початку 90-х ВВП сусідньої Польщі був навіть менше українського, а у 2017 році

чеський номінальний ВВП становив \$200 млрд, у той час як ВВП України \$93270 млн.

За результатами дослідження науковців із Czech University of Life Sciences у перехідний період трансформації економіки країн Вишеградської четвірки, починаючи з 1994 року, зростання ВВП цих країн пояснюється зростанням обсягів зовнішньої торгівлі, а саме — експорту промислової продукції з високою доданою вартістю (від 80 до

90 % у товарній структурі експорту цих країн). Інше дослідження експертів Світового банку показує, що зростання експорту країн Вишеградської четвірки обумовлене саме тим, що у цих країнах зростає роль експортоорієнтованої переробної промисловості, інтегрованої до світових ланцюжків постачання.

Позитивну роль участі нашої країни у міжнародному виробництві розуміють і в українському уряді. Автори Експортної стратегії, розробленої Мінекономіки, прямо закликають до залучення країни до міжнародних ланцюжків доданої вартості, що сприятиме збільшенню високотехнологічного експорту. Зрозуміло, що швидко налагодити експорт високотехнологічної продукції досить складно. У випадку держав Вишеградської четвірки до них прийшли іноземні інвестори і побудували там заводи, створюючи сучасну переробну промисловість.

У Митних прототипах зазначається, що національне законодавство повинно передбачати ефективні санкції та покарання. Звітами міжнародних організації з митного пост-аудиту підкреслено, що правове забезпечення можливості доступу до документів, бухгалтерії, іншої інформації та доказам потрібно посилювати: «Штрафи, які призначаються за перешкоджання з боку підприємств, що перевіряються, повинні бути значно збільшені. Якщо необхідно, правоохоронні органи повинні підтримувати аудиторів при зборі і видобутку інформації». Додатково, відповідно до практики європейських країн, у випадку недопуску аудиторів до перевірки, оперативні підрозділи митних органів здійснюють примусовий вхід до приміщень підприємства, а подальшою перевіркою займаються кримінальні служби митниць. Митним кодексом України за недопуск посадової особи до перевірки максимальний штраф на сьогодні відносно невисокий. Таке неефективне покарання викликає повсюдне порушення прав органів доходів і зборів.

Окремої уваги потребує питання повноважень та компетенції фахівців підрозділів митного аудиту. Згідно п.26 Преамбули Митного кодексу ЄС з метою забезпечення правильного застосування митного законодавства та, водночас, справедливого відношення до суб'єктів господарювання, митні органи повинні наділятися широкими повноваженнями для проведення контролю, а суб'єкти господарювання отримати права на оскарження.

Недостатня кількість співробітників підрозділів митного аудиту є однією з причин неготовності України на нинішньому етапі до впровадження суттєвих спрощень процедур торгівлі. Навантаження на етапі поточного митного контролю зменшується за рахунок його перенесення на митний

пост-контроль, у зв'язку з чим, відповідно, має значно збільшитись чисельність митних аудиторів. У той же час, спостерігається вкрай низький рівень результативності перевірок, зумовлений в першу чергу обмеженими повноваженнями контролюючих органів.

Ключовим елементом акту перевірки є документально підтверджена доказова база, яка забезпечується широким доступом до відомостей та документів. Від суб'єктів господарювання Чеської Республіки, наприклад, вимагається обов'язкове використання бухгалтерських стандартів та використання відповідного програмного забезпечення, яке гарантує дотримання цих стандартів. Крім того, програмне забезпечення ведення обліку на підприємствах-суб'єктах ЗЕД повинно забезпечувати доступ аудитора до інформації щодо того, ким та коли внесено зміни до баз даних, а також надавати можливість отримання інформації у форматі, придатному для перевірок державними органами.

Допустимий строк перевірки суб'єкта митними аудиторами у Чеській Республіці складає 90 календарних днів та може бути продовжений до 180 календарних днів. У той час як в Україні максимальний термін перевірки складає 30 днів та може продовжуватись лише на 15 днів. Такий короткий строк перевірки унеможливує здійснення ґрунтовного аналізу діяльності підприємства, його звітності. Період, протягом якого підприємство зобов'язане зберігати документи та який може перевірятися контролюючими органами в Україні, складає 3 роки, у той час в іноземній практиці – від 3 до 10 років. Наприклад, період може бути продовжений більше ніж на 5 років у зв'язку з кримінальним провадженням. Оскільки органи Державної фіскальної служби України не мають необхідних засобів для формування доказів порушення митного законодавства, достатньо детальні перевірки проводяться у відношенні як сумлінних так і несумлінних підприємств. Вибірковий контроль забезпечив би створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку малого і середнього підприємництва, залучення інвестицій, спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці. Значну кількість перевірок митним органам європейських країн вдається реалізувати завдяки інституту партнерства з законослухняними підприємствами та громадянами. Але в Україні інститут уповноважених економічних операторів так і не запрацював.

Формування ефективної системи митного пост-аудиту значною мірою сприятиме виконанню митними органами своїх завдань і функцій: контролю за дотриманням законодавства України з питань митної справи, захисту економічних інтересів України, здійсненню митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, вдосконаленню форм і методів їх здійснення. Розвиток міжнародної торгівлі та необхідність спрощення та прискорення процедур митного контролю робить можливим і необхідним подальше проведення досліджень концептуальних засад методології та організації митного пост-аудиту в Україні.

ТЕМА 11. ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ ТА КОНТРАБАНДА

1. Поняття порушення митних правил як адміністративного правопорушення
2. Відповідальність за вчинення порушення митних правил
3. Види митних правопорушень
4. Стягнення за порушення митних правил
5. Обставини, що впливають на відповідальність за вчинення адміністративного правопорушення
6. Поняття контрабанди та відповідальність за її здійснення

1. Поняття порушення митних правил як адміністративного правопорушення

Згідно з положеннями Митного кодексу України, порушення митних правил є адміністративним правопорушенням. Воно полягає у винних (умисних або вчинених через необережність) протиправних діях або бездіяльності, які порушують встановлений законодавством порядок переміщення товарів і комерційного транспорту через митний кордон, їх подання для контролю митним органам, здійснення операцій із товарами під митним контролем, а також порушення вимог законодавства, за яке передбачена адміністративна відповідальність.

Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, адміністративне правопорушення — це протиправна, винна дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права та свободи громадян, порядок управління, і за яку передбачено відповідальність законом.

З наведених визначень можна виділити основні ознаки митного правопорушення:

- має протиправний та винний характер (умисний або необережний);
- спрямоване проти встановленого порядку переміщення товарів і транспорту через митний кордон, а також проти вимог до митного оформлення та контролю;
- є забороненим законодавством діянням;
- передбачає покарання у вигляді адміністративної відповідальності;
- заподіює шкоду суспільним відносинам, що охороняються правом.

Склад митного адміністративного правопорушення

Щоб особа була притягнута до відповідальності за порушення митного законодавства, необхідно встановити склад правопорушення, який включає:

◆ **Суб'єкт** — це особи, які вчинили протиправні дії. Ними можуть бути громадяни, що досягли 16-річного віку на момент вчинення правопорушення, а також посадові особи підприємств. Вік обчислюється саме з моменту вчинення діяння, а не з моменту розгляду справи.

Під посадовими особами маються на увазі працівники державних або громадських структур, які виконують адміністративно-управлінські функції, що впливають на юридичні наслідки для інших осіб чи організацій. Для визначення

такого статусу слід звертатися до відповідних норм законодавства. Згідно з Митним кодексом, посадовими особами підприємств вважаються працівники, що несуть відповідальність за дотримання митного законодавства у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків.

◆ **Об'єкт** — це суспільні відносини, що охороняються законом і можуть зазнати шкоди в результаті правопорушення. Загальний об'єкт — це сукупність відносин у сфері державного управління, на які спрямована дія адміністративного права. Родовий об'єкт митних правопорушень — це відносини у сфері митної справи.

◆ **Суб'єктивна сторона** — виражає психічне ставлення правопорушника до скоєного. Якщо особа усвідомлює протиправність своїх дій, передбачає шкідливі наслідки та бажає їх настання або свідомо допускає їх — має місце умисел. Якщо ж особа передбачала можливість шкідливих наслідків, але легковажно надіялась уникнути їх, або не передбачала, хоча повинна була — це необережність. Прикладом є втрати товарів чи транспорту під митним контролем.

◆ **Об'єктивна сторона** — включає зовнішні ознаки правопорушення, такі як:

- протиправне діяння (дія або бездіяльність);
- шкідливі наслідки;
- причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками.

Зовнішній прояв митного правопорушення може полягати, зокрема, у незаконному вивезенні транспортного засобу, пошкодженні митних пломб або у поданні недостовірних відомостей про вантаж. Наслідки таких дій — уникнення або зменшення митних платежів. При цьому важливо встановити зв'язок між діянням і шкодою, яку воно спричинило.

2. Відповідальність за вчинення порушення митних правил

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені Митним Кодексом України, настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а при вчиненні порушень митних правил підприємствами - посадові особи цих підприємств.

Притягнення до відповідальності за порушення митних правил не звільняє зазначених осіб від обов'язку сплати мита та інших податків і зборів.

Особливості відповідальності за деякі види порушень митних правил визначається, що вчинення правопорушень, передбачених статтями Митного кодексу, внаслідок аварії, дії обставин непереборної сили або протиправних дій третіх осіб, що підтверджується відповідними документами, а також допущення у митній декларації помилок, які не призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру, до незабезпечення дотримання заходів тарифного та/або нетарифного регулювання

зовнішньоекономічної діяльності, якщо такі помилки не допускаються систематично (МКУ), не тягне за собою адміністративної відповідальності, передбаченої цим Кодексом:

- видача без дозволу митного органу або втрата товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі;

- недоставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів до митного органу призначення, видача їх без дозволу митного органу або втрата;

- видача без дозволу митного органу або втрата товарів, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах;

- перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів.

3. Види митних правопорушень

1. Порушення режиму зони митного контролю

До таких порушень належать: виконання господарських робіт у зоні митного контролю, самовільне переміщення товарів і транспорту в межах чи через межі зони митного контролю, а також незаконне перебування в цій зоні осіб, які не перетинають митний кордон або не виконують функцій офіційного контролю. Такі дії тягнуть за собою попередження або штраф у розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Незаконні операції з товарами під митним контролем

Заборонено проводити будь-які операції з товарами, що:

- ще не пройшли митне оформлення;
- перебувають на тимчасовому зберіганні;
- розміщені на складах тимчасового зберігання, митних складах або в організаціях – отримувачах гуманітарної допомоги — без дозволу органів доходів і зборів або з порушенням установленого порядку. Також забороняється змінювати стан таких товарів, користуватися або розпоряджатися ними без дозволу митних органів, а також не вживати заходів у разі завершення терміну зберігання.

3. Порушення правил доставки товарів та транспорту

До правопорушень належить:

- недоставлення товарів і транспорту до пункту призначення;
- їх передача без дозволу органу доходів і зборів або втрата;
- перевищення встановлених строків доставки — до однієї доби, від однієї до десяти діб, або понад десять діб.

4. Порушення правил проходження "зеленого коридору"

Це переміщення через митний кордон України за спрощеною процедурою (зеленим коридором) товарів, заборонених чи обмежених до ввезення, або товарів, що перевищують дозволені норми.

5. Недекларування товарів та транспорту
Має місце, коли особа не подає точну інформацію про товари чи транспорт, які підлягають обов'язковому декларуванню при перетині митного кордону.

6. Незаконне пересилання заборонених товарів поштою
Заборонено пересилати у міжнародних поштових чи експрес-відправленнях товари, заборонені до пересилання українським законодавством або актами Всесвітнього поштового союзу.

7. Перешкоджання митному контролю
До таких дій належить:

- недопуск посадової особи до товарів, транспорту чи документів під час митного контролю або розслідування;
- невиконання її вимог;
- повторне порушення впродовж року.

8. Ненадання звітності щодо контрольованих товарів
Утримувачі складів, магазинів безмитної торгівлі та інших об'єктів зобов'язані надавати органам доходів і зборів звіти про рух товарів та вести належний облік. Порушення цих вимог є адміністративним правопорушенням.

9. Порушення прав інтелектуальної власності
Переміщення товарів, що порушують права інтелектуальної власності (торговельні марки, патенти тощо), з метою використання у виробничій або підприємницькій діяльності.

10. Порушення порядку функціонування вільних митних зон
До порушень належать:

- недотримання правил ввезення або вивезення товарів з ВМЗ;
- самовільне здійснення операцій з товарами у ВМЗ;
- порушення строків розпорядження товарами після анулювання дозволу на функціонування ВМЗ.

11. Порушення режиму митного складу Це:

- проведення операцій з товарами на митному складі без дозволу;
- зміна стану товарів;
- недотримання строків зберігання чи видача товарів без дозволу.

12. Порушення правил магазину безмитної торгівлі

Має місце при недотриманні порядку чи строків розпорядження товарами після закриття або анулювання дозволу на магазин безмитної торгівлі.

13. Порушення порядку переробки товарів
Це, зокрема, невивезення або неввезення після переробки товарів у встановлені строки або порушення процедур переробки, встановлених законом.

14. Перевищення строків тимчасового ввезення/вивезення
Порушенням вважається перевищення термінів тимчасового ввезення або вивезення товарів навіть на 3 доби, а за повторного порушення чи перевищення на понад 10 днів – настає суворіша відповідальність.

15. Переміщення товарів поза митним контролем
Здійснення дій, спрямованих на переміщення товарів чи транспорту поза митним

контролем — у невстановлений час, не в місцях, де розташовані органи доходів і зборів, або за сприяння посадових осіб.

16. Переміщення товарів із приховуванням від митного контролю Це застосування схованок, підроблених документів або надання товару вигляду іншого з метою уникнення виявлення товарів митними органами.

17. Незаконне зберігання чи транспортування Зберігання, переміщення, купівля або використання товарів, що були ввезені поза митним контролем або з приховуванням від нього.

18. Ухилення від сплати митних платежів Може проявлятися в поданні неправдивих відомостей у деклараціях, наданні підроблених документів або використанні товарів з митними пільгами не за призначенням.

4. Стягнення за порушення митних правил

Види адміністративних стягнень

За порушення митного законодавства України до правопорушників можуть застосовуватись такі види адміністративних стягнень:

- попередження;
- штраф;
- конфіскація:
  - товарів та транспортних засобів комерційного призначення, які є предметами правопорушення;
  - товарів і транспорту зі спеціально обладнаними тайниками, що використовувались для приховування предметів правопорушення від митного контролю;
  - транспортних засобів, за допомогою яких товари переміщувалися через митний кордон поза офіційно визначеними пунктами пропуску.

Виняток: не підлягають конфіскації транспортні засоби комерційного призначення, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і вантажів через митний кордон України відповідно до графіків руху, затверджених міжнародними договорами.

Основні та додаткові стягнення

- Попередження і штраф можуть застосовуватись виключно як основні види стягнень.
- Конфіскація може бути як основним, так і додатковим видом стягнення.
- За одне порушення митних правил може накладатися або лише основне стягнення, або комбінація основного та додаткового.
- Якщо санкцією конкретної статті передбачено і основне, і додаткове стягнення, застосування лише додаткового суперечить закону.

Сутність кожного виду стягнення (за Митним кодексом України)

- Попередження — це офіційне застереження особі, яка вчинила порушення митних правил, із зазначенням недопустимості таких дій у майбутньому. Застосовується керівником або заступником митного органу у формі постанови.

- Штраф — грошове стягнення, яке накладається на порушника з обов'язком сплати до державного бюджету визначеної суми залежно від характеру та тяжкості вчиненого правопорушення.

- Конфіскація — примусове вилучення у власність держави:
  - безпосередніх предметів порушення митних правил (товарів, транспортних засобів);
  - транспортних засобів зі схованками (тайниками);
  - засобів, якими товари переміщувались через митний кордон з порушенням вимог.Конфіскація проводиться лише на підставі судового рішення, незалежно від того, кому належить майно.

Примітка: моторні транспортні засоби і ті, що буксируються, вважаються окремими об'єктами конфіскації.

Законність та строки застосування адміністративних стягнень

Принцип законності

Адміністративні стягнення за митні правопорушення можуть застосовуватись лише у випадках, у спосіб та порядку, передбачених Митним кодексом та законами України.

Контроль за дотриманням вимог при накладенні стягнень здійснюють:

- органи вищого рівня;
- керівники митниць;
- суди, через механізм оскарження постанов.

Строки накладення стягнень

1. Якщо справу розглядає митний орган:

- Стягнення може бути накладено не пізніше 6 місяців з дня вчинення правопорушення.

- Якщо порушення є триваючим — не пізніше 6 місяців з моменту його виявлення.

2. Якщо справу розглядає суд:

- Також до 6 місяців з дня правопорушення, або з моменту виявлення триваючого порушення.

3. У разі закриття кримінального провадження:

- Якщо в діях особи є ознаки порушення митних правил, стягнення може бути накладене протягом 3 місяців з дня закриття кримінального провадження, але не пізніше двох років з дня вчинення правопорушення.

Кілька правопорушень — одне стягнення

У разі вчинення однією особою кількох адміністративних правопорушень:

- стягнення накладається за кожне окремо;
- якщо справи розглядає один орган — накладається стягнення у межах санкції за найбільш тяжке з правопорушень;
- до основного стягнення може бути додано одне додаткове, передбачене за будь-яке з правопорушень.

5. Обставини, що впливають на відповідальність за вчинення адміністративного правопорушення

За КУпАП обставинами, що пом'якшують відповідальність за адміністративні правопорушення є:

- щире розкаяння винного;
- відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди;
- вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або збігу тяжких особистих чи сімейних обставин;
- вчинення правопорушення неповнолітнім;
- вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року.

За КУпАП обставинами, що обтяжують відповідальність за адміністративні правопорушення є:

- продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її;
- повторне протягом одного року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню; вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила злочин;
- втягнення неповнолітнього в правопорушення;
- вчинення правопорушення групою осіб;
- вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або інших надзвичайних обставин;
- вчинення правопорушення в стані сп'яніння. Орган, який накладає стягнення може не визнати цю обставину обтяжуючою.

За КУпАП обставинами, що виключають провадження в справах про адміністративні правопорушення є:

- відсутність події і складу адміністративного правопорушення;
- недосягнення особою на момент вчинення правопорушення 16 річного віку;
- неосудність особи;
- вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони;
- видання акта амністії;
  - скасування акта, що встановлює відповідальність;
- закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків;
  - наявність по тому самому факту щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення, або нескасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також повідомлення про підозру особі у кримінальному провадженні по даному факту;
  - смерть особи, щодо якої було розпочато провадження в справі.

Відповідно до Митного кодексу України митні правила - встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх органам доходів і зборів для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, або контроль за якими покладено на органи доходів і зборів цим Кодексом та іншими законами України.

МКУ визначає, що порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом чи іншими законами України, і за які цим Кодексом передбачена адміністративна відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Види порушень митних правил. МКУ передбачений вичерпний перелік видів порушень митних правил:

МК України: порушення режиму зони митного контролю - проведення господарських робіт у зоні митного контролю, переміщення через межі зони митного контролю і в межах цієї зони товарів, транспортних засобів, перетинання меж зони митного контролю громадянами, які не перетинають митний кордон України, та посадовими особами державних органів, які не здійснюють види контролю, зазначені МКУ.

МК України: неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем - проведення з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, операцій, не передбачених статтями МК України, або проведення операцій, передбачених зазначеними статтями, без дозволу органу доходів і зборів.

Зміна стану товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, користування та розпорядження ними без дозволу органу доходів і зборів, а так само невжиття передбачених МК України заходів щодо товарів, строк тимчасового зберігання яких під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі закінчився.

Видача без дозволу органу доходів і зборів або втрата товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі.

МКУ: недоставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів до органу доходів і зборів призначення, видача їх без дозволу органу доходів і зборів або втрата - перевищення встановленого МК України строку доставки товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, до органу доходів і зборів призначення (а при переміщенні в межах зони діяльності одного органу доходів і зборів - від одного підрозділу цього органу до іншого), митних або інших документів на ці товари, транспортні засоби не більше ніж на одну добу.

Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перевищення встановленого МК України строку доставки товарів, транспортних засобів комерційного призначення, митних або інших документів на ці товари, транспортні засоби більше ніж на одну добу, але не більше ніж на десять діб.

Перевищення встановленого МК України строку доставки товарів, транспортних засобів комерційного призначення, митних або інших документів на ці товари більше ніж на десять діб, а так само втрата цих товарів, транспортних засобів, документів чи видача їх без дозволу органу доходів і зборів.

МК України: порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю - порушення встановленого цим Кодексом порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю, тобто переміщення через митний кордон України особою, яка формою проходження митного контролю обрала проходження (проїзд) через "зелений коридор", товарів, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України, або товарів в обсягах, що перевищують неоподатковувану норму переміщення через митний кордон України.

МК України: недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення - недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України.

МК України: пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання - пересилання через митний кордон України в міжнародних експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання законодавством

України, а також пересилання у міжнародних поштових відправленнях товарів, заборонених до пересилання актами Всесвітнього поштового союзу.

МК України: перешкоджання посадовій особі органу доходів і зборів в доступі до товарів, транспортних засобів, документів - перешкоджання посадовій особі органу доходів і зборів під час здійснення нею митного контролю або провадження в справі про контрабанду чи порушення митних правил у доступі до товарів, транспортних засобів, документів.

Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перешкоджання посадовій особі органу доходів і зборів, невиконання її вимог під час проведення перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем, чи документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

МК України: неподання органу доходів і зборів звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем - неподання утримувачем магазину безмитної торгівлі, складу тимчасового зберігання, митного складу, вантажного митного комплексу, особою, відповідальною за експлуатацію складу організації - отримувача гуманітарної допомоги, органу доходів і зборів звіту про рух товарів, а також порушення порядку ведення обліку таких товарів.

МК України: переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності - ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності.

МК України: порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони - порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів з цієї території, проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони, а так само порушення встановленого МКУ строку розпорядження товарами, розміщеними у вільній митній зоні, у разі анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію цієї зони.

МК України: порушення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами - проведення з товарами, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах, операцій, передбачених МКУ, без дозволу органу доходів і зборів.

Зміна стану товарів, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах, без дозволу органу доходів і зборів, нежиття передбачених МК України заходів щодо товарів, строк зберігання яких в режимі митного складу закінчився, а так само порушення встановленого частиною другою статті 429 МК України строку розпорядження товарами, які зберігаються на митному складі, у разі анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію цього складу.

Видача без дозволу органу доходів і зборів або втрата товарів, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах.

МК України: порушення порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі - порушення встановлених цим Кодексом порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі, у разі ліквідації магазину або зупинення дії чи анулювання дозволу на його відкриття та експлуатацію.

МК України: порушення порядку здійснення операцій з переробки товарів - порушення встановленого цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядку здійснення операцій з переробки товарів, у тому числі невивезення за межі митної території України (неввезення на митну територію України) товарів, що переміщувалися через митний кордон України з метою переробки, та/або продуктів їх переробки після закінчення строку переробки.

МК України: перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів - перевищення встановленого відповідно до цього Кодексу строку тимчасового ввезення товарів на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів за межі митної території України не більше ніж на три доби.

Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перевищення строку тимчасового ввезення товарів на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів за межі митної території України більше ніж на три доби, але не більше ніж на десять діб.

Перевищення строку тимчасового ввезення товарів на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів за межі митної території України більше ніж на десять діб.

МК України: переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем - переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем, тобто поза місцем розташування органу доходів і зборів або поза робочим часом, установленим для нього, і без виконання митних формальностей, або з незаконним звільненням від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами органу доходів і зборів.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого МКУ.

МК України: переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю - переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, тобто з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів або способів, що

утруднюють виявлення таких товарів, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням органу доходів і зборів як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи документів, одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві відомості щодо найменування товарів, їх ваги (з урахуванням допустимих втрат за належних умов зберігання і транспортування) або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача, кількості вантажних місць, їх маркування та номерів, неправдиві відомості, необхідні для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та його митної вартості.

МК України: зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю - зберігання, перевезення, придбання чи використання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

МК України: дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів - заявлення в митній декларації з метою неправомірного звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру неправдивих відомостей щодо істотних умов зовнішньоекономічного договору (контракту), ваги (з урахуванням допустимих втрат за належних умов зберігання і транспортування) або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача товару, неправдивих відомостей, необхідних для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та його митної вартості, та/або надання з цією ж метою органу доходів і зборів документів, що містять такі відомості, або несплата митних платежів у строк, встановлений законом, або інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів, а так само використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати митних платежів, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано такі пільги.

Відповідно до МКУ - за порушення митних правил можливо: попередження, штраф, конфіскація товарів та транспортних засобів. При цьому можна накладати або попередження, або штраф, а у деяких випадках до попередження або штрафу додається ще і конфіскація.

Порушення режиму зони митного контролю. Попередження або накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем. попередження або накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Недоставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів до митного органу призначення, видача їх без дозволу митного органу або втрата. попередження або накладення штрафу в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю. накладення штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі якщо безпосередніми предметами правопорушення є товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України, - також конфіскацію цих товарів

Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення. накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів

Пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання. конфіскацію цих товарів

Перешкоджання посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів, документів. накладення штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Неподання митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем. накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності. накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням права інтелектуальної власності.

Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони. накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами. накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі. накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення порядку здійснення операцій з переробки товарів. накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів. попередження або накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем. накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості товарів, транспортних засобів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів

порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем.

Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю. накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів або їх конфіскацію.

Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів. накладення штрафу в розмірі 300 відсотків несплаченої суми митних платежів.

Види адміністративних стягнень:

- 1) попередження;
- 2) штраф;
- 3) конфіскація товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками).

Попередження, як стягнення за порушення митних правил, є офіційним попередженням правопорушника стосовно недопустимості таких діянь у майбутньому. Рішення про попередження приймається керівником митного органу або його заступником у формі постанови про накладення адміністративного стягнення відповідно до Митного кодексу України. Постанова оголошується правопорушникові. Який саме із заступників керівника митного органу накладає стягнення, кодексом не вказано, але, як правило, цією особою є начальник служби боротьби з контрабандою та митної варті.

Штраф є грошовим стягненням, що накладається на осіб за порушення митних правил у випадках і межах, установлених Митним кодексом України.

Конфіскація, як стягнення за порушення митних правил, полягає в примусовому вилученні безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування від митного контролю безпосередніх предметів порушення митних правил, транспортних засобів, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України, і безоплатній передачі їх у власність держави. Конфіскація вказаних предметів, товарів і транспортних засобів застосовується незалежно від того, чи є вони власністю особи, яка вчинила правопорушення. Застосування конфіскації вищезазначених предметів

та транспортних засобів, які не є власністю особи, що вчинила правопорушення, є специфічною нормою, яка властива лише для митного права.

Не підлягають конфіскації транспортні засоби, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до встановленого розкладу руху на підставі міждержавних (міжвідомчих) угод про транспортне сполучення.

Даний вид стягнення застосовується виключно за рішенням суду у випадках, обсязі й порядку, що визначаються Митним кодексом України.

Строки накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил

Якщо справи про порушення митних правил відповідно до статті 522 Митного кодексу України розглядаються органами доходів і зборів, адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше, ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а у разі розгляду органами доходів і зборів справ про триваючі порушення митних правил, у тому числі передбачені МКУ, – не пізніше, ніж через шість місяців з дня виявлення цих правопорушень.

Якщо справи про порушення митних правил відповідно до Митного кодексу України розглядаються судами (суддями), адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше, ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а в разі розгляду судами (суддями) справ про триваючі порушення митних правил, у тому числі передбачені статтями Митного кодексу України, – не пізніше, ніж через шість місяців з дня виявлення цих правопорушень.

6. Поняття контрабанди та відповідальність за її здійснення

Перед початком розгляду питання щодо правопорушень та злочинності в митній справі можна вказати на об'єктивний фактор існування цього феномену - там, де існують обмеження, встановлені державою до власника товару, коли він не в змозі вільно розпоряджатися своєю власністю, завжди буде існувати бажання обійти закон, порушити заборони. Тому там, де є митна служба - там існує і контрабанда. Інакше державі не потрібна була б митниця.

Контрабанда як вид митних правопорушень була відома ще в давні часи. Зокрема про неї згадувалось у древньогрецьких і римських правових і літературних джерелах. Слово “контрабандос” уживалось для позначення товарів і предметів, що заборонялися для ввезення і підлягали конфіскації. Деякі факти контрабанди в значних розмірах потрапили на сторінки історії. Відомим є факт ввезення у 1696 р. у Францію контрабандним шляхом 800 тис. тюків шерсті, виробленої в Англії..]

Стан боротьби з правопорушеннями в митній справі залежить від багатьох факторів, серед яких головними є:

- стан економіки держави;
- стан розвитку законодавства;

- стан законослухняності та правової свідомості громадян.

Важливе значення мають навіть такі фактори, як географічне розташування держави, стан транспортної мережі, характеристика сусідніх держав, митно-правовий режим у них тощо.

Не зайвим для кращого засвоєння матеріалу буде нагадати, що згідно Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП) адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Зазначимо для порівняння, Кримінальний кодекс України (ККУ) констатує: “Злочином визнається передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну та економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше, передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок.

Не є злочином дія або бездіяльність, що хоч формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого кримінальним законом, але через малозначність не являє суспільної небезпеки”.

У тексті КК України вказані ті соціальні цінності та блага, на які злочин посягає. Кримінальній відповідальності підлягає особа, винна у вчиненні злочину. Тобто злочин — це винне діяння, за яке може бути призначено судом покарання.

Таким чином, поняття злочину включає 4 ознаки. Злочином за кримінальним правом визнається діяння (дія або бездіяльність), яке є суспільно небезпечним, протиправним, винним та карним. Діюче законодавство допускає можливість звільнення особи, яка здійснила злочин, від кримінальної відповідальності та покарання. Згідно з ККУ особу, яка вчинила злочин, може бути за вироком суду звільнено від покарання, коли буде визнано, що в силу наступної бездоганної поведінки і чесного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною. Відповідно до ККУ особу, яка вчинила діяння, що містять ознаки злочину, який не являє великої суспільної небезпеки, може бути звільнено від кримінальної відповідальності. Така особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності, матеріали справи про неї можуть бути передані на розгляд товариських судів; або така особа може бути передана на поруки громадських організацій чи трудових колективів. Малозначність діянь означає, що вчинена дія (бездіяльність) або зовсім не спричинила і не могла спричинити шкоди, або спричинила чи могла спричинити лише дуже незначну шкоду. Якщо в діянні встановлені ознаки, які вказані в ч. 2 ст. 7 ККУ, справа підлягає закриттю за відсутністю складу злочину.

Митний кодекс України та ст. Кримінального кодексу України визначають контрабанду як переміщення товарів, валюти, цінностей та інших предметів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах або групою осіб, які організувалися для заняття контрабандою, а також незаконне переміщення історичних і культурних цінностей, наркотичних засобів, отруйних речовин, зброї. Караються такі діяння відповідно до кримінального законодавства позбавленням волі на строк від 3 до 10 років з конфіскацією майна.

Об'єктом контрабанди є суспільні відносини в галузі митної справи, інтереси держави, яким причиняється шкода злочинними діями.

Із суб'єктивної сторони контрабанда передбачає наявність прямого умислу. Винний усвідомлює обставини і характер незаконного переміщення зазначених предметів через митний кордон і бажає їх вивезення (ввезення) з порушенням встановлених правил.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16 років.

Контрабанда вважається закінченим злочином з моменту фактичного переміщення предметів через митний кордон.

Незаконним визнається і таке переміщення товарів або інших цінностей через митний кордон, яке здійснювалося поза митним контролем, тобто поза місцем розташування митниці або поза часом здійснення митного оформлення, чи здійснення підготовчих дій до такого порушення, а також з приховуванням від митного контролю таких предметів.

Контрабанда кваліфікується за ознакою великих розмірів у випадку переміщення через митний кордон предметів контрабанди. Визначення цін предметів робить експерт.

Незаконне переміщення товарів, транспортних засобів і предметів, вчинене при відсутності всіх, передбачених ККУ ознак, тягне адміністративну відповідальність.

Раніше підкреслювалось, що зовнішньою ознакою контрабанди є незаконне переміщення предметів через митний кордон. Але правовою сутністю цього діяння є порушення встановленого державою порядку переміщення таких предметів, причинення шкоди економічним інтересам держави, бо внаслідок таких діянь вона не отримує відповідні митні платежі, митні збори, не може контролювати і регулювати економічні процеси.

Разом з тим, треба зрозуміти, що формальні ознаки складу злочину ще не точно віддзеркалюють його сутність, ступінь соціальної загрози. Мабуть, виходячи із цього, законодавець робить відступ від своїх принципів і дублює склад злочину як у Кримінальному кодексі, так і у Митному.

Можна зрозуміти таке становище як тимчасове, викликане різними змінами в суспільних відносинах, які ще не знайшли законодавчого відображення. Ми маємо застарілі Кримінальний і Митний кодекси. А сам злочин у роки створення суверенної України набув іншої сутності, особливо зважаючи на розміри вартості предметів, що переміщуються. Хто міг думати в часи написання цих кодексів, що валюта з'явиться майже у кожного

громадянина, і тому необхідно буде вводити кваліфікаційну ознаку — розмір, щоб відрізнити злочин від правопорушення.

Організованою групою осіб для заняття контрабандою визнається двоє чи більше осіб, які спеціально об'єдналися з метою спільного і неодноразового переміщення через митний кордон товарів і предметів. Ця ознака вважається наявною, якщо існує певна стійкість групи і її учасники діють як співвиконавці злочину. Навмисне приховування предметів від митного контролю, вчинене всіма членами групи, тягне за собою однакову відповідальність для кожного.

Заслуговує на увагу те, що для визначення предметом контрабанди зброї необхідно мати висновок експерта, і якщо не вистачає комплектуючих, то це не є зброя. (Існують такі маленькі хитрощі, як розукомплектування, розділення на частини і ввезення частинами в різний час.) Ввезення розукомплектованої зброї (яку без проблем можна зібрати за межами митної території України) кваліфікується вже по-іншому і не містить складу злочину.

Цю недосконалість закону активно використовують при перевезенні автотранспорту, щоб уникнути сплати надто великих митних платежів та інших видів податків. За декілька метрів від кордону автомобіль розукомплектовують і перевозять окремо як комплектуючі частини (кузов, двигун, колеса, шасі), розмір митних платежів за які значно менший, ніж за цілий автомобіль. Потім на території України через декілька метрів від зони митного контролю в іншій автомайстерні автомобіль збирають. Залишається питання оформлення автомобіля в органах ДАІ, але спеціалісти і тут досягають поставленої мети.

Порушення кримінальної справи є першою стадією кримінального процесу, започаткуванням провадження та необхідною умовою для законного кримінального або правового переслідування. З моменту порушення кримінальної справи починаються кримінально-процесуальні правовідносини між громадянином і державою в особі слідчого (дознавача).

На цій стадії прокурор, суд, органи розслідування (слідчий, дознавач) вирішують питання про наявність достатніх даних для того, щоб розпочати розслідування у конкретній справі, як необхідно реагувати на факт, що став їм відомим і що містить ознаки злочину, чи необхідне на підставі цього факту втручання органів правосуддя.

Таким чином, порушення кримінальної справи — це стадія кримінального процесу, в якій повноважні посадові особи вирішують питання про наявність або відсутність у матеріалах про злочин, що надійшли до них, приводів і підстав для початку провадження у кримінальній справі.

Після порушення кримінальної справи прокурор, органи розслідування і суд отримують право та зобов'язання проводити процесуальні дії, що спрямовані на розслідування і розгляд конкретної справи, та вживати заходів, які зачіпають основні законні права і свободи громадян: проводити обшуки, виїмки, допити свідків, проводити огляди та інші слідчі дії. У цьому, якщо обмежуватися сказаним вище,— процесуально-правове, юридичне значення стадії порушення кримінальної справи.

Соціальне її значення полягає в тому, що правильне вирішення завдань цієї стадії кримінального процесу впливає на стан боротьби зі злочинністю, зміцнює правопорядок у державі. Уважний і всебічний розгляд і кваліфікована оцінка первинних матеріалів запобігають порушенню прав і свобод громадян, що сталося б при порушенні кримінальної справи безпідставно.

Треба зауважити, що для всіх правоохоронних органів закон встановив вимоги швидко, не гаючи часу, реагувати на будь-який факт скоєння правопорушення, який став їм відомий, незалежно від підвідомчості майбутньої кримінальної справи.

Стадія порушення кримінальної справи — це особлива, самостійна стадія кримінального процесу як за характером питань, що вирішуються, так і за значенням, яке має їх своєчасне та кваліфіковане вирішення.

На цій стадії:

- приймаються заяви, повідомлення про скоєний злочин або про готування до скоєння злочину;
- виконується попередня перевірка цієї інформації;
- виноситься мотивована постанова про порушення кримінальної справи або відмову в порушенні кримінальної справи.

Жодна кримінальна справа не може обминути цей етап або виникнути без нього.

Кримінальна справа порушується відповідно до законодавства та на підставі факту скоєного злочину або злочину, що готується до скоєння. У момент порушення кримінальної справи у більшості випадків ще не відомо, хто конкретно і яке конкретне протиправне діяння скоїв. Навіть якщо при порушенні кримінальної справи є свідчення на особу, що скоїла злочин, та ознаки складу злочину, все одно ці дані необхідно уважно перевіряти шляхом виконання відповідних процесуальних дій у межах попереднього розслідування (потім вони вивчаються і перевіряються також при судовому провадженні).

Для того аби притягти особу, що скоїла злочин, до кримінальної відповідальності, необхідно зібрати докази, які б підтверджували обвинувачення. Такі докази збирають у процесі попереднього дізнання та попереднього слідства. Таким чином, дізнання та попереднє слідство є процесуальними формами попереднього розслідування.

Така копінтка робота на цій процесуальній стадії є необхідною умовою, вимогою та гарантією дотримання законності, захисту прав і свобод людини.

Вирішити питання або прийняти рішення про порушення кримінальної справи мають право тільки уповноважені на те державні органи і посадові особи. В переліку таких органів, поряд з прокуратурою, судом, слідчим, є і митні органи, що наділені правом дізнання.

Для забезпечення невідкладного реагування на факт або на інформацію про скоєний злочин чи готування до злочину закон (КПК України) покладає відповідальність на орган дізнання (суддю, прокурора, слідчого) приймати заяви та повідомлення про будь-який скоєний злочин або підготовку до нього і

виносити по них відповідні рішення в термін не більш 3-х діб незалежно від відомчої належності та компетенції. Варіантами таких рішень можуть бути:

- порушення кримінальної справи;
- відмова в порушенні кримінальної справи;
- передача заяви (повідомлення) відповідно до відомчої належності.

Одночасно і невідкладно з прийняттям одного із зазначених рішень названі правоохоронні органи та посадові особи зобов'язані вжити заходів щодо запобігання злочину.

Закон визначає, що прокурор, суд, слідчий та органи дізнання можуть порушити кримінальну справу тільки за наявності для цього законного приводу та достатньої підстави. КПК України називає приводи або джерела, із яких вказані особи дізнаються про скоєний злочин або про підготовку до скоєння злочину. Ними є:

- заяви громадян, організацій, установ, посадових осіб;
- повідомлення представників влади, громадськості та окремих громадян, які затримали підозрюваного на місці скоєння злочину або з речовими доказами;
- явка з повинною;
- повідомлення в засобах масової інформації;
- безпосереднє виявлення органами дізнання, слідчим, судом, прокурором ознак злочину.

Важливим моментом для порушення кримінальної справи є попередження особи, що зробила заяву, про кримінальну відповідальність за свідомо неправдивий донос. За заявою складається протокол, в якому зазначається місце, час подання заяви, повне найменування органу, посадової особи, яка прийняла заяву, прізвище, ім'я, по батькові заявника, підписка про те, що особа була попереджена про відповідальність за неправдивий донос. Потім викладається зміст заяви із зазначенням усіх відомих обставин справи та доказів. Протокол підписують заявник та особа, що його склала. Всі письмові заяви завжди повинні бути підписані особами, що їх зробили, інакше заяви вважаються анонімними. Закон установлює, що анонімні заяви теж можуть перевірятися, але питання про порушення кримінальної справи вирішується не за ними, а за результатами перевірки, на що потрібен час.

Якщо особа з'явилася з повинною, то необхідним є встановлення її особистості, після чого складається протокол про явку з повинною. Протокол підписують особа, що з'явилася з повинною, та посадова особа, яка має право на порушення кримінальної справи.

Підставами для порушення кримінальної справи є наявність у фактах, про які надійшли повідомлення, ознак складу злочину та наявність даних, які вказують на те, що ці факти мали місце в дійсності.

До моменту порушення кримінальної справи ніхто не має права виконувати передбачених Кримінально-процесуальним кодексом ніяких слідчих дій, зокрема: допиту, обшуку, виїмки, експертизи.

До порушення кримінальної справи при затриманні підозрюваного повинен бути проведений особистий обшук. Крім того, у невідкладних випадках

до моменту порушення кримінальної справи дозволяється провести огляд місця, де було скоєно правопорушення. Після цього, якщо буде достатньо підстав, справа повинна бути порушена негайно.

У митних органах безпосереднє виявлення ознак такого злочину як контрабанда має свої особливості. Органи зізнання незалежно від будь-яких заяв і повідомлень (тобто приводів, зазначених у КПК) мають можливість під час митного огляду безпосереднє виявити ознаки контрабанди або підготовки до неї, замаху на контрабанду. Такі додаткові можливості виникають під час:

- здійснення митного контролю посадовими особами митних органів у межах їх службових функцій;
- застосування для митного контролю технічних засобів, залучення спеціалістів та експертів інших відомств, пошукових собак тощо;
- особистого догляду громадян, стосовно яких є аргументовані підстави вважати, що вони переміщують через митний кордон, або перебуваючи в зоні митного контролю чи в транзитній зоні міжнародного аеропорту, переховують на собі предмети контрабанди;
- перевірки обставин надання фізичним та юридичним особам митних пільг;
- митного оформлення товарів і предметів, що перебувають тимчасово на зберіганні у приміщеннях і на території підприємств та організацій.

Ознаки контрабанди можуть бути виявлені безпосереднє під час здійснення провадження у справі про порушення митних правил. Зокрема, під час опитування осіб про ці порушення; при адміністративному затриманні особи, що порушила митні правила; при виконанні митних обстежень, експертизи; при вилученні предметів і документів, що є безпосередніми об'єктами порушення митних правил; при здійсненні перевірки зовнішньоторговельної діяльності юридичної особи тощо.

Необхідно підкреслити вимоги закону відносно того, що перевірка матеріалів, які сигналізують про скоєні злочини або про готування до них, повинна бути націлена тільки на виявлення обставин, які підтверджують наявність злочинного діяння. Вона не повинна перетворюватися на збирання матеріалів, що підтверджують скоєння злочину конкретною особою. Це — завдання попереднього розслідування.

Таким чином, для порушення кримінальної справи необхідна наявність приводу і достатньої підстави, тобто обґрунтованих даних, які вказують на те, що факт, який містить ознаки злочинного діяння, мав місце.

Треба мати на увазі, що закон перелічує (КПК) обставини, що виключають можливість порушення кримінальної справи. Зокрема до них належать:

- відсутність самого факту скоєння злочинного діяння;
- відсутність у діянні складу злочину;
- не досягнення особою, що скоїла діяння, віку 16 років.

Відповідно до Кримінального кодексу не є злочином дія чи бездіяльність, які хоча формально і містять ознаки якого-небудь діяння, передбаченого

Особливою частиною КК, але через свою малу значимість позбавлені характеру суспільної небезпеки.

У випадках, коли правопорушнику не виповнилося 16 років, органи дізнання та слідства відповідно до згоди прокурора можуть, не порушуючи кримінальної справи, передати матеріали до комісії у справах неповнолітніх. Раніше матеріали передавали в товариські суди та громадські суди, щоб після провадження особу брали на поруки.

Для успішного та швидкого розкриття і припинення злочину, забезпечення передачі справи до суду необхідно швидко і кваліфіковано провести розслідування всіх обставин справи та встановити винних осіб.

Попереднє, або досудове, розслідування як перша стадія кримінального процесу призначене розв'язувати ці завдання. Перша стадія кримінального процесу має дві форми:

1) дізнання — коли процесуальні дії проводяться по “гарячих слідах” або по невідкладних справах;

2) попереднє слідство — основна форма проведення попереднього розслідування, процесуальні дії в межах цієї форми здійснюються в абсолютній більшості кримінальних справ.

“Попереднім” його називають на відміну від судового слідства, яке проводиться переважно за матеріалами попереднього слідства у другій стадії кримінального процесу — стадії судового розгляду.

Усі докази і матеріали, що були зібрані в процесі та в результаті дізнання (а також попереднього слідства), насамперед повинні дати відповідь на питання - мала місце подія чи ні. Якщо відомості про злочин, які стали приводом та підставою для порушення кримінальної справи, не знайдуть підтвердження на цій стадії кримінального процесу, то подальше провадження припиняється і справа до суду не передається.

Таким чином, на стадії попереднього слідства вирішується багато питань, у тому числі й відмова від застосування заходів кримінального покарання, зупинення справи внаслідок встановлення невинності особи, що притягувалася як обвинувачений у справі.

Підвідомчість ведення кримінальних справ визначається за ознаками або властивостями кримінальної справи, відповідно до яких розслідування повинно провадитися тим чи іншим правоохоронним органом або посадовою особою.

У будь-якому випадку посадова особа, що бере участь у проведенні дізнання, повинна уважно та всебічно дослідити, проаналізувати всі обставини справи. Її поведінка як представника влади не повинна викликати негативного реагування, а тим більше стати приводом для законної, обґрунтованої заяви особи, що підозрюється в скоєнні злочину. Дізнавач повинен ефективно, тобто повно і своєчасно внести ясність у справу, сприяти виявленню причин і умов злочинності.

Важливою умовою дотримання законності є неприпустимість нехтування правами громадянина у зв'язку з провадженням дізнання. Обмеження прав

допускається, якщо воно обґрунтовано вимогами забезпечення ефективності проведення розслідування та викликано обставинами кримінальної справи.

Порушення кримінально-процесуальних норм або неправильне застосування кримінального закону під час проведення дізнання чи розслідування може привести і чесного добросовісного співробітника до неправильних висновків, внаслідок цього у багатьох випадках стає неможливим встановити ті обставини, що мають відношення до справи, притягти до відповідальності осіб, що дійсно винні, причетні до скоєння злочину.

Кожний випадок беззаконня при провадженні стає підставою засудження невинних осіб або створює умови для ухиляння від кримінальної відповідальності злочинців.

Важливою є загальна вимога щодо об'єктивності, повноти, всебічності та швидкості проведення дізнання. Будь-яке обґрунтоване звернення, клопотання обвинуваченого або інших учасників кримінального процесу повинно бути розглянуте та перевірене уважно, по гарячих слідах. І якщо воно може мати значення для справи, для виявлення обставин, причин та умов злочину або обставин, які підлягають доказу по кримінальній справі, дізнавач зобов'язаний допитати вказаних у клопотанні свідків, призначити проведення експертизи, отримати необхідні документи та виконати інші невідкладні слідчі дії.

Результати перевірки клопотання дізнавач зобов'язаний повідомити заявнику або винести умотивовану постанову із зазначенням мотиву відмови в перевірці клопотання (ст. 131 КПК).

Об'єктивність попереднього розслідування полягає в тому, що дізнавач повинен з'ясувати, дослідити обставини, що свідчать про винність особи і що її виправдовують. Одним словом, треба встановити та вивчити всі обставини, пов'язані з особою та злочином (ст. 20, 21, 68 КПК). Вимоги об'єктивності спрямовані на забезпечення неупередженості слідчого, дізнавача та неприпустимості при збиранні доказів віддавати перевагу звинувачувальним чи виправдовуючим.

Всебічність дізнання полягає в тому, що на стадії попереднього слідства повинні бути перевірені всі обґрунтовані припущення, версії щодо характеру, мотивів, обставин скоєння злочину та осіб, що його скоїли і були до нього причетні.

Дізнання може бути визнане таким, що проведено об'єктивно, всебічно і повно лише у випадку, коли:

- досліджені всі обставини справи;
- з'ясовані всі виявлені протиріччя;
- встановлена повністю подія скоєння злочину;
- встановлені ступінь і характер участі кожного із причетних до злочину і перш за все обвинуваченої особи;
- встановлені мотиви злочину, його наслідки, причини, обставини, які сприяли його скоєнню.

Треба зазначити, що юристи-теоретики називають дізнання найпростішою формою розслідування кримінальної справи, але необхідно зважати на завдання

і мету цієї стадії кримінального процесу, відповідальність за вирішення завдання розкриття злочину.

Для провадження дізнання законодавством встановлено два строки його завершення:

- менший — у тих випадках, коли дізнання передує попередньому слідству;
- більший — коли дізнання є основною формою попереднього розслідування за деякими категоріями справ (митників це не стосується).

Орган дізнання — це установа (митна служба, митниця) або посадова особа цієї установи, що уповноважена на провадження дізнання. Безпосередньо провадження дізнання покладається на співробітників підрозділів боротьби з контрабандою та порушенням митних правил. Очолює цю роботу перший керівник відповідної структури: Голова Державної митної служби, начальник митниці та заступники цих посадових осіб. Саме ці особи уповноважені приймати рішення про порушення кримінальної справи та провадження дізнання.

Безпосередньо керівництво дізнанням у митній системі України по конкретних справах на контрабанду здійснює Управління організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил (УОБКБ та ПМП), а у митницях — начальник митниці та його заступники, керівники відділів ОБКБ та ПМП. Посадові особи УОБКБ та ПМП, які особисто призначені наказом Голови Держмитслужби дізнавачами, здійснюють дізнання по складних справах на контрабанду. З урахуванням відповідальності роботи керівники підрозділів дізнання у митницях призначаються Головою Держмитслужби за поданням та згодою керівника УОБКБ та ПМП.

Керівник органу дізнання (начальник митниці, його заступник) при наявності підстав та приводів, керуючись вимогами КПК, виносить постанову про порушення кримінальної справи та доручає конкретному дізнавачу провадження дізнання за цією справою.

Про виявлений злочин і початок провадження дізнання митниця як орган дізнання повинна негайно повідомити прокурора (йому надсилають копію постанови про порушення кримінальної справи), УОБКБ та ПМП (наказ Держмитслужби від 22 грудня 1997 р. №653) та слідчого підрозділу обласного Управління СБУ.

Дізнання триває не більше 10 діб з моменту порушення справи. Продовження цього строку законом не передбачено.

Дізнання закінчується винесенням постанови про направлення справи для проведення попереднього слідства. Ця постанова затверджується прокурором, після чого відповідно до ст. 6 КПК справа закривається постановою, копію якої протягом доби орган дізнання надсилає в УОБКБ Держмитслужби та прокуророві (КПК) для наступної передачі справи слідчому УСБ області.

Необхідно підкреслити, що для забезпечення об'єктивності, неупередженості розслідування, дотримання законності законодавство передбачає таку міру персональної відповідальності, як відвід або самовідвід дізнавача.

КПК вказує, що особа, уповноважена проводити дізнання, за заявою підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, громадського позивача та їх представників може заявити самовідвід або повинна бути відведена від ведення дізнання.

За наявності підстав для відводу, особа повинна обов'язково відмовитися від участі в проведенні дізнання. Підстави для відводу:

- дізнавач є потерпілим, громадським позивачем, свідком, брав участь у справі як експерт, перекладач;
- дізнавач є родичем підозрюваного або його законного представника;
- наявність інших обставин, які можуть викликати недовіру відносно об'єктивності дізнавача.

У цих випадках ставиться питання про передачу справи для завершення дізнання іншому співробітнику. Питання про відвід дізнавача вирішується прокурором.

По справах на контрабанду, тобто по тих, по яких обов'язково потрібно провадження попереднього слідства, митний орган, дізнавач обмежуються тільки виконанням невідкладних слідчих і розшукових заходів. Метою невідкладних слідчих дій є встановлення і закріплення факту, документація слідів злочину. До них належать:

- огляд місця події;
- обшук або виїмка з метою викриття злочинця або речових доказів;
- встановлення дійсності особи потерпілого, підозрюваного;
- затримання та допит підозрюваних;
- допит потерпілої особи та свідків.

По кримінальних справах на контрабанду насамперед досліджують ознаки складу цього злочину, тобто факти, обставини, що зазначені у диспозиціях 'КК.

У результаті дізнання необхідно встановити:

- факт скоєння злочину (час, місце, спосіб скоєння);
- особу (осіб), що характеризують особу в скоєнні злочину;
- мотиви злочину;
- інші обставини, через які підозрюють підозрюваного;
- причини, умови, що сприяють скоєнню злочинів.

Виявлені по кримінальних справах факти та обставини тільки тоді стають доказами і використовуються в процесі, коли вони зібрані та підкріплені вказаними в законі засобами та джерелами. Зокрема, в ч. 1 ст. 65 КПК зазначається, що до них належать будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання встановлює наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються:

- показаннями свідків, потерпілих, підозрюваних;
- висновками експерта;

- речовими доказами, що мають на собі сліди злочину чи є предметами скоєння злочину;

- протоколами дівнавача, слідчого (КПК).

Таким чином, доказами по кримінальній справі можуть бути тільки правильно у встановленому законом порядку документально оформлені дані, які мають відношення до конкретної справи, конкретного факту скоєння злочину.

Враховуючи неймовірну здатність доказів зникати та можливість їх підміни, законодавець кваліфікував першочергові дії щодо їх виявлення та закріплення як невідкладні слідчі дії, а дівнання фахівці називають розслідуванням по гарячих слідах.

КПК визначає вимоги до порядку здійснення невідкладних слідчих дій, процесуальні дії збирання і закріплення доказів.

Затримання підозрюваного — дуже гостра процесуальна дія, яка безпосередньо зачіпає, порушує основне право людини — на свободу. Тому вона може застосуватися тільки на підставі достатніх даних. Але треба мати на увазі й обов'язки митних органів як органів дівнання щодо вжиття всіх необхідних заходів для припинення злочину та затримання злочинця. Ст. 106 КПК вимагає, щоб дівнавач при виявленні даних, які вказують на конкретну особу як на ту, що скоїла злочин, ужив заходів до розшуку та затримання підозрюваної особи.

Відповідно до КПК підозрюваним називають особу, що затримана за підозрою у скоєнні злочину, особу, до якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови щодо притягнення її як обвинуваченого по справі.

Затримання як захід процесуального примусу і як процесуальна міра дівнання та слідства здійснюється тільки дівнавачем і тільки після того, як справу порушено.

Отже, затримання — це короткочасний арешт особи, підозрюваної у скоєнні злочину, за вчинення якого кримінальний закон передбачає покарання у вигляді позбавлення волі. Його застосовують з метою запобігання злочинним діям особи або припинення їх, а також позбавлення особи, підозрюваної у скоєнні злочину, можливості ухилитися від притягнення до кримінальної відповідальності.

Затримання як процесуальний захід треба відрізнити від дій митників по затриманню особи в момент викриття контрабанди. Не всі митники є дівнавачами. Митний інспектор виконує свої службові функції, а не кримінально-процесуальні дії. Органи дівнання митної системи мають право процесуально затримувати особу, що підозрюється у скоєнні контрабанди, при наявності однієї із перелічених підстав:

- особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його виявлення;

- очевидці вказують, що саме ця особа здійснила контрабанду;

- на підозрюваному або його одязі, при ньому, в житлі, за місцем роботи виявлені сліди контрабанди;

- особа намагалася втекти з місця події;

- особа не має постійного місця проживання (КПК).

За фактом затримання складається протокол на місці затримання або після доставлення затриманого в приміщення митного органу. В протоколі (який складається на стандартному бланку) вказується:

- посада, персональне звання та прізвище дізнавача, який здійснив затримання;
- прізвище, ім'я та по батькові затриманого, рік і місце його народження, інші дані на особу;
- день, час, рік і місце затримання, обставини, поведінка затриманого;
- пояснення затриманого, його заява чи вимоги з приводу роз'яснення йому прав, у тому числі й на адвокатський захист;
- час складання протоколу;
- особи, які були присутні при затриманні.

Про затримання підозрюваного в контрабанді складається протокол із зазначенням підстав і мотивів, за 24 години необхідно повідомити про це прокурора. Протягом 48 годин після отримання повідомлення про затримання прокурор повинен дати санкцію на взяття під варту або вказівку звільнити затриманого. Протокол затримання складається у двох примірниках, які підписують: дізнавач, затриманий, свідки факту затримання та здійснення особистого обшуку. Дізнавач доповідає про факт затримання і передає документи начальнику митниці, який підписує протокол. Перший примірник протоколу затримання разом з речами, що вилучені у затриманого, і предметами контрабанди залишається в матеріалах справи, а другий надсилається адміністрації ізолятора тимчасового тримання як документальна підстава для тримання підозрюваного під вартою. Копії протоколу затримання можуть також надсилатися прокуророві та слідчому СБУ.

Іноземні громадяни, що підозрюються у скоєнні контрабанди, якщо на них не поширюються привілеї дипломатичного імунітету, недоторканості, затримуються у такому самому порядку. Особливістю цієї процесуальної дії є необхідність участі в ній перекладача.

Крім того, протягом 24 годин митниця про цей факт інформує письмово: Держмитслужбу, консульське управління МЗС України та прокурора, сім'ю підозрюваного, якщо встановлено місце його проживання.

Відлік строку затримання ведеться з моменту фактичного затримання підозрюваного, тобто від часу складання дізнавачем протоколу затримання. Треба відрізняти адміністративне затримання — 3 години (МК) та кримінально-процесуальне — 72 години (КПК).

Звільнення затриманого здійснюється на підставі постанови дізнавача або прокурора. Затриманого в адміністративному порядку звільняє посадова особа митного органу, яка приймає рішення щодо затримання.

Особа, що проводить дізнання, повинна допитати підозрюваного після його затримання або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою невідкладно, а якщо це неможливо, то протягом 24 годин. В інших випадках, тобто коли підозрювану особу не затримують, дізнавач

викликає її на допит по телефону, телеграмою, повісткою КПК). Якщо підозрюваний не прибуде, то його можна доставити силою (КПК).

На початку допиту підозрюваному обов'язково повідомляють, у якому злочині він підозрюється, про що зазначається у протоколі допиту.

Дізнавач зобов'язаний перед допитом роз'яснити підозрюваному його право давати показання з приводу обставин, що стали підставою для його затримання, а також про інші обставини справи, право клопотання та оскарження дій і рішень дізнавача.

По справах на контрабанду орган дізнання (митниця) не має права притягувати підозрюваного як обвинуваченого, а тільки уповноважений скласти постанову про надсилання справи слідчому управлінню СБУ. Він також не має права зупиняти (призупиняти) справу. Це функція і повноваження слідчого управління СБУ.

Після виконання невідкладних слідчих дій орган дізнання, не очікуючи вказівок прокурора та не пізніше 10 днів з моменту порушення справи, повинен передати матеріали слідчому управлінню СБУ (ст. 104, 109 КПК).

Провадження дізнання по справах на контрабанду триває не довше 15 діб і в будь-якому разі не більше одного місяця. Після закінчення дізнання складається умотивована постанова із зазначенням отриманих результатів (КПК). Постанову про закінчення дізнання та надсилання справи слідчому управлінню СБУ обов'язково затверджує прокурор. Треба знати, що для органів дізнання (на відміну від слідчого) вказівки прокурора з усіх питань провадження обов'язкові до виконання КПК).

Безпосереднє керівництво дізнанням здійснює начальник митниці як начальник органу дізнання. Він контролює та перевіряє хід дізнання, робить вказівки, обов'язкові до виконання. Начальник несе відповідальність за дотримання законності при проведенні дізнання.

У разі якщо постанова дізнавача затверджена прокурором, то начальник митного органу не має права її відмінити. Він також не має права втручатися в роботу слідчого УСБУ або дізнавача, який виконує вказівки слідчого щодо виконання тих чи інших слідчих дій (КПК; наказ Держмитслужби від 20 грудня 1997 р. №653).

Кримінально-процесуальний кодекс вимагає, щоб при виконанні слідчих дій, а саме огляді, обшуці, виїмці, особистому огляді були присутні поняті у складі не менше двох осіб. Понятими можуть бути сторонні, незацікавлені у вирішенні справи особи. В процесі виконання слідчих дій вони мають право робити зауваження, які заносяться до протоколу. Поняті підписами засвідчують правильність записів у протоколі. В подальшому вони можуть бути допитані в суді з обставин виконання слідчої дії.

Розголошення даних, отриманих у процесі провадження дізнання, без дозволу прокурора і слідчого не допускається, тому що неперевірені твердження окремих осіб, що беруть участь у дізнанні, можуть скомпрометувати та охаяти безпідставно підозрюваного і тим порушити його права громадянина.

ТЕМА 12. МИТНА СТАТИСТИКА

1. Митна статистика. Загальні поняття
2. Історичні аспекти ведення митної статистики в Україні
3. Методологія, структура та зміст митної статистики
4. Завдання митної статистики

1. Митна статистика. Загальні поняття

У Глосарії Ради митного співробітництва, в уніфікованому переліку митних термінів країн Східної Європи митниця визначається як державний орган, через який повинні ввозитися в країну і вивозитися з її території всі імпортовані й експортовані товари, а також поштові відправлення й інші вантажі.

Поняття суверенітету держави передбачає повноту її законодавчої, виконавчої і судової влади на власній території, що виключає будь-яку іноземну владу, а також непідкорення владі іноземних держав у сфері міжнародного спілкування.

Суверенітет держави підтримується в двох аспектах: по-перше, як державний і, по-друге, як економічний. Під економічним суверенітетом розуміють свободу у виборі форм і шляхів розвитку і захисту своєї національної економіки від будь-якого втручання іноземних держав та у виборі форм економічної діяльності, у тому числі й у сфері міжнародного поділу праці.

Відповідно до конституційних основ кожна держава суверенна в здійсненні нею своїх функцій щодо захисту економічного суверенітету в різноманітних сферах, у тому числі таких, як:

- захист національної економіки держави від впливу іноземного капіталу і товарів;
- організація економічної охорони державного кордону з метою втілення в життя зовнішньоекономічної політики держави;
- контроль за експортними й імпортними операціями торговельних підприємств своєї країни й іноземної держави;
- контроль за вантажами, транспортними засобами зовнішньоторговельних об'єднань, пасажирськими і вантажними засобами міжнародного зв'язку та приватних осіб;
- контроль за міжнародними поштовими відправленнями відповідно до міжнародних конвенцій Всесвітнього поштового союзу;
- організація контролю за речами осіб, що переміщуються через державний кордон;
- організація контролю за валютою, валютними цінностями, платіжними документами, грошовими знаками, що переміщуються через державний кордон;
- визначення розмірів стягнення мита і зборів, установлення структури митного тарифу та ухвалення митних правил;
- визначення меж відповідальності за порушення національного законодавства у сфері митних операцій і митних правил;

- організація санітарного контролю відповідно до положень міжнародних санітарних правил Всесвітньої організації охорони здоров'я;
- організація фітосільськогосподарського контролю відповідно до рекомендацій міжнародної Продовольчої і сільськогосподарської комісії Організації Об'єднаних Націй;
- організація фінансового і податкового режиму, включаючи ціни, тарифи і такси;
- організація системи митної інформації й обмін даними національного митного законодавства;
- організація контролю над ліцензійним ввозом і вивозом товарних і матеріальних цінностей;
- здійснення митного контролю за ввозом і вивозом через державний кордон культурних цінностей;
- митний статистичний облік експортно–імпортних операцій.

Для виконання цих функцій державою засновується митниця. Вона є державним органом, що відповідає за забезпечення економічного суверенітету держави і дотримання норм як національного, так і міжнародного права, стягування імпортного й експортного мита, податків і різних зборів, а також здійснення контролю за застосуванням інших законів і правил, що регулюють, серед іншого, питання ввозу, транзиту і вивозу вантажів.

Митні установи здійснюють митний контроль, під яким розуміють заходи, що застосовуються для забезпечення виконання вимог законів і правил, за дотримання яких відповідають митниці.

Зростання обсягів зовнішньоекономічних зв'язків, їх ускладнення, постійність і посилення взаємозалежності викликають необхідність створення міжнародних митних інститутів. Основні з них такі:

- 1) міжнародний режим митної території і митних кордонів;
- 2) мито;
- 3) митний тариф;
- 4) загальна система преференцій і, генеральна система торговельних преференцій;
- 5) митні пільги;
- 6) митний контроль держав і служб спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй у здійсненні міжнародного митного співробітництва.

В умовах формування ринкових відносин в Україні і країнах СНД відбувається реформування вітчизняної статистики на основі адаптації до міжнародних стандартів. Це внесло серйозні зміни в економічну статистику, особливо на макрорівні. Так, для організації обліку зовнішньоекономічних операцій виникла потреба змінити організацію статистики зовнішньої торгівлі.

У системі національних рахунків основною вимогою до статистичної інформації є її безпосередній зв'язок із первинними документами (тобто такими, що реєструють подію безпосередньо в момент її здійснення). Саме тому в статистиці зовнішньої торгівлі довелося перейти до митної статистики

зовнішньої торгівлі, яка базується на вантажних митних деклараціях (ВМД), що відповідає міжнародній практиці.

До 1997 р. офіційна статистика зовнішньої торгівлі України формувалася на основі введених Держкомстатом України форм державної статистичної звітності (зокрема, форма 8-вага), що заповнювалися підприємствами і подавалися в органи державної статистики відповідно до встановленої періодичності. Паралельно, починаючи з 1993 р., статистика зовнішньої торгівлі за товарами, що підлягають декларуванню митними органами при переміщенні через митний кордон України, формувалася Держмитслужбою на основі електронних копій вантажних митних декларацій. Досвід застосування двох принципово різних систем формування статистики засвідчив безумовні переваги порядку, упровадженого Державною митною службою, як із погляду достовірності вихідних даних, так і оперативності їх одержання.

Виходячи з вимог часу наприкінці 1996 р. Урядом України було прийнято рішення про впровадження, починаючи з січня 1997 р., порядку формування офіційної статистики зовнішньої торгівлі України. Згідно з цим рішенням єдиним офіційним джерелом її формування визнавалися дані державної митної декларації, що становлять базу даних митної статистики зовнішньої торгівлі. До цих даних Держкомстат додає відомості про переміщення товарів, які не підлягають декларуванню митними органами.

Така система ведення статистики зовнішньої торгівлі використовується практично всіма країнами світу, вона більш прогресивна порівняно зі статистикою, в основі якої лежить звітність підприємств і організацій, дає можливість здійснити облік усіх експортно-імпортних операцій, виконаних суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України з заповненням ВМД.

Предметом статистики зовнішньоекономічних зв'язків є кількісна сторона процесів і явищ, що виникають у сфері зовнішньоекономічної діяльності, у нерозривному зв'язку з їх якісною характеристикою: товари, цінності, послуги, що складають експорт і імпорт країни.

Митна статистика включає спеціальну митну статистику і митну статистику зовнішньої торгівлі. Останню ми розглянемо докладно.

Об'єктами вивчення спеціальної митної статистики є:

1) статистика декларування, що характеризує вивіз і ввіз товарів за видами митних режимів, які враховуються митною статистикою зовнішньої торгівлі;

2) статистика митних платежів, що характеризує частку і роль митних платежів у формуванні дохідної частини федерального бюджету. При цьому облік ведеться за видами митних платежів: збори за митне оформлення, вивізне мито, увізне мито, податок із доданої вартості, акциз, спеціальний податок;

3) статистика валютного контролю, що веде облік експортних товарів у кількісному і вартісному виразах, з урахуванням термінів надходження і сум виручки;

4) статистика конфіскацій, що характеризує кількість випадків порушень митних правил і контрабанди в зовнішньоторговельному обороті, а також

подібних порушень фізичними особами стосовно кожного товару, вартість конфіскованих предметів, суму стягнених штрафів;

5) статистика міжнародних поштових відправлень, що відбиває облік посилок та інших поштових відправлень, випущених із держави і пропущених у державу;

6) статистика міжнародних перевезень, що відбиває облік транспортних засобів, що перемістилися з країни у країну;

7) статистика пасажирообороту, що відбиває облік фізичних осіб, що перетнули державний кордон.

Введення спеціальної митної статистики здійснюється митними органами. Основним документом Державного митного комітету України з питань спеціальної митної статистики є наказ ДМСУ/ДМКУ від 22 лютого 1993 р. № 40 "Про затвердження форм відомчої митної звітності", яким упроваджені форми звітності митних органів. Звітність за цими формами є сьогодні основним і єдиним джерелом формування бази даних спеціальної митної статистики.

2. Історичні аспекти ведення митної статистики в Україні

Вивчення історії створення, структури, функцій та особливостей діяльності митних установ на території України потребує проведення ґрунтовного аналізу джерельного комплексу та формування комплексів митних

діловодних документів. На жаль, джерелам з діяльності митних установ дослідниками приділялося недостатньо уваги, а тому на сьогодні досліджень з даного питання практично немає, за виключенням архівних каталогів М. Кайданова, роботи І. Шульги і сучасних досліджень Ю. Головка. Архіви митних установ згадуються дуже рідко і виключно у зв'язку з історією зовнішньої торгівлі, оскільки документи митниць використовувалися як джерело інформації або для укладання вторинних документів (звітів щодо стану торгівлі).

Російські архіви, де зосереджені матеріали центральних органів влади Російської держави дозволяють визначити стратегічні напрями розвитку і діяльності митної системи в Україні. Документи російських архівів дозволяють сформулювати основні напрями економічної, торговельної, міграційної і відповідно митної політики в Азово-Чорноморському регіоні під час його колонізації наприкінці XVIII – на початку XIX ст. В такій ситуації необхідна спеціальна методика відбору документів за визначеними ознаками. Справи, що зберігаються в архівах можна розподілити на два основних типи. Перший тип – це масові джерела. Другий – справочинні документи. Серед масових джерел, під якими слід розуміти однотипні документи для нас першочергові митні книги, що містять інформацію прізвища підприємців, вид товарів, ціна, вартість, сума сплачених мит і так інше.

Так, у відомостях про товарообіг, як правило, наводяться сумарні показники з експорту та імпорту без розподілу по видам товарів. Але більшість справ, що збереглися в архівах державних установ – це справи зовсім іншого роду, вони майже не містять масових чи статистичних узагальнюючих даних, тому що вони сформувалися у результаті розгляду будь-яких конкретних

випадків, судових позовів і так інше. У зв'язку з цим їх можна найменувати "казуальними". Матеріали такого виду можуть бути використані головним чином, в якості прикладів. При цьому залишається питання наскільки той чи інший випадок був типовим чи виключним. Робити будь-які узагальнення на їх основі важко, це можливо лише при умові, що зустрічаються справи з типовими випадками і мають однакове вирішення.

Таким чином, з усіх типів архівних документів, що збереглися необхідно надати перевагу масовим джерелам і справочним матеріалам, що містять статистичні відомості. Тому що, саме вони дозволяють сформувати достатньо об'єктивну картину діяльності митної системи за різними напрямками.

Важливим джерелом для вивчення україно-російської торгівлі першої половини XVIII ст. є російські митні книги – документи митниць, що здійснювали процедури митного контролю по відношенню до товарів зовнішньої торгівлі. Ведення митних книг в Російській державі було скасовано лише в 1754-1755 рр., внаслідок митної реформи, яка скасовувала внутрішні митниці і у тому числі російсько-український митний кордон.

Митні книги містять виключно важливі відомості про географію внутрішніх і міжнародних торгових зв'язків, асортимент товарів, обсяги торгівлі, ринкові ціни, соціальний склад купців, систему митного оподаткування. На цей час у фондах виявлено 1240 митних книг (вони охоплюють 152 міста та сільських населених пунктів по європейському кордону Росії).

Більшість цих важливих документів були виявлені, реконструйовані і стали надбанням наукової спільноти завдяки зусиллям відомого російського історика О.І. Раздорського.. Для дослідження використані матеріали курської митниці першої чверті XVIII ст. Вибір курської митної книги пов'язаний наступними чинниками. Курськ першої половини XVIII ст. був одним з основних економічних центрів Півдня Росії виконуючи роль торговельно–розподільчого вузла в системі товарних потоків Північ-Центр-Південь. Завдяки географічному положенню Курськ виконував роль не лише великого торговельного центру але і був важливим митним пунктом на російсько–українському кордоні.

В місті була розташована прикордонні митниця, яка контролювала товарні потоки з України в Росію і у зворотному напрямку. В РДАДА знаходиться окремий документальний фонд № 1409, що налічує 341 одиницю зберігання за 1703-1758 рр. Документи Курської митниці дозволяють більш якісно реконструювати зовнішньоторговельні процеси в Гетьманській Україні, а також вони розкривають глибинні причини поширення митного правового поля Російської імперії на територію України.

У XIX ст. Міністерство фінансів Росії займає центральне місце у формуванні та реалізації митної політики. Після реформ 1860-1870-х рр. робота Міністерства фінансів більш прозорим і гласним для суспільства. Популяризацією та роз'ясненням політики відомства займався спеціальний орган. Редакція періодичних видань Міністерства фінансів. Урядові заходи в сфері регулювання зовнішньої торгівлі і митної політики знаходили відображення на сторінках таких відомчих періодичних видань: «Указатель

правительственных распоряжений по Министерству финансов» (1864-1885 pp.), «Вестник финансов, промышленности и торговли», «Русское экономическое обозрение» (1897-1906 pp.), «Сборник сведений и материалов по Министерству финансов» з 1868 р. змінив назву на «Ежегодник Министерства финансов», «Торгово-промышленная газета» (1893-1910 pp.).

Як джерела, ці видання цікаві тим, що публікували офіційні матеріали з різних питань економіки, зовнішньої торгівлі. Ці матеріали дозволяють визначити мотиви видання нових законів в галузі економіки і фінансів, у сфері митно-тарифного регулювання [9, с. 532]. На губернському рівні цей вид джерел був представлений місцевими періодичними виданнями, що містили комерційні розділи. Це такі видання як «Волынские Губернские Ведомости», «Житомирский листок», «Николаевская газета», «Николаевский курьер», «Южанин», «Юг» (Херсон), «Одесский листок», журнал «Вестник сахарной промышленности» та інші.

Деякі джерела представлені мемуарною літературою, до якої належать спогади іноземних дипломатів; іноземців, що виконували службові завдання на території українських губерній в різні історичні періоди; державних діячів, пов'язаних професійно з митною справою та політикою. На нашу думку слід відзначити мемуарну спадщину О.Р. Воронцова, М.С. Мордвинова, С.Ю. Вітте, безпосередньо пов'язаних із реалізацією митно-тарифної політики. Попри всю фрагментарність висвітлення в них питань стосовно митної політики ХІХ ст. вони мають непересічні відомості, які дають можливість заповнити прогалини в інформаційному просторі дослідження.

В той же час робота з джерельним комплексом виявила наступні проблемні моменти. Так документи, що розкривають заходи протидії контрабанді, представлені не єдиним комплексом, а розпорошені по різних архівам, інформація по тривалим історичним періодам взагалі не збереглись. Тому ми можемо визначити лише загальні тенденції і узагальнюючу динаміку розвитку контрабандного промислу та боротьби з ним. Це у свою чергу ускладнює реконструкцію результатів боротьби з контрабандою на губернському рівні. Подібна ситуація спостерігається і при відновленні системи фінансування митниць в різні історичні періоди, що необхідно для визначення співвідношення витрат на утримання митниць з загальних витрат держави на фіскальні органи. Але використання непрямих джерел частково компенсує зазначені труднощі і дозволяють знаходити шляхи вирішення завдань дослідження.

До 1997 р. офіційна статистика зовнішньої торгівлі України формувалася на основі введених Державним комітетом статистики України форм державної статистичної звітності, що заповнювалися підприємствами відповідно до встановленої періодичності.

Паралельно, починаючи з 1993 р. до 1997 р., статистика зовнішньої торгівлі за товари, що підлягали декларуванню митними органами при переміщенні через митний кордон країни, формувалася Державною митною службою України.

Досвід застосування двох принципово різних систем формування статистики зовнішньої торгівлі, засвідчив безумовні переваги порядку впровадженого Державною митною службою, як із погляду достовірності вихідних даних, так і оперативності їх отримання.

Виходячи з вимог часу, в 1996 р. Урядом України було прийнято рішення про впровадження, починаючи з січня 1997 р., порядок формування офіційної митної статистики зовнішньої торгівлі України. Згідно з цим рішенням єдиним офіційним джерелом її формування визнаються дані декларацій ДМК України, що становлять базу даних митної статистики зовнішньої торгівлі. До цих даних Держкомстат України додає лише відомості про переміщення товарів, які не підлягають декларуванню митними органами.

Така система ведення митної статистики зовнішньої торгівлі використовується практично всіма країнами світу. Вона прогресивна у порівнянні з статистикою зовнішньоекономічної діяльності, так як вона безпосередньо дає можливість здійснювати облік усіх експортно-імпорتنих операцій, виконаних суб'єктами діяльності України.

Таким чином, репрезентований джерельний комплекс створює інформативну, нормативно-правову, статистичну і соціологічну базу для дослідження еволюції митної статистики в нашій країні.

3. Методологія, структура та зміст митної статистики

Метою єдиної методології митної статистики зовнішньої торгівлі і статистики взаємної торгівлі держав – є визначення порядку формування, ведення та розповсюдження митної статистики зовнішньої торгівлі держав – з третіми країнами і статистики взаємної торгівлі між державами, що відповідають потребам органів законодавчої та виконавчої влади, інших користувачів, включаючи міжнародні економічні організації.

Митна статистика зовнішньої торгівлі (МСЗТ) і статистика взаємної торгівлі (СВТ) враховують торгівлю товарами. МСЗТ і СВТ покликані забезпечити повний і достовірний облік даних про зовнішню і взаємній торгівлі товарами з метою вирішення наступних завдань:

- аналізу основних тенденцій, структури і динаміки зовнішньоторговельних потоків;
- аналізу результатів застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД);
- розробки та прийняття рішень в області зовнішньоторговельної політики;
- контролю за надходженням митних платежів до бюджету держави;
- розробки платіжного балансу і системи національних рахунків;
- прогнозування макроекономічних показників;
- розрахунку індексів фізичного обсягу, середніх цін та вартісного обсягу;
- сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності, розширенню зовнішньоторговельних зв'язків.

Вихідними даними при формуванні митної статистики зовнішньої торгівлі є відомості, що містяться в деклараціях на товари (ДТ) та інших документах, що надаються митним органам. Вихідними даними при формуванні статистики взаємної торгівлі є відомості, що містяться в документах, наданих учасниками ЗЕД в уповноважені органи держав – членів Митного союзу при взаємній торгівлі (статистична форма).

У МСЗТ і СВТ облік імпорту та експорту товарів ведеться на підставі загальної системи обліку торгівлі. Облік при імпорті. Враховуються товари, ввезені на територію держави і поміщені під митну процедуру:

- випуск для внутрішнього споживання;
- реімпорту;
- переробки на митній території;
- переробки для внутрішнього споживання;
- митного складу;
- відмови на користь держави;
- безмитної торгівлі;
- тимчасового ввезення (допуску) на термін один рік і більше;
- вільної митної зони;
- процедуру вільного складу;
- після завершення дії митної процедури переробки за межами митної території.

Облік при експорті. Враховуються товари, вивезені з території держави – і поміщені під митну процедуру:

- експорту;
- переробки за межами митної території;
- реекспорту
- тимчасового вивезення на термін один рік і більше;
- після завершення дії митної процедури вільного складу;
- після завершення дії митної процедури вільної митної зони.

Товари, які мають враховуватися в МСЗТ і СВТ:

- немонетарні золото, дорогоцінні метали, що не виступають як платіжний засіб, цінні папери, банкноти і монети, що не знаходяться в обігу;
- товари, що реалізуються за рахунками держави, які включають товари цивільного і військового призначення; товари, що поставляються по лінії державних програм зовнішньої допомоги; військові репарації і реституції;
- безоплатна, гуманітарна та технічна допомога;
- товари, що надходять в якості подарунку;
- товари, тимчасово ввезені (вивезені) на термін один рік і більше;
- товари, ввезені (вивезені) за договором фінансової оренди (лізингу);
- товари військового та подвійного призначення;
- товари, ввезені (вивезені) за бартерними угодами;
- товари, ввезені (вивезені) з метою їх переробки, а також продукти переробки;
- товари, ввезені (вивезені) в якості внесків до статутних фондів;

- товари, вироблені і вивезені іноземними юридичними особами, які здійснюють діяльність на території держави;
- носії інформації, записані і незаписані;
- транспортні засоби, ввезені (вивезені) фізичними особами держави з метою постійного проживання.

Товари, що не підлягають врахуванню:

- товари, вартість яких не перевищує статистичного порогу;
- монетарне золото, національна та іноземна валюта (крім використовуваної для нумізматичних цілей), цінні папери, випущені в обіг;
- товари, які не є предметом комерційних операцій (ввезені (вивезені) фізичними особами для власного користування, періодичні видання, товари для забезпечення діяльності дипломатичних представництв, консульських установ)
- товари, тимчасово ввезені (вивезені) на термін менше одного року;
- припаси-товари для забезпечення нормальної експлуатації та технічного обслуговування водних суден, повітряних суден і поїздів;
- водні і повітряні судна, які ввозяться (вивезені) з метою технічного обслуговування;
- товари, ввезені (вивезені) з метою ремонту або технічного обслуговування;
- товари, призначені для демонстрації і (або) використання в ході проведення виставково-ярмаркових заходів, а також культурних, спортивних, видовищних та інших заходів;
- товари, що поставляються в рахунок застави;
- проби і зразки товарів;
- товари, ввезені (вивезені) з реклаमाцій.

Для класифікації товарів застосовується єдина Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності заснована на системі опису та кодування товарів Всесвітньої митної організації (далі – ГС).

Структура класифікаційних угруповань (всього 10 знаків):

- знак - група;
- знак - товарна позиція;
- знак - під позиція;
- товарна.

Основними показниками формування митної статистики зовнішньої торгівлі відносять:

- 1) код товару (10 знаків);
- 2) найменування товару;
- 3) напрямок переміщення;
- 4) звітний період (місяць);
- 5) статистична вартість товару (в доларах США);
- 6) вага нетто (кг);
- 7) вага брутто (кг);
- 8) код додаткової одиниці виміру;
- 9) кількість товару в додатковій одиниці виміру;

- 10) країна призначення;
- 11) країна походження;
- 12) країна відправлення;
- 13) торговельна країна;
- 14) вид транспорту на кордоні держави;
- 15) характер угоди;
- 16) митна процедура;
- 17) особливості переміщення товарів.

Для формування статистики взаємної торгівлі використовуються такі основні показники:

- 1) код товару;
- 2) найменування товару;
- 3) напрямок переміщення;
- 4) звітний період (місяць);
- 5) статистична вартість товару (в доларах США, національній валюті);
- 6) вага нетто (кг);
- 7) код додаткової одиниці виміру;
- 8) кількість товару в додатковій одиниці виміру;
- 9) країна призначення;
- 10) країна походження;
- 11) країна відправлення;
- 12) торговельна країна;
- 13) характер угоди;
- 14) вид транспорту на кордоні держави;
- 15) адміністративно-територіальна приналежність учасника зовнішньоекономічної діяльності держави.

Статистична вартість товару – вартість товару, виражена в доларах США, приведена до єдиного базису цін. Перерахунок вартості в долари США здійснюється за курсом, встановленим національним банком держави:

- в митній статистиці зовнішньої торгівлі – на дату реєстрації ДТ;
- в статистиці взаємної торгівлі – на дату надходження товару на склад при імпорті, на дату відвантаження товару зі складу при експорті.

Базові умови поставки товарів визначаються відповідно до Міжнародних правил тлумачення торгових термінів (Інкотермс), розробленими Міжнародною торговельною палатою.

У МСЗТ і СВТ застосовуються одиниці кількісного обліку, зазначені в ТН ЗЕД. Показники ваги враховуються на основі ваги нетто, в кілограмах. Вага нетто:

- 1) для товарів, що переміщуються в упакованому вигляді:
  - маса товарів з урахуванням тільки первинної упаковки, якщо в такій упаковці, виходячи зі споживчих властивостей, товари видаються для роздрібного продажу і первинна упаковка не може бути відділена від товару до його споживання без порушення споживчих властивостей товару;
  - маса товарів без урахування будь-якої упаковки у всіх випадках;

2) для товарів, що переміщуються без упаковки (насіпом, наливом, навалом) або трубопровідним транспортом – загальна маса товарів.

Для окремих товарів облік кількості ведеться також в додаткових одиницях виміру (штуки, літри, кубічні метри та інші).

В митній статистиці зовнішньої торгівлі партнерами вважаються:

- 1) при імпорті – країна походження товару;
- 2) при експорті – країна призначення (країна останнього відомого призначення) товару.

Облік імпорту товарів ведеться по країні відправлення, В наступних випадках:

- 1) для товарів, країна походження яких невідома;
- 2) для товарів, поміщених у митний процедуру реімпорту;
- 3) для товарів, включених до групи (твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат).

Облік імпорту товарів ведеться по торгує країні, Якщо країна походження і країна відправлення невідомі.

облік експорту товарів ведеться по торгує країні, Якщо країна призначення невідома.

У статистиці взаємної торгівлі між державами партнерами вважаються:

- 1) при імпорті – країна відправлення товару;
- 2) при експорті – країна призначення товару.

«Країна призначення (Країна останнього відомого призначення) товару» – країна, де товар буде споживатися, використовуватися або піддаватися переробці. Якщо така країна невідома – країна, в яку повинен бути доставлений товар.

«Продавець країна» – країна, на території якої зареєстровано (постійно проживає) юридична або фізична особа, що продало або яке купило товар.

«Країна походження товару» – країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв або порядком, визначених митним законодавством України.

«Країна відправлення товару» – країна, з якої розпочато міжнародне перевезення товару, відомості про яку наведені в транспортних (перевізних) документах.

4. Завдання митної статистики

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи забезпечує:

1) об'єктивний та достовірний облік даних про переміщення товарів через митний кордон України; збирання, формування, опрацювання, узагальнення, всебічний аналіз та зберігання статистичної інформації з питань митної справи та зовнішньої торгівлі товарами;

2) подання статистичної, довідкової, аналітичної інформації з питань митної справи та зовнішньої торгівлі товарами органам державної влади в порядку, встановленому законом;

3) захист статистичної інформації, яка відповідно до законодавства України не підлягає розголошенню.

Митна статистика зовнішньої торгівлі враховує міжнародну торгівлю товарами, які підлягають декларуванню митним органам, і не охоплює міжнародну торгівлю послугами.

Митна статистика призначена для вирішення таких завдань:

– забезпечення повного та достовірного обліку даних про український експорт та імпорт товарів;

– аналізу основних тенденцій, структури та динаміки зовнішньоторговельних товаропотоків України;

– інформаційного забезпечення вищих органів державної влади України з метою прийняття ними рішень у сфері митної політики та державного регулювання зовнішньої торгівлі;

– аналізу кон'юнктури ринку України;

– контролю за надходженням митних платежів до Державного бюджету України;

– здійснення валютного контролю в межах компетенції митних органів;

– складання торгового та окремих статей платіжного балансів України;

– розрахунку різного роду індексних показників зовнішньої торгівлі (індексів цін, фізичного обсягу та ін.);

– підготовки вихідних даних для прогнозування макроекономічних показників у рамках статистичної системи національних рахунків і платіжного балансу України;

– проведення зіставлення даних взаємної торгівлі з країнами – торговими партнерами України;

– інших завдань, що обумовлені національною митною політикою України.

Статистика зовнішньої торгівлі як складова статистики зовнішньоекономічних зв'язків зокрема і загальної статистичної системи держави в цілому, безумовно, має величезне значення не тільки і не стільки для констатації кількості товарів, переміщених через кордон держави за певний період. Всебічний аналіз статистичних даних дає безмежні можливості для:

– формування і реалізації науково обгрунтованої торговельно-економічної, транспортної політики держави;

– аналізу ринку попиту і пропозиції;

– планування інфраструктури;

– прогнозування макроекономічних показників у системі національних рахунків (СНР) і платіжного балансу;

– упорядкування товарних балансів;

– розрахунків різних індексів показників.

ТЕМА.13. МИТНА ПОЛІТИКА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

1. Митна політика ЄС
2. Митна політика США
3. Митна політика Китаю
4. Митна політика Японії
5. Митна політика арабських країн

1. Митна політика ЄС

Європейський Союз – це сім'я демократичних європейських країн, які об'єдналися заради миру та процвітання.

Євросоюз – це не держава, що має замінити існуючі держави і він також значно більший за будь-яку міжнародну організацію. Країни, що входять до його складу, заснували спільні інституції, яким було делеговано частину їхніх суверенних повноважень, завдяки чому стало можливо демократично приймати рішення з конкретних питань, які становлять спільний інтерес, на європейському рівні. Європейський Союз створив спільну валюту та динамічний спільний ринок.

Після Другої світової війни західноєвропейські країни поставили перед собою питання майбутнього Європи, що, власне, вважається початком європейської інтеграції.

У травні 1950 року в Парижі закордонних справ Франції Робертом Шуманом було запропоновано новий план часткової економічної інтеграції.

9 травня 1950 року підписано Декларацію Роберта Шумана, яка пропонує створення організації, що контролює видобування вугілля і виробництво сталі у Франції. Отже, 9 травня святкують зараз як День Європи.

25 березня 1957 року підписана Римська угода, що запровадила Європейську економічну спільноту (ЄЕС) і Європейську спільноту з атомної енергії (Євроатом).

7 лютого 1992 року підписана Маастрихтська угода (Угода про Європейський Союз).

Згідно з Маастрихтською угодою, ЄС базується на трьох стовпах:

1. Повноваження першого стовпа.
  - Спільний внутрішній ринок, тобто вільний рух осіб, капіталу, товарів та послуг;
  - Митний союз;
  - спільна торговельна політика;
  - Спільна транспортна та енергетична політика;
  - Європейський соціальний фонд;
  - Захист конкуренції;
  - Підтримка наукового й технологічного розвитку;
  - Цивільна оборона;

- Туризм та спорт.

2. Другий стовп – це спільна зовнішня політика і політика безпеки (СЗПБ).

- Підтримка міжнародної співпраці;
Розвиток та зміцнення демократії, а також легітимних урядів та поваги до прав людини і основних свобод.

3. Третій стовп – співпраця у сфері юстиції та внутрішніх справ.

- Забезпечити громадянам ЄС високий рівень охорони з питань свобод, безпеки та юстиції;

- Запобігати організованій злочинності та боротися з нею.

Маастрихтська угода створила нову структуру з трьома “опорами”, які мають як політичний, так і економічний характер. Це- Європейський Союз.

Митний союз Європейського Союзу — митний союз країн Європейського Союзу та кількох інших країн, важливий складник спільного ринку. Його створення стало першочерговим завданням після підписання Римського договору і завершилось 1968 року. Найголовнішими були такі заходи: скасування всіх митних зборів та обмежень між країнами-членами; запровадження єдиного зовнішнього тарифу щодо товарів третіх країн, однакового для всієї Європейської Спільноти (прибуток від його стягнення став одним із джерел формування власних ресурсів Спільноти); спільна торговельна політика як зовнішній аспект митного союзу (на міжнародному рівні Спільнота виражає спільну позицію всіх держав-членів).

Минуле століття характеризується активним створенням економічних інтеграційних угруповань. Прикладом економічної інтеграції, яка не має аналогів, став Європейський Союз, що поєднує в єдиній митній, торговій, правовій і економічній політиці двадцять вісім європейських держав. Саме утворення, відповідно до договорів ЄС, стало стартовим майданчиком для процесу європейської інтеграції й початком створення єдиної Європи.

Процес економічного розвитку Європейського Союзу відповідає таким ступеням економічної інтеграції:

- Секторальна інтеграція – пов’язана з усуненням торговельних бар’єрів, щодо виробництва, в одному або декількох секторах народного господарства.

- Зона вільної торгівлі – група двох або більше митних територій, на яких мита та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються щодо основної частини торгівлі між складовими територіями стосовно товарів, які походять з таких територій.

Зважаючи на те, що основою Європейського економічного співтовариства є саме митний союз, ЄС став перед потребою уніфікації норм митних законодавств держав-членів.

Митний кодекс ЄС узагальнив положення митного законодавства, які містилися у значній кількості регламентів та директив ЄС. Кодекс містить загальні правила і процедури, які забезпечують застосування тарифних та інших заходів, запроваджених на рівні ЄС у зв’язку з торгівлею товарами між ЄС і

третіми країнами. Також МК ЄС регулює заходи спільної сільськогосподарської й торговельної політики.

Прийняття Митного кодексу створило єдину правову базу митної справи в ЄС, яка є обов'язковою для застосування на всій митній території ЄС і зафіксувало межі правоздатності ЄС у сфері митної справи.

Крім загальних принципів митної політики ЄС, митний кодекс містить ряд специфічних призначень у сфері митної справи, серед яких: підробка товарного знака, припинення митного оформлення, система квоти на деякі види товарів, митні зобов'язання, митний борг, відстрочена оплата, єдиний адміністративний документ, митні економічні процедури, правила адміністративного співробітництва та контролю щодо фінансових питань, єдині митні правила переміщення товарів і т.ін.

Таким чином спільна митна політика та митне право ЄС є не лише основою об'єднання країн-членів, але й продовжує бути фундаментом перетворення Співтовариства на міцне інтеграційне об'єднання зі спільною зовнішньою та внутрішньою політикою.

2. Митна політика США

Однією із найважливіших проблем які завжди виникали і будуть виникати і теперішньому суспільству, це побудова американської демократичної держави.

Активно впливаючи на соціальні, наукові, побутові структури та життя громадян в цілому, держава уже дуже давно стала невід'ємною частиною суспільства. Від певних інтересів держави з боку політичної влади потрібно пам'ятати що у державній політиці існують різні напрями впливу які є невід'ємною частиною усєї системи.

У зв'язку з відновленими процесами функціонування держави, все більшого значення набуває митна політика, яка є невід'ємною частиною у всьому світі. Для різноманітних інтересів громадян американського суспільства, особливо в галузі їхнього соціального захисту, побудова демократичної та правової держави буде успішною лише тоді коли політична влада працюватиме виключно на користь свого народу. Успішна реалізація цього плану залежить тільки від проведення цілеспрямованої державно-правової політики, що в свою чергу та значною мірою визначатиме врахування історичного досвіду американської митної політики.

Сполучені Штати Америки в умовах глобалізації суспільного життя з лідером світового співтовариства та є кращим прикладом успішної митної політики розвинених країн. Коріння цього системного феномена ще припадає на XVII ст., коли Америка перебувала під владою англійської монархії.

Митна політика розвинених країн, а саме США, значно відрізняється від мети за завдань митної політики третіх країн, які на сам перед розглядають політику виключно як поповнення державної скарбниці. Хоча вони просто не можуть не враховувати величезний досвід державотворення провідних країн, науковці яких виробили стале трактування поняття - політика. Мета, завдання, цілі, принципи та стратегічні моменти митної політики розвинутих країн досить

стабільні. Чи не найкращим прикладом є саме США, де всі рішення базуються на загальнолюдських цінностях вироблених міжнародним співтовариством щодо розвитку економічних відносин. США – це одна з перших або навіть єдина у світі держава яка завжди попри свою історію йшла шляхом розвитку капіталістичних відносин.

Про те ці доволі дивні відносини ніколи не існували у чистому вигляді у Британській Америці, і завжди штучно стримувався політикою митрополії цей прогресивний розвиток економічних відносин в англійських колоніях.

В самій метрополії Англія виявляла свої володіння для прискорення процесу первісного накопичення капіталу, і використовувала їх за океаном як ринок збуту товарів, виготовлених на британських мануфактурах. Продукція сільського господарства і ліс завжди виступали джерелом дешевої сировини. І саме завдяки основним засобам колоніальної політики Англії в Америці стало розширення на майбутній території американської держави британського митного законодавства, яке завжди було підпорядковано інтересам буржуазії та лендлордів метрополії. Незважаючи на це, в ранній політичній діяльності США, американські можновладці намагалися розв'язувати головні проблеми, які були пов'язані з широким використанням піратського та контрабандного промислів. І саме митна служба Корони Англії мала здійснювати боротьбу проти цих - виразок капіталізму, досвід функціонування яких згодом запозичили американські митні органи.

У митному законодавстві американської митної політики чітко відображається її мета і завдання. Взаємозв'язок між митним правом і митною політикою є двостороннім. Однією із найважливіших форм реалізації митної політики в історії США є етап право-утворення, який полягає у діяльності спеціально уповноважених суб'єктів зі встановлення, зміни чи скасування правових норм. Адже в митному праві закріплювалися політичні ідеї щодо розвитку економічної могутності цієї держави. Так як правозастосування виступає як формою реалізації американської митної політики, що було сформульоване ще “батьками-засновниками” США, авторами американського Основного закону.

Тому Конституція Сполучених Штатів Америки, яка утворює та реалізує митну політику цієї держави, оголосила єдиного носія повноважень виконавчої влади, а саме американського Президента. Унікальним тут є і те, що Конституція США і близько не згадує органи виконавчої влади, їх ніби не існує, те саме можна сказати і про уряд. Хоча до органів урядового типу можна віднести федеральні виконавчі органи, що подібні за своєю структурою, функціями та складом.

В галузі вдосконалення, і саме для розвитку митної політики, централізовано та ціленаправлено займаються державні політичні програми. Для реалізації державної митної політики США, Президент видає різні правові акти здійснюючи власні повноваження. А також він видає накази із державного управління, що регулюють багато різноманітних питань, і створює інструкції, директиви, правила і положення, що діють на всій території країни. Незважаючи на те, що право США закрите для зовнішнього світу, Президент Сполучених

Штатів Америки має додержуватися також міжнародного права і враховувати інтереси інших країн що перебувають в економічних і політичних стосунках з ними. Все це здійснюється за допомогою міжнародних договорів, що входять до джерел американського митного права.

В загальному все це можна охарактеризувати як жорстку модель імплементації норм міжнародного права. Дуже близький є принцип права Британії, чий закони завжди мали набагато вищу юридичну і політичну силу для усієї метрополії та її колоній. Тому до нинішнього часу американська митна політика від самого початку своєї історії регулюється нормами права прецедентного типу.

Особливістю цього права пов'язана насамперед з тим, що суддя, котрий оцінює докази винуватості особи, яку підозрюють у порушенні митного законодавства, має можливість для застосування правила, та сформульовані в рішенні попередніх суддів щодо подібних кримінальних або адміністративних порушень. У США прецеденти були і будуть загально найважливішим джерелом митного права. Особливість англосаксонського права є те, що воно не визнає поділу на приватне і публічне право, що притаманно США. Про те, ті народи які входять до Британської співдружності націй в цій системі мають відокремлене загальне право. Завдяки відповідним статутам Парламенту, статутне право протиставлено загальному праву, тобто тому, яке формується не суддівською, а законодавчою гілкою влади. Завдяки тому, що єдиним фінансовим джерелом були митні платежі, засновники американської держави надавали цьому дуже велике значення та увагу. Тому було прийнято рішення про закріплення про закріплення митної політики по своїй внутрішній американській конституції що мала назву «Статтями Конфедерації і вічного союзу».

І саме на Другому скликанні континентального конгресу яке відбулося 15 листопада 1777 р. цей нормативний акт було офіційно прийнято. Тому американська Конфедерація, згідно з положеннями даного акту, вирішувала питання під час війни за незалежність, які були пов'язані з миром, дипломатією, грошового обігу і державних позик.

Зрозуміло було і те, що повноваження уряду Конфедерації були значно обмеженими, що в свою чергу послаблювало єдність держави. В той час Континентальному конгресові було категорично відмовлено певними штатами у зв'язку з привласнення собі права центрального уряду минулих колоній Британської Америки, особливо у тих галузях де було введено прямі податки. В той час розпочали формувати специфічну монетарну політику, за ідеєю «батьків-засновників» США.

З оглядом на вищесказане логічним продовженням цієї політики мала стати загально-американська митна політика, оскільки в умовах війни лише митне оподаткування мало змогу для примирення прихильників різних поглядів на успішний державний устрій майбутньої Америки. В той час також було встановлено, що казна США мала змогу бути поповненою тільки за рахунок внесків штатів. Тому у 1770-1780р прихильники американської федеративної

держави висувають вимогу про те, що конгрес наділений правом самостійного оподаткування за усі ввезені до країни товари у вигляді збору відсоткового мита.

Усім цим, прихильники федеративної американської держави доводять своїм опонентам, що мито зменшить фінансову незалежність центрального уряду від США, і відкриє можливості створення державного банку та розплата з кредиторами. Окрім цього всього було оголошено, що федеральне ввізне мито буде непрямим податком, і воно не буде завдавати такої шкоди як поземельний і подушний податок.

Таким чином очак керівництва патріотичного табору ввізне мито було компромісною формою оподаткування. І завдяки виступу більшої частини американської еліти щодо захисту федерального мита, було прийнято рішення про прийняття американського митного права. На початках воно мало такий вигляд, в Конституції США: «Розділ III. Конгрес має право: 1. Встановлювати та збирати податки, мита, податі та акцизні збори для того, щоб сплачувати борги і забезпечувати спільну оборону та загальний добробут Сполучених Штатів; причому всі мита, податки та акцизні збори мають бути однаковими на всій території Сполучених Штатів»

І шляхом прийняття величезної кількості нормативно-правових актів Конституція США більше 200 років удосконалюється, щодо (законів Конгресу, рішення Верховного суду, акти президента, рішення законодавчих зборів штатів, судові прецеденти тощо.) Весь спектр та сукупність цих різноманітних актів, яка свідомо регулює усі сфери життя американської держави, отримала назву «Жива Конституція»

Тоді, коли була прийнята перша норма, покладена в основу правового регулювання митної політики, яку підписав президент Дж. Вашингтон, отримала назву - Тарифна угода від 04.07.1789 р. Згодом це дозволило “батькам-засновникам” США, оголосити цей правовий акт я другою декларацією незалежності, що встановила загально визнані всіма штатами американської федерації тариф і систему збору миту. Після цього всього Митна служба США активно розпочала свою діяльність. Трохи пізніше було засновано митні округи, що врегулював Конгрес США, та наділив їх правом збирати мито з товарів та інших оподатковуваних предметів які переміщуються через кордон США.

Також особистий ад’ютант першого американського президента О. Гамільтон, створив на той час Міністерство фінансів. Цей фахівець став першим в історії США американським митником. Після того аж до прийняття першого федерального законодавства з прибуткового податку, майже 125 років митна служба США поповнювала американську казну.

Отож, розвиток митної служби в американській державі завжди вимагав упорядкування законодавства з її організаційно-правових засад. На усіх етапах розвитку американської державності, не має сумніву у тому, що політика федерального уряду відповідала усім епохальним звершенням того періоду. Тому саме під час світової економічної кризи, ця політика дала змогу федеральному уряду врятувати США від повного фінансового краху.

В той час головний орган носив назву - Митне бюро, і усі митниці підпорядковувались міністерству фінансів. Також було чітко зафіксовано, що американська митна політика здійснюється за трьома напрямками:

1. Встановлення і збір мита з імпортованих товарів;
2. Запобігання підробкам товарів і контрабанді;
3. Контролювання перевізників, людей і товарів, які прибувають на територію США та залишають її.

Все це зафіксовано у Тарифній угоді яка була видана 1930 р. Відносно самостійною структурою федерального уряду стало Митне бюро міністерства фінансів США у 1973 р. в той час воно, відповідно до змісту ст. 2 071 Титулу 18 Зводу законів США, отримало назву Митна служба США.

На базі вдосконаленого центрального законодавства, саме цей урядовий захід стимулював подальший економічний і політичний розвиток митної політики Сполучених Штатів Америки. Нині, що стосуються діяльності Митної служби США, за підрахунками американських правознавців діє понад 400 різних законодавчих норм. У Сполучених Штатах застосування цивільних і адміністративних санкцій за митні правопорушення на думку деяких фахівців, більш поширене порівняно із застосуванням кримінальних санкцій. Пояснюється насамперед це тим, що різноманітні кримінальні митні порушення набагато важче доводити у суді і за ними рішення приймаються значно довше. Кримінальні закони, які регулюють та регламентують ці порушення митного законодавства у Сполучених Штатах Америки повністю прямі і за своїми ознаками поділяються на дві категорії.

Це умисне ввезення в країну заборонених предметів, тобто контрабанда, і подання неправдивих заяв на адресу Митно-прикордонної служби США або шахрайська поведінка щодо неї.

Отже, загальновідомий американський досвід державотворення політичної системи впевнює в тому, що лише з урахуванням динамічного здійснення політичних і соціально-економічних перетворень в умовах реформування ринкових відносин, спрямованих на реалізацію і захист державних економічних інтересів, може здійснити та втілити в життя успішність митної політики.

3. Митна політика Китаю

Митна служба Китайської Народної Республіки (далі МС КНР) – це державний орган контролю за пропуском через кордон у прикордонних пунктах.

Економіка Китаю показує надзвичайно високі зростання протягом останніх 15 років, це показується на економічних чинниках, серед яких важливе місце належить митно-тарифній політиці. Однією з головних сил зростання китайської економіки є експорт, тому в країні було зроблено все на законодавчому та виконавчому рівнях для його підтримки.

Головна митна адміністрація – державний орган виконавчої влади, затверджений і безпосередньо підпорядкований Державній раді КНР, що здійснює єдине управління митницями по всій країні, входить до структури

організацій, що діють безпосередньо при Державній раді КНР. Державна рада засновує Головне митне управління, здійснює єдине управління митницею по всій країні. Держава засновує митниці в портах, відкритих для зовнішніх зв'язків і в місцях проведення операцій митного контролю. На митні операції не поширюються обмеження, пов'язані з адміністративним поділом. Митниці відповідно до закону незалежні у виконанні своїх функцій, підпорядковуються Головному митному управлінню [1].

Дія митної служби КНР характеризується такими ознаками:

1. активністю проведення семінарів для митних служб різних держав;
2. забезпеченням підготовки з митних питань служб інших держав;
3. активною участю в різних міждержавних програмах.
4. змінами для досягнення мети “добросусідства, дружнього партнерства та майбутніх перспектив” у процесі співпраці з іншими країнами;
5. підтримання та збагачення національної економіки,
6. розробка програм удосконалення своєї діяльності,
7. активність боротьби з контрабандою та справлянням податків і зборів.

Митна служба КНР складаючись з штату співробітників понад 48 000 чоловік, забезпечує ефективний митний контроль у 247 портах, додатково митна служба має дві митні школи, розташовані в Шанхаї та Каїнхуандао, міжнародні офіси в Брюсселі, Москві, Вашингтоні.

Головна митна адміністрація складається з відділів:

1. головного управління;
2. відділу з правових питань та політики;
3. відділу нагляду у сфері торгівлі та обробки податкової зони;
4. статистики;
5. боротьби з контрабандою;
6. бюро кримінальних розслідувань;
7. технологій та розвитку;
8. міжнародного співробітництва;
9. фінансів;
10. персоналу та освіти.

Основні функції та завдання МС КНР:

- Фіскальна;
- Проведення платежів на митниці;
- Митне оформлення товарів та транспортних засобів;
- Правоохоронна;
- Боротьба з контрабандою;
- Огляд транспортних засобів та контейнерів;
- Пасажирський контроль;
- Інформаційна;
- Оформлення митної статистики.

На відміну від інших країн світу, де митне оформлення відбувається за місцем призначення товару, то в Китаї весь імпорт оформляється в кількох

основних митницях, тобто у найбільших портах країни. Для оформлення експорту створено 15 митних зон, які мають найвищим ступень відкритості й наданням зареєстрованим у них підприємств пільг.

Тарифна політика Китаю протягом 20 років змінювалась, на початку 2000-х років ставка мита становила понад 43 % й була однією з найвищих у світі, це забезпечило комфортні умови для розвитку потужних промислових галузей у країні, 2001 р. ставка мита становила 23 %, вступ країни до Світової організації торгівлі 2002 р. спричинило зниження ставок мита, 2006 р. середньоарифметична ставка становила лише 10,4 %.

Китай застосовує преференційні ставки ввізного мита щодо тих країн, з якими укладено угоду про про пільгове оподаткування. Найнижчі ставки ввізного мита застосовуються до таких країн: Чилі, Нової Зеландії, Коста-Ріки, Ісландії та країн Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). На сьогоднішній час країна є членом 17 угод про вільну торгівлю.

Однак разом зі зниженим тарифами, Китай застосовує високі нетарифні бар'єри до міжнародної торгівлі. Так, тільки компанії або установи, уповноважені Міністерством комерції КНР (MOFCOM), можуть здійснювати зовнішньоторговельні операції, тому товари класифікують на три категорії:

1. Дозволені товари – застосовується автоматичне ліцензування, видається автоматично за заявою, діє протягом протягом півроку і за нею можна імпортувати до шести партій товару;

2. Обмежені товари – можна експортувати, але імпорт контролюється та регулюється через процедуру затвердження ліцензії. Ці товари можна імпортувати, але для кожної відправки необхідно отримати погодження, що діє один рік;

3. Заборонені товари – відходи, токсичні речовини абсолютно заборонені для експорту.

Товари, що підлягають автоматичному ліцензуванню на імпорт, видаються щорічно і ці що перелічені можна вільно імпортувати - ці ліцензії на імпорт зберігаються лише для статистичних цілей. У 2017 році у каталозі включало 49 категорій товарів для автоматичного ліцензування імпорту (сільськогосподарська продукція, сировина (руди, зола, паливо, неорганічні хімікати, метали) та механічні та електричні вироби). А уже у 2019 р. автоматичне ліцензування імпорту застосовувалося до окремих механічних та електричних виробів та обладнання. Товари, що підлягають неавтоматичному ліцензуванню, перераховані у Каталозі імпорتنих товарів, що підлягають ліцензуванню.

У 2000 р. в митну класифікаторі було перелічено 6940 найменувань товарів що дозволено імпортувати, також використовується понад 20 різних ставок імпорتنих мит – від 0,8 % до 270 % також більше 50 пільгових ствок – від 0,1 % до 121,6 % тим часом середня арифметична ставка дорівнює 16,8 %. Для експортних мит 36-ти найменуван товарів, застосовується 5 різних ставок від 20 % до 50%.

Розрахунок митних зборів може застосовуватись вартісний або кількісний підхід. Звільняються від сплати мита:

1. Вантажі (товари) вартістю менше, ніж 10 євро;
2. Рекламні вироби та зразки товарів які не використовуються для продажу;
3. Товари які надані безоплатно міжнародними організаціями або іноземними представництвами.

Китай застосовує нетарифні заходи (санітарні та фітосанітарні заходи, заходи технічного регулювання, ліцензування) до великої кількості товарів. Частина імпорту Китаю підлягає ліцензуванню (автоматичному чи неавтоматичному), також уряд Китаю скорочує перелік цих товарів. Вимоги до імпорту швидко змінюються, а їхнє застосування може відрізнятися у портах та регіонах. Процес сертифікації харчової та промислової, має мати відповідність вимогам якості та безпеки, що передбачає проведення значної кількості тестів що забирає багато часу. Китай має складну систему управління стандартами до харчових та сільськогосподарських продуктів, тому нетарифні заходи створюють значні бар'єри для експорту продукції на цей ринок.

4. Митна політика Японії

Японія - одна з найбільш потужних та економічно забезпечених країн Азійського регіону. На думку науковців вона ще довго залишатиметься на даному рівні серед інших. Митна політика цієї країни - це певний комплекс дій, які мають на меті забезпечити правильне функціонування кордонів, забезпечення інтересів та безпеки держави. Дана система відповідає репутації та статусу самої ж Японії.

15 червня 1964 року ця країна стала учасником та членом СТС (Ради митного співробітництва). Рішення це було прийняте через зростання попиту на співпрацю з питань митної справи.

У сьогодення Японія є однією з найбільш відкритих країн серед усіх інших.

Країна не є учасником жодної з торговельних та міжнародних організацій, окрім СОТ та ВМО, проте вона забезпечена підписаними договорами із декількома країнами, що активно розвиваються, про пільгове мито. Митна ставка Японії становить 2%. Станом на 2012 рік Бюро налічує 176 осіб, серед яких: Генеральний директор, два його заступники, які очолюють 6 дивізій та 4 відділення, та два консультанти. Генеральний директор Митниці перекладає свої повноваження та обов'язки на нижчу ланку, тобто, на керівників філій. 95% у Японії тарифних ставок обчислюються, як відсоток від вартості товару. Майже третина товарів під час імпорту не підлягає миту, зазвичай це сировина.

Ця країна використовує квотування та майже не використовує у своєму правлінні компенсацію.

Митна адміністрація даної території намагається працювати, чого і досягає, над тим, аби якомога більше спростити процедуру розмитнення, посилити правоохоронні функції системи.

Ставки мит у генеральному курсі імпортової політики поділяються на:

- Загальні ставки
- Ставки, зафіксовані в СОТ
- Тимчасові ставки, підпорядковані законом

25% товарів не підпорядковуються миту

45% оподатковуються за ставкою менше 5%

3% товарів обкладаються митом понад 30%, серед яких текстиль, взуття, та харчові продукти.

Вражає, що ставка мита на рис у Японії сягає 444%, а на пшениці - 193%. Імпортні квоти в Японії включають в себе понад 77 найменувань товарів, серед яких молочні продукти, фрукти, а саме апельсини та ананаси, соки та яловичина. За допомогою технічних вимог, маркування, упакування та відповідності нормам сан. контролю в Японії й поширене встановлення даних вимог.

Найбільшу увагу приділяють саме екологічній чистоті та рівню споживання енергії. Ця країна, одна з небагатьох, у якій діє унікальна система податкових пільг, це означає, що підприємства, які завозять свої товари мають право на кредит у розмірі 5% від загального обсягу товарів.

Організаційна структура митного і тарифного бюро Японії складається із трьох видів ланок. Серед яких:

- Вищого рівня- Міністерство фінансів та Митне й Тарифне Бюро Японії
- Органи середньої ланки- Регіональні митниці та митниця Окінави
- Нижчої ланки- митні підрозділи, охоронний митний пост.

Важливим інструментом захисту національних виробників є митний тариф. У Японії найбільша у світі система держ. страхування торгівлі, що є одним з важливих засобів сприяння розвитку економічної діяльності країни в цілому. Митниці у цій державі розміщені у 8 містах, 65 філій митних відділень у віддалених місцях, яким підпорядковується діяльність 77 митних управлінь.. Привертає увагу також те, що в Японії знаходиться значна кількість аналітичних підрозділів, які досліджують сфери торгівлі та митну складову усіх підрозділів.

Митні органи Японії мають свої завдання та функції: фіскальну, правоохоронну, організаційну.

- До фіскальної функції відноситься оцінка, стягнення та повернення мита, митні збори, контроль експорту та імпорту товарів
- Правоохоронна функція полягає у захисті кордонів, обшуку транспортних засобів та контейнерів, розгляді апеляцій, підготовці торгівельної статистики
- Організаційна функція являє собою спостереження за діяльністю брокерів та реєстрація на митниці

Японія, без сумніву, одна з найбільш сильних об'єктів міжнародної торгівлі, але її динамічний розвиток неможливий без нових партнерів та розширення співробітництва. Стратегія економіки складається з трьох пріоритетів:

- збільшення експорту капіталу;
- розширення допомоги країнам, що розвиваються;

- вирівнювання диспропорцій у торгівлі з іншими країнами.

Японія та Китай є одними з найбільших торгових партнерів. Найголовнішими товарними групами експорту у них є : обладнання, двигуни, паливо, електротовари.

Щодо митного контролю, то Міністерство фінансів Японії склало проект з використання штучного інтелекту для виявлення спроб провезення контрабандних товарів під час митних інспекцій. Міністерство має на меті у майбутні 10 років розробити систему, засновану на технологіях штучного інтелекту, яка буде аналізувати склад вантажу на підставі рентгенівських знімків і автоматично виявляти контрабанду, зокрема, наркотики.

Також планується почати використовувати радіохвильовий прилад для виявлення наркотиків, які перевозяться всередині тіла.

Також нещодавно Японія запровадила податок у розмірі 1000 єн (9,20 долара) на виїзд із країни. Додаткові кошти планується направити на прискорення міграційних процедур і установку устаткування для безготівкової оплати проїзду в громадському транспорті.

5. Митна політика арабських країн

Саудівська Аравія, офіційна назва Королівство Саудівська Аравія — найбільша за площею (близько 2 150 000 км²) арабська держава Передньої Азії займає більшу частину Аравійських півострова і є другою за площею після Алжиру країною Арабського світу. Має кордони з Йорданією, на півночі з Іраком, з Кувейтом на північному сході, Катаром, Бахрейном та Об'єднаними Арабськими Еміратами на сході, на південному сході з Оманом і з Єменом на півдні. Це єдина країна, що разом має берегову лінію уздовж Червоного моря та Перської затоки і більшу частину території якої займає посушлива безплідна пустеля.

Саудівська Аравія є другою у світі з виробництва і першою по експорту нафти, а також контролює другі у світі за об'ємами запаси нафти після Венесуели. Дивлячись на поклади викопних видів палива, королівство класифікують як економіку з високим рівнем доходів, а також з високим індексом людського розвитку. Саудівська Аравія є єдиною арабською країною, що є членом Великої Двадцятки. Однак країна має найменш диверсифіковану економіку серед усіх держав-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. У країні встановлений авторитарний режим. Кількість населення Саудівської Аравії сягає понад 31 млн. осіб.

Звіт, що представив секретаріат СОТ у Саудівській Аравії, щодо ввезених товарів стягуватимуться тільки митні тарифи. Акцизи, ПДВ та інші внутрішні збори та податки на вітчизняні чи імпортні товари не стягуються. Відповідно до статті 20 "Основного закону про державне управління", повноваження щодо встановлення та корекції митних тарифів покладається на Раду Міністрів. Введення, зміну або скасування митних тарифів потрібно схвалити Указом Ради Міністрів, який також має бути затверджений королівським указом.

У митному тарифі Саудівської Аравії знаходиться 7151 тарифна лінія на 8 знаках, на яких: 7051 - адвалорні, 19 - комбіновані, 81 - заборонені через релігійні міркування.

При вступі до СОТ Королівством було прийнято ряд рішень щодо лібералізації торгівлі. Одне і найбільш головне - це зниження тарифних ставок, що використовуються на імпорт товарів, пов'язування ставок на такому рівні, вище якої країна не має права застосовувати імпорتنі мита.

Середньоарифметичний рівень пов'язаних тарифів на імпорт товарів, згідно з домовленими зобов'язаннями, становить 10,9%, причому середній арифметичний застосовуваний тариф - 5,2 (таблиця 1).

Таблиця 1

Тарифи Саудівської Аравії

	Застосовувані тарифи	Пов'язані тарифи
Пов'язані тарифні лінії	----- -----	100,0
Середнє значення тарифів	5,2	10,9
Сільськогосподарська продукція	6,1	15,4
Не є сільськогосподарською продукцією	5,0	10,1

Більша половина (51,6) тарифних ставок на імпорт сільськогосподарських товарів пов'язані по порозі від 10% до 15%. При тому щодо 70,7% товарів фактично діюча ставка імпортного мита не переходить більше 5%. Так, 21,2% від усіх сільськогосподарських товарних позицій завозиться повністю безмитно. Застосування таких низьких ставок можна пояснити тим, що у країні погано розвинений сільгосподарський сектор вирощування.

Також, як і щодо сільськогосподарських товарів, більше, ніж 50%, а точніше 54,3% від усіх несільськогосподарських товарних позицій зв'язані на рівні від 10% до 15%. Проте 92,9% від імпортованого несільськогосподарського товару ввозиться за ставкою, що не є більшою за 5%. При тому 6,8% завозиться взагалі безмитно. Згідно з даними за 2019 р., товари до яких ставилась би ставка більша ніж 5%, відсутня.

У Саудівській Аравії податки стягує Департамент із з'якату і прибутку. Прибутковий податок накладається на доходи із саудівських джерел приватних осіб та підприємств, які не належать Аравії.

Корпоративний податок. Такий податок накладається на зароблений чистий дохід. Форма організації не має значення при оплаті податку, точніше застосовується податок, який розраховується на одній і тій ж основі, незалежно від того, чи є підприємство товариством з обмеженою відповідальністю або акціонерним товариством "спільного підприємства". Прибутковий податок на

підприємства, що знаходиться в Саудівській Аравії оцінюється на частку іноземного акціонера або партнера в чистому прибутку підприємства. Після оплати такого податку розподілений прибуток не обкладається додатковими податками.

Саудівський корпоративний податок починається від 20% (на річний оподатковуваний дохід до 100 000 саудівських ріалів) до 30% (на річний оподатковуваний дохід понад 1 млн. саудівських ріалів).

1 саудівський ріал = 7,26 грн.= 0,27 дол.(15.12.2021р.).

Згідно з діючими правилами, доходи, одержувані в результаті контрактів про постачання, де іноземці, які не є резидентами компанії, експортують товари в Саудівську Аравію, не обкладаються саудівським прибутковим податком. Проте контракти про постачання, згідно з якими іноземці, які не є резидентами компанії, також надають послуги в Саудівській Аравії, будуть обкладатись податком повністю(дохід, який отримали від експорту товарів, так і постачання послуг), хоча вартість поставлених товарів має бути вирахована як стаття витрат.

Індивідуальний прибутковий податок. Заробітна плата та компенсаційні виплати робітникам-несаудівцям не обкладаються прибутковим податком на даний момент. Тим самим, несаудівці, які отримують дохід від інвестицій в саудівський бізнес або від діяльності й які з них також не є резидентами, оподатковуються від 5% до 30%.

Захід - це податок на особистий статок нужденних мусульман, який знімається із саудівців і громадян країн-членів Ради зі співробітництва країн Перської затоки, повністю саудівських або підприємств КПЗ та саудівських і акціонерів КПЗ у компаніях з обмеженою відповідальністю. Ставка становить близько 2,5% від чистого капіталу особи або активів підприємства.

Інші податки. На даний момент, місцеві, регіональні, податки на майно та інші доходи та на продаж не застосовуються.

Комерційні компанії, що належать іноземним власникам, надають до Департаменту і податку на прибуток відомості про річні доходи й чистий прибуток, підтверджені аудиторським висновком, та сплачують свої податки на прибуток не пізніше ніж 2,5 місяці після закінчення звітного фінансового року.

З метою дотримання міжнародних конвенцій, захисту внутрішньої безпеки, здоров'я і відповідно до моральних та релігійних міркувань у Саудівській Аравії повністю заборонили імпорт наркотиків, алкогольних напоїв, свиней та свинини, а також ігрових автоматів.

Ліцензії дійсні протягом 1 року з дня отримання, відтермінування може бути видане, якщо це в інтересах суспільства. Заявку можна подати за 21 день до закінчення терміну його дії. Максимальний термін для прийняття рішення за ліцензійними заявами становить 30 діб. Ліцензійні збори не стягують. Передачу ліцензії не допускають.

Заборони на експорт і ліцензування експорту:

- 1) самки чистокровних коней арабської породи;
- 2) скакові коні;
- 3) велика рогата худоба;

- 4) поні;
- 5) верблюди;
- 6) кози та вівці;
- 7) деревина;
- 8) сіно та корми;
- 9) свята вода Замзам
- 10) антикваріат та речі архелогічної та історичної цінності.

Крім цього, такі товари вимагають експортного ліцензування:

1. коні;
2. пшениця;
3. ячмінь;
4. кукурудза;
5. соєві боби;
6. мармур;
7. вапняк;
8. сира нафта;
9. паливо;
10. асфальт;
11. дика фауна і флора;
12. медикаменти.

ТЕМА 14. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ

1. Міжнародне співробітництво з питань державної митної справи
2. Інституційна співпраця митних органів України та ЄС та її прояви
3. Митні тарифи та їх особливості
4. Сутність та значення ВМО
5. Особливості роботи технічних органів ВМО
6. Співпраця України і ВМО
7. Значення навчальних центрів ВМО в Україні

1. Міжнародне співробітництво з питань державної митної справи

Участь України у міжнародному співробітництві з питань державної митної справи є складовою частиною її зовнішньополітичної діяльності. Міжнародна діяльність центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, спрямовується і координується Президентом України, Кабінетом Міністрів України та здійснюється за погодженням з Міністерством закордонних справ України.

За дорученням Кабінету Міністрів України центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, може в обсязі наданих відповідно до закону повноважень вести переговори та консультативну роботу, пов'язану з підготовкою міжнародних договорів з питань державної митної справи. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, з метою вдосконалення митного контролю підтримує зв'язки з митними адміністраціями іноземних держав, в установленому законом порядку укладає з ними відповідні міжвідомчі договори. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, представляє Україну у Всесвітній митній організації, інших міжнародних організаціях.

Відповідно до міжнародних договорів, укладених відповідно до закону, органами доходів і зборів України спільно з органами доходів і зборів суміжних держав може здійснюватися:

1) проведення спільного митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України;

2) узгодження в установленому законом порядку часу здійснення митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, процедур митного контролю, митного оформлення та взаємне визнання документів, що використовуються органами доходів і зборів для виконання митних формальностей;

3) проведення спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення контрабанди та порушень митних правил;

4) проведення в установленому законом порядку спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення правопорушень у сфері

службової діяльності працівників органів доходів і зборів України та митних служб суміжних держав;

5) проведення інших спільних одноразових чи постійних заходів з питань, що відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України належать до повноважень органів доходів і зборів;

6) обмін інформацією, у тому числі з використанням інформаційних технологій та систем.

З метою вирішення невідкладних питань щодо пропуску товарів, виявлення та припинення контрабанди і порушення митних правил, забезпечення законності і правопорядку в пунктах пропуску через державний кордон України керівнику митниці та його заступникам надається право проведення робочих зустрічей з представниками митного органу суміжної іноземної держави. Про час, умови і мету таких зустрічей керівник митниці або особа, яка виконує його обов'язки, повідомляє керівника відповідного органу охорони державного кордону України. Порядок проведення таких зустрічей визначається Кабінетом Міністрів України, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, укладеним відповідно до закону

Взаємодія органів доходів і зборів України з митними та іншими уповноваженими органами іноземних держав, а також з міжнародними організаціями з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил здійснюється в порядку, передбаченому міжнародними договорами України, укладеними відповідно до закону.

2. Інституційна співпраця митних органів України та ЄС та її прояви

Важливим орієнтиром реалізації митно-тарифного адміністрування України є функціонування ефективного комплексу підтримки здійснення державної митної справи через інструменти міжнародного співробітництва. Після об'єднання митної служби податкової, яке відбулось зі створенням Міністерства доходів і зборів України, а тепер ДМС України, розвиток міжнародного співробітництва в митній сфері відчутно сповільнився.

Так, зокрема, контакти з іноземними митними органами поступово стали здебільшого формальними і «паперовими»; заходи міжнародного характеру обмежились практично повністю такими, що фінансуються іноземними партнерами (та, відповідно, ними ж і ініціюються). Такий стан речей пов'язаний, в першу чергу, з акцентуванням як Міндоходів, так і ДМС виключно на фіскальній складовій діяльності і поступовим знищенням ключових митних функцій, таких як боротьба з контрабандою наркотиків та зброї, захист прав інтелектуальної власності, експортний контроль та інші. В той же час, світовою спільнотою митна справа розглядається в першу чергу саме як забезпечення безпеки ланцюгу постачання товарів і сприяння зовнішній торгівлі, а не джерело наповнення бюджетів. Фіскальна складова діяльності українських митних органів не становить значущого інтересу для іноземних партнерів. Крім того, іноземні партнери остаточно втратили довіру до декларацій очільників Міндоходів, ДМС і пов'язують розвиток співробітництва виключно з реальними

діями щодо реформування і розвитку митної справи. За оцінками міжнародних партнерів реальні реформи в митній справі відсутні. Відсутність реформ та проектів розвитку найбільш негативно вплинули на залучення зовнішньої допомоги.

Також на результатах за даним напрямом роботи негативно відобразилось руйнування в системі митних органів України нефіскальної складової діяльності: боротьби з контрабандою, експортного контролю, захисту прав інтелектуальної власності тощо. В той же час, митна справа є одним з ключових компонентів євроінтеграційних проектів, які керівництвом держави визначені головними пріоритетами реформування і розвитку країни. Наразі, ані повноваження і структура «митної складової» апарату ДМС, ані, тим більше, повноваження і структура митних органів не відповідають завданням, які поставлені зобов'язаннями України в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та Угодою про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. Не відповідає складності пов'язаних з євроінтеграцією завдань і висока плінність кадрів в сфері як міжнародного митного співробітництва, так і митної справи в цілому, зумовлена постійними реорганізаціями та низьким рівнем оплати праці.

Кричущим є те, що на таку невідповідність партнери з європейських інститутів вже вказують, користуючись офіційними каналами. Не сприяє розвитку міжнародного співробітництва і практична відсутність фінансування цієї діяльності. Так, наприклад, ще в 2009 році Україна отримала статус спостерігача в робочих групах з адміністрування європейських конвенціях про спільну транзитну процедуру. Надання Україні членства в цих конвенціях, яке є одним із завдань в рамках імплементації УА-ЄС, призведе до отримання попередньої митної інформації від країн ЄС, що в свою чергу, фактично унеможливить як митне шахрайство, так і корупцію в рамках адміністрування третини зовнішньої торгівлі України.

Статус спостерігача в робочих групах мав би сприяти налагодженню робочих контактів і скорішому приєднанню до конвенцій, втім, на засідання робочих груп зазвичай ходять фахівці Представництва України при ЄС, тому що кошти на відрядження з Києва відсутні. Ще одним прикладом є ризик призупинення членства України у Всесвітній митній організації з огляду на несплату членських внесків у 2015 році. Здійснення митної справи за імперативом наповнення бюджету без виконання функцій митної безпеки призведе і вже призводить до, з одного боку, все більшого корупційного тиску на імпортерів, а з іншого, до випереджаючих темпів зростання цін на імпортні товари. У свою чергу це призводить до швидкого скорочення обсягів як імпорту, так і зовнішньої торгівлі в цілому, а далі, скорочення обсягів іноземних інвестицій і падіння ВВП.

Існуюча модель здійснення митної справи так чи інакше буде змінена найближчим часом або в рамках узгодженого реформування, або внаслідок руйнування системи зовнішньої торгівлі. Коли постане запит на реальне, а не декларативне («фасадне») реформування митної справи, виявиться, що таке реформування в умовах існуючої глибини євроінтеграційних процесів

неможливе без усталеного і професійного міжнародного співробітництва. Основний ризик пов'язаний з тим, що налагодження тих чи інших міжнародних зв'язків є процесом, по-перше, тривалим за часом та, по-друге, таким, що вимагає певних професійних знань та навичок.

Важливим є створення організаційних умов для застосування територіальними митними органами, як окремими юридичними особами, своїх повноважень з метою підтримання оперативного зв'язку між митними органами України та митними органами суміжних іноземних держав відповідно до міжнародних договорів; створення інституту митних представників (аташе) в країнах-сусідах та ключових торговельних партнерах; впровадження системи оцінки діяльності міжнародного підрозділу у відповідності до визначених, зрозумілих ключових показників ефективності; усунення внутрішніх бюрократичних перешкод для здійснення міжнародної діяльності та дублювання повноважень між структурними підрозділами всередині ДМС.

Обмін інформацією здійснюється з метою отримання в режимі он-лайн інформації про вантажі, які пройшли митне оформлення в країні виїзду і прямують в Україну. Тобто, митниці стає відомо про вантаж до його в'їзду на митну територію України. Інформація формується на основі даних митних декларацій. Використання такої інформації сприяє прискоренню проходження вантажів, а також перевірки законності зовнішньоекономічних операцій, митної вартості товарів та посиленню заходів контролю щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил тощо.

Формат, періодичність та порядок інформаційного обміну зазначаються в договорах. На сьогодні митні органи України здійснюють обмін попередньою інформацією з такими державами та міжнародними організаціями:

- Республікою Молдова (розпочато обмін інформацією; цей досвід високо оцінено Європейською Комісією й окремими державами-членами ЄС; передаються – загальні відомості з декларацій, відомості про товари, інформація про транспортні засоби, товаросупровідні документи, пункти пропуску та дату фактичного в'їзду та виїзду);

- Республікою Польща (є єдиною країною-членом ЄС, з якою здійснюється обмін такою інформацією; надання інформації здійснюється тільки польською стороною через електронну пошту; передаються – дата й час в'їзду транспортного засобу у контрольний пункт пропуску Польщі, реєстраційний номер транспортного засобу/причепу, загальна вага транспортного засобу з вантажем, завантажений чи порожній транспортний засіб);

- державами-членами ГУАМ (завершується погодження зі всіма державами-членами Протоколу між митними адміністраціями держав-членів ГУАМ про організацію обміну попередньою інформацією; підписання заплановано на наступному засіданні Керівного комітету проекту зі сприяння торгівлі та транспортування ГУАМ в м. Баку, Азербайджанська Республіка).

Протягом тривалого часу здійснюється активна та наполеглива робота щодо налагодження обміну попередньою інформацією з Європейським Союзом. ЄС та сусідні країни-члени ЄС відмовляються від такого обміну, посилаючись

на відповідні Регламенти ЄС. Водночас, за участю України створена Проектна група з питань обміну інформацією між країнами Східного сусідства ЄС. Групою вирішено реалізувати Пілотний проект з обміну митною інформацією між Україною та окремими державами-членами ЄС, який буде розрахований на визначений період часу та окремі пункти пропуску («Рава Руська-Хребенне» (Польща), «Ужгород-Вишне Немецьке» (Словаччина), «ЧопЗахонь» (Угорщина), «Дякове-Халмеу» (Румунія). За інформацією від Представництва України при ЄС наразі стороною ЄС триває підготовка Технічного завдання про Пілотний проект з Україною щодо можливості започаткування обміну інформацією в пунктах пропуску на кордонах з Польщею, Словаччиною, Румунією та Угорщиною.

Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та започаткування Зони вільною торгівлі між Україною та ЄС передбачає обмін попередньою інформацією та приєднання України до спільної транзитної системи/NCTS. На нашу думку, важливим є здійснення заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом з іншої сторони; застосування нової комп'ютерної транзитної системи у світлі приєднання України до Конвенції про загальний транзит; створення електронних систем попереднього обміну інформацією з митними органами інших країн, а також з державними органами і організаціями України.

В результаті всебічного та поглибленого аналізу пов'язаних із реалізацією Державною фіскальною службою України функцій та повноважень із здійснення митної справи, було виявлено комплекс взаємопов'язаних негативних наслідків фактичного організаційного та структурного «поглинання» митної складової діяльності ДФС її податковою складовою, ключовими з яких є наступні:

- відсутність позитивної динаміки в автоматизації та інформатизації процесів митного контролю та митного оформлення;
- відсутність належного рівня аналітичної роботи;
- значне зниження ефективності проведення митного пост аудиту у зв'язку із його штучним об'єднанням та поглинанням в підрозділах податкового аудиту;
- повна втрата динаміки та ініціативності в сфері вдосконалення нормативно-правового забезпечення митної справи;
- значне зниження ефективності протидії митним правопорушенням та проявам контрабанди, в тому числі – взаємодії на міжнародному рівні. Значне зниження динаміки та ефективності протидії контрабанді наркотичних засобів;
- втрата позитивної динаміки налагодження обміну інформацією як на міжнародному рівні з митними органами інших країн та міжнародними так і на національному рівні з перевізниками та іншими органами та установами, діяльність яких безпосередньо пов'язана із здійсненням операцій з товарами, що перебувають під митним контролем;
- втрата позитивної динаміки розвитку міжнародних зв'язків та контактів в сфері митної справи та міжнародного митного співробітництва;
- кадрова нестабільність та відчуття безкарності та тимчасовості перебування на посаді та виконання посадових обов'язків та функцій;

– необгрунтоване та безпідставне віднесення до розряду другорядних ключових та класичних функцій митних органів, з відповідним недостатнім та обмеженим організаційним та кадровим забезпеченням за залишковим принципом:

– функції захисту прав інтелектуальної власності, функції контролю застосування заходів нетарифного регулювання, функції організації та контролю здійснення транзитних перевезень, функції здійснення експортного контролю і так далі;

– відсутність системного підходу до використання технічних засобів митного контролю як одного із дієвих інструментів мінімізації впливу людського фактору на результати митного контролю;

– штучне розділення процедур та повноважень в рамках виконання однієї ключової для митних органів функції між різними підрозділами як на центральному так і на регіональному рівнях (між митницями та головними управліннями), що призводило до суттєвого зниження ефективності, результативності, організаційного рівня та контрольованості (наприклад: контроль митної вартості, справляння митних платежів, і так далі);

– відсутність належної уваги до здійснення матеріально-технічного забезпечення діяльності митних органів з урахування специфіки виконання функцій в пунктах пропуску на державному кордоні.

3. Митні тарифи та їх особливості

Державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів і забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики.

Митно-тарифні методи регулювання (імпорتنі та експортні тарифи) є історично першим інструментом протекціонізму і регулювання зовнішньої торгівлі. Вони займають центральне місце в системі реалізації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Тарифні методи розроблені досить досконало і зведені у системи єдиних митних тарифів. У широкому розумінні митний тариф – це засіб здійснення зовнішньоторговельної політики держави, а також інструмент регулювання внутрішнього ринку країни у його взаємодії із зовнішніми ринками.

Знижуючи чи підвищуючи митні тарифи, країна завжди ризикує: у першому випадку – отримати перенасичення внутрішнього ринку імпортованими товарами, що призведе до зменшення національного виробництва таких товарів, а у другому – завести країну у глухий кут міжнародної економічної ізоляції. Тому завжди необхідно проводити виважену митно-тарифну політику і зважати на власні економічні інтереси. Наприклад, якщо ставки ввізного мита на готову побутову, комп'ютерну техніку, устаткування відрізняються від ставок на комплектуючі до них у рази й десятки разів, це призводить до ввезення товарів частинами або ввезення лише комплектуючих із подальшим тіншовим

складанням цих товарів та ухиленням від сплати податків. Така нормативна база значно послаблює, а іноді зводить нанівець регулятивну і фіскальну функції мита. На практиці для того щоб встановити ціну імпортного товару, необхідне не тільки детальне вивчення та розуміння іноземного законодавства, але й залучення експертів. Митні тарифи захищають внутрішній ринок від іноземної конкуренції, оскільки збільшують ціну імпортного товару. Для того, щоб визначити наскільки збільшення є справедливим, судам доводиться досліджувати міжнародні акти та залучати експертів. При цьому часто висновок експерта відіграє вирішальну роль при прийнятті рішення.

Кожна країна має свій митний тариф, що може різнитися способом нарахування мита. Збільшення обсягів і ускладнення структури зовнішньої торгівлі, участь у міжнародних торговельних операціях сотень тисяч найменувань товарів викликали потребу в узгодженні правил організації та побудови системи товарних номенклатур. Розроблення відповідного документа тривало близько десяти років за участі експертів різних країн, представників міжурядових та неурядових організацій і завершилося прийняттям Гармонізованої системи опису й кодування товарів, невід'ємною частиною якої є номенклатура товарів.

Отже, нові умови потребують адаптації українського як законодавства, так і практичного розуміння всіх ключових процесів. Таким чином, митно-тарифне регулювання є одним із найпоширеніших та найдієвіших економічних інструментів регулювання зовнішньоекономічних відносин і захисту національної економіки від зовнішнього неконтрольованого впливу. Однак митний тариф в умовах лібералізації торгівлі не має втрачати своїх основних функцій, а навпаки мусить балансувати національні інтереси з інтересами інших країн. Протягом останнього часу здійснювались значні зрушення в напрямку удосконалення національної митної політики. Позитивними здобутками у сфері здійснення митної політики визначають:

1. Взаємодію митних органів з суб'єктами господарювання, які здійснюють ЗЕД. Завдяки такій взаємодії забезпечено зростання додаткових надходжень до Державного бюджету України.

2. Активізацію роботи з приведення законодавства України у сферу захисту прав інтелектуальної власності з метою посилення протидії незаконному переміщенню товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності.

3. Налагодження ефективної взаємодії з митними службами інших держав найбільших торговельних партнерів України в цілях виявлення корупційних тінювих схем у ЗЕД та організованих угруповань, що ведуть злочинну діяльність у зовнішньоекономічній сфері та займаються легалізацією (відмиванням) кримінальних коштів.

4. Запровадження системи електронного декларування, що здійснюється з використанням електронної митної декларації, засвідченої електронним 28 цифровим підписом, та інших електронних документів або їх реквізитів у встановлених законом випадках.

Електронне декларування – це комплексне поняття, що містить декларування товарів і транспортних засобів шляхом подання електронної митної декларації та інших електронних документів; митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів на підставі поданих електронних документів. В цілому електронна митниця як автоматизована система обліку зовнішньоекономічних операцій юридичних та фізичних осіб має забезпечувати виконання таких функцій:

- накопичення інформації про зовнішньоекономічні операції юридичних та фізичних осіб у відповідних базах даних (на центральному та регіональному рівнях);

- взаємодія з іншими зовнішніми інформаційними системами;

- уведення інформації про можливу зовнішньоекономічну операцію юридичної або фізичної особи безпосередньо з первинних документів, враховуючи їх відцифрований вигляд;

- хронологічне накопичення інформації про зовнішньоекономічні операції юридичних та фізичних осіб;

- формування аналітичних звітів про експортно-імпортні операції країни;

- дотримання необхідного рівня технічного захисту інформації.

Зважаючи на зазначені тенденції та умови функціонування митної політики в Україні, пріоритетами підвищення дієздатності політики держави у цій сфері мають стати такі заходи:

- розвиток вітчизняного імпорту та створення максимально сприятливого середовища для учасників ЗЕД з метою активізації здійснення експортно-імпортних операцій. Таким чином забезпечиться підвищення рівня захисту національних інтересів держави з одночасним збалансованим впровадженням міжнародних вимог та стандартів;

- забезпечення впровадження в митних органах уніфікованих технологій митного контролю та митного оформлення. Зокрема, для економії витрат часу при розмитненні товарів та забезпечення економічної безпеки підприємства, зменшення розбіжностей між митними процедурами країн світу варто запровадити механізми їх інформаційного забезпечення (об'єднати наявні системи контролю за експортом, імпортом і транзитом у єдину систему; увести систему єдиного обліку торговців із реєстрацією лише в одній країні; надати суб'єктам ЗЕД можливість використання місць єдиного електронного доступу для оформлення зовнішньоекономічних операцій та ін.);

- підвищення ефективності оперативного виявлення та протидії негативним явищам у середовищі зовнішньої торгівлі, що є потенційними загрозами безпеці та інтересам держави;

- удосконалення існуючої податкової та тарифної політики України за галузевим принципом, що дасть можливість уникнути небажаних наслідків у вигляді тінізації частини суб'єктів національної економіки.

В контексті процесу інтеграції України до Європейського Союзу у вигляді підписання угоди про ЗВТ та для того, щоб посилити співпрацю з провідними світовими економічними організаціями, варто аналогічно до країн Центральної

Європи, які вже пройшли цей шлях, вносити зміни у національне законодавство та використовувати лише ті інструменти митно-тарифного регулювання, які не лише не суперечать принципам ЄС, але і здатні захистити економічні інтереси України, тобто варто поступово зменшувати митні ставки відповідно до домовленостей, при цьому не відмовляючись від захисту вразливих галузей економіки (АПК, машинобудування, харчова промисловість, енергетичний сектор та інші), а також продовжити подальше впровадження системи аналізу ризиків та пост-аудиту для запобігання митним правопорушенням.

В умовах формування розвитку ринкових відносин митна політика поступово стає інструментом і засобом рішення внутрішньо-економічних завдань: вона покликана стимулювати всебічний розвиток вітчизняної економіки, надавати їй нові імпульси, захищати її від проникнення деструктивних елементів та руйнівного впливу. З кожним роком збільшується вплив Європейської спільноти на Україну. Для того щоб досягти оптимізації відносин з Європейським Союзом, Україна має засвоїти досвід країн Центральної Європи, особливо Польщі, яка впевнено проводила переговорні процеси про вступ до ЄС, оперативно вирішувала внутрішні соціально-економічні проблеми. Українське державне керівництво має чітко підтримувати незмінність зовнішньополітичного курсу на євроінтеграцію, проводити відкриту, прозору і зрозумілу для своїх громадян та світу інтеграційну політику, впроваджувати європейські норми і стандарти життя.

Враховуючи умови Угоди про Асоціацію з ЄС (АА), Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA), для досягнення визначених цілей необхідним є подолання тарифних та нетарифних бар'єрів. Однак зменшення тарифів в умовах обмежених можливостей фінансування ускладнює реалізацію політики щодо забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки. З огляду на це, необхідно застосовувати методи захисту малозахисених галузей економіки за допомогою саме митних тарифів. Тому сьогодні доцільним є перегляд домовленостей з метою підвищення мита на перелік деяких товарів.

4. Сутність та значення ВМО

Співпраця з Всесвітньою митною організацією – один з пріоритетних напрямів міжнародного митного співробітництва Державної фіскальної служби України. Всесвітня митна організація (ВМО) є міжурядовою міжнародною організацією зі штаб-квартирою в м. Брюссель (Королівство Бельгія). Створення: У 1947 році згідно з запитом Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) створена робоча група із митних питань за участю тринадцяти країн. В 1950 р. в Брюсселі підписана Конвенція (вступила в дію у 1952 р.), згідно з якою створено Раду митного співробітництва (РМС). В 1994 р. РМС отримала нову неофіційну назву – Всесвітня митна організація.

Завдання: розробка міжнародних інструментів регулювання митної справи, розробка та прийняття конвенцій з питань класифікації товарів, митної вартості, правил походження товарів, митних зборів, безпеки ланцюгу

постачання товарів, спрощення процедур міжнародної торгівлі, боротьби з правопорушеннями в митній сфері та незаконним переміщенням контрафактної продукції (захист прав інтелектуальної власності), а також боротьби з корупцією, надання підтримки при проведенні реформ та модернізації митних служб. Функції: (згідно з Конвенцією про створення РМС):

- вивчення питань, що стосуються митного співробітництва;
- вивчення технічних аспектів митних систем, і пов'язаних із ними економічних чинників;
- підготовка проектів конвенцій і поправок до конвенцій, а також внесення рекомендацій щодо їх прийняття зацікавленими Урядами;
- розробка рекомендацій, що забезпечують однакове тлумачення і застосування конвенцій;
- забезпечення розповсюдження інформації, що стосується митного регулювання і процедур.

ВМО встановлює, підтримує та впроваджує міжнародні інструменти для гармонізації та єдиного застосування спрощених та ефективних митних систем та процедур, які керують рухом товарів, людей та транспортних засобів через митні кордони. ВМО є форумом, де делегати з країн – учасниць можуть обговорювати митні питання на рівноправній основі. Кожна країна має одного представника та один голос. ВМО пропонує своїм членам широкий вибір Конвенцій та інших міжнародних інструментів. Члени ВМО також можуть скористатися технічною допомогою та навчальними послугами, які пропонує або Секретаріат, або які пропонуються з його залученням.

Секретаріат ВМО: очолює Генеральний секретар, який обирається членами організації строком на п'ять років. Керівництво ВМО: здійснюється Радою, на сесії якої щороку збираються всі керівники (на рівні Голів, або їх заступників) митних адміністрацій країн-членів ВМО та Політичною комісією, до якої входить 24 члени, а фінансові справи веде Фінансовий Комітет, до якого входить 17 членів. ВМО працює через свої Комітети, для керівництва роботою Ради обирається Головуючий. Рада займається коригуванням роботи з ключових питань Стратегічного Плану ВМО. Стратегією розвитку, а також тактичними задачами займаються Політична комісія та Фінансовий комітет. Також діє Робоча група Високого рівня з інституційних питань, навчання та технічної допомоги, Комітет з аудиту та Підкомітет з інтеграції.

Головним інструментом Всесвітньої митної організації, за допомогою якого здійснюється регулювання митної справи її країн-членів (з метою модернізації та ефективного використання міжнародною торгівлею) є конвенції. До складу Секретаріату ВМО входять 165 митних співробітників (48 технічних офіцерів, 36 технічних аташе та 8 стажерів з 54 країн світу). Генеральний секретар забезпечує загальне керівництво Секретаріатом ВМО, профільними Директоратами, відділом адміністрування та персоналу, дослідницьким відділом та службою комунікацій.

Директорат з питань тарифів і торгівлі відповідає за напрямки товарної класифікації, митної оцінки і правила походження товарів. Підрозділ забезпечує

однакове тлумачення Угоди про Гармонізовану систему опису і кодування товарами, проведення засідань Технічного комітету з митної оцінки та правил походження товарів. У веденні Директорату з питань відповідності та спрощення перебувають такі інструменти, як переглянута Кіотська конвенція, Рамкові стандарти безпеки та спрощення міжнародного ланцюгу постачання товарів – SAFE, Компендіум з управління ризиками, Правоохоронна митна мережа (CEN), Часові стандарти випуску товарів (TRS), Модель даних ВМО тощо. Цей Директорат координує роботу, пов'язану з проведенням міжнародних митних операцій з протидії комерційному шахрайству, переміщенню наркотиків, тютюнових виробів, порушень прав інтелектуальної власності, небезпечних вантажів та зброї масового ураження. Він координує роботу мережі Регіональних офісів правоохоронного зв'язку (RILOs).

Директорат з інституційного розвитку координує та забезпечує напрямки діяльності з нарощування потенціалу, надання технічної допомоги та підготовки співробітників митних служб. Він забезпечує координацію та управління регіональною структурою, організовує діагностичні місії, обмін експертами в рамках модернізації, реформування та інституційного митного розвитку. Директорат розробляє стандарти професійної підготовки, залучає донорів, запроваджує спеціальні модулі з дистанційного навчання та координує роботу Інтернет порталу.

Країни-члени ВМО поділяються на 6 регіонів: Південна, Центральна, Північна Америки та Карибський регіон; Північна Африка, Близький та Середній Схід; Європа; Далекий Схід, Південна та Південно-Східна Азія, Австралія та Тихоокеанські острови; Західна та Центральна Африка, Східна та Південна Африка. Кожний регіон обирає свого координатора, Віце – Головуючого. Регіональні центри правоохоронного зв'язку (РЦПЗ) здійснюють збір та аналіз даних митних органів з питань додержання вимог митного законодавства та зв'язані між собою мережею, що з 11 офісів у країнах: Камерун, Чилі, Республіка Корея, Федеративна Республіка Німеччина, Мозамбік, Марокко, Польща, Російська Федерація, Саудівська Аравія, Сент-Люсія, Сенегал.

Регіональні Центри з інституційного розвитку (РЦІР) надають допомогу країнам-членам у нарощуванні потенціалу на регіональному рівні. ВМО усього налічує 6 РЦІР по одному у кожному регіоні в таких країнах, як Азербайджан, Аргентина, Кенія, Кот-д'Івуар, Таїланд та Об'єднані Арабські Емірати. Регіональні навчальні центри (РНЦи) сприяють реалізації інституційного розвитку шляхом поширення та запровадження стандартів ВМО у вигляді професійних тренінгів, семінарів та навчальних поїздок. ВМО налічує 24 РНЦ: 7 в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (КНР, Фіджі, Гонконзі, Індії, Японії, Республіці Корея та Малайзії), 3 у Східній і Південній Африці (Кенії, Південній Африці та Зімбабве), 3 у Західній і Центральній Африці (Буркіна-Фасо, Республіці Конго і Нігерії), 6 в Європейському регіоні (Азербайджані, Колишній Югославській Республіці Македонія, Угорщині, Казахстані, РФ та в Україні), 2 у Північній і Південній Америці (Бразилії та Домініканській Республіці) і 3 в регіоні Північної Африки та Близького Сходу (Єгипті, Лівані і Саудівській

Аравії). Відповідно до Конвенції про створення Ради Митного Співробітництва 1950 року до її основних функцій належать:

- вивчення питань, що стосуються митного співробітництва;
- вивчення технічних аспектів митних систем, так само як і пов'язаних з ними економічних чинників;
- підготовка проектів конвенцій та поправок до конвенцій, а також внесення рекомендацій щодо їх прийняття урядами;
- розробка рекомендацій, що забезпечують однакове тлумачення і застосування конвенцій;
- розробка рекомендацій для вирішення суперечок, пов'язаних з тлумаченням і застосуванням конвенцій;
- забезпечення розповсюдження інформації, що стосується митного регулювання і процедур;
- подання зацікавленим урядам, за власною ініціативою або на їх прохання, інформації і рекомендацій;
- співробітництво з іншими міжурядовими організаціями з питань, що входять до її компетенції.

Разом з Комітетами, Секретаріат реалізує завдання та цілі Стратегічного плану ВМО, який оновлюється щороку і затверджується на сесіях Ради. Виходячи із Стратегічного плану на наступний період, діяльність ВМО зосереджена на реалізації 7 основних завдань:

- сприяння безпеці та спрощенню міжнародної торгівлі, в тому числі гармонізації митних процедур;
- сприяння справедливому, ефективному та дієвому збору митних надходжень;
- захист суспільства, громадського здоров'я та безпеки громадян;
- зміцнення інституційного розвитку митних служб;
- сприяння обміну інформацією між усіма заінтересованими сторонами;
- підвищення ефективності та модернізації митних служб;
- здійснення досліджень та аналізу.

5. Особливості роботи технічних органів ВМО

Участь фахівців Державної фіскальної служби України у роботі Технічного Комітету Всесвітньої митної організації з митної оцінки дозволяє отримувати актуалізовану інформацію та відстоювати інтереси України у сфері формування методології визначення митної вартості у відповідності до Угоди Світової організації торгівлі про митну оцінку. Участь України в розробці стандартів в рамках Комітету у сфері трансфертного ціноутворення дозволить використовувати інноваційні можливості, найкращий досвід та інформацію про трансфертне ціноутворення для перевірки транзакцій між пов'язаними сторонами.

Участь у роботі Комітету з Гармонізованої системи опису і кодування товарів, Підкомітетах з перегляду Гармонізованої системи, Науковому Підкомітеті вважається за необхідне з урахуванням зобов'язань України в рамках

Конвенції про Гармонізовану систему опису і кодування товарів. Участь у робочих органах дозволить сконцентрувати зусилля Служби на аналізі інформації з питань класифікації товарів та моніторингу міжнародної торгівлі. Участь у роботі органів ВМО в цій сфері сприятиме вирішенню проблемних питань у сфері номенклатури товарів, що виникають в Україні. Участь у Комітетах це доручення до прийняття міжнародних рішень щодо поправок до оновлених версій Гармонізованої системи, які мають інтегруватися у національне законодавство.

Участь у роботі Постійного Технічного комітету дозволить відстоювати інтереси України в процесах та при прийнятті рішень стосовно розробки нових інструментів торговельного спрощення, оновлення керівництв, прийняття резолюцій та рекомендацій ВМО з питань спрощення та гармонізації митних процедур.

Участь у роботі Комітету ВМО з інституційного розвитку – це формування позитивного іміджу національної митної адміністрації, налагодження співпраці з іншими країнами, міжнародними міжурядовими, неурядовими та донорськими організаціями.

Політична комісія, Фінансовий комітет та Рада ВМО – надають можливість впливати на керівні стратегічні рішення ВМО стосовно її діяльності, зокрема у політичній (зміни структури, затвердження стратегічного плану, аудиту та основних тематичних напрямів діяльності) та фінансовій сферах (збільшення/зменшення внесків країн до бюджету, підвищення заробітної плати співробітників, визначення капітальних та оперативних видатків ВМО тощо).

6. Співпраця України і ВМО

Згідно з Постановою Верховної Ради України від 19 червня 1992 року №2479-XXII та Постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 1992 року №229 Україна приєдналася до Конвенції 1950 року про створення Ради Митного Співробітництва і з 10 листопада 1992 року є повноправним членом Всесвітньої митної організації. 15.02.2011 року прийнято Закон України №3018 – VI «Про внесення змін до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» (Киотської Конвенції). Закон набрав чинності 05.03.2011. У цьому зв'язку, українською стороною Генеральному секретарю ВМО передано Інструмент про приєднання України до цієї Конвенції, який набрав чинності для України з 15 вересня 2011 року. Україна є договірною стороною таких Конвенцій ВМО:

- Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва;
- Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів;
- Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства;
- Конвенція про тимчасове ввезення, тощо.

Фінансові зобов'язання України перед ВМО – сплата щорічних членських внесків, за рахунок яких здійснюється її основна діяльність. У 2017 році ДФС України було сплачено 24964,3 Євро (статутний бюджетний внесок – 23214.3 євро та внесок до РЦПР – 1750 євро) за 2016-2017 фінансовий рік (з 1 липня 2016 року по 30 червня 2017 року). ДФС України бере активну участь у спільних операціях під егідою ВМО у сферах боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, захисту прав інтелектуальної власності та інших подібних заходах.

З 1995 року в Україні функціонує Національний вузол зв'язку по правоохоронній роботі, який входить до складу Регіонального вузла зв'язку (RILO – «Варшава»). З 2010 року в Україні (з червня 2016 року – на базі Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС України) функціонує Регіональний навчальний центр ВМО, що взаємодіє з Регіональним центром інституційного розвитку в м. Баку. На базі цього Департаменту також функціонує Регіональний кінологічний навчальний центр ВМО.

У рамках роботи, спрямованої на реалізацію Рамкових стандартів ВМО, ДФС України вживаються заходи для автоматизації інформаційних митних технологій та впровадження системи електронного декларування. Окрім цього, здійснюється підготовка до впровадження системи інтегрованого контролю на основі міжвідомчої взаємодії у пунктах пропуску через державний кордон та ведеться робота над створенням єдиної міжвідомчої автоматизованої системи збирання, зберігання і обробки інформації, необхідної для здійснення контролю зовнішньоторгівельної діяльності.

7. Значення навчальних центрів ВМО в Україні

Відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Державною митною службою України і Всесвітньою митною організацією (ВМО) про створення в Україні Регіонального навчального центру (РНЦ) ВМО, у червні 2010 року було створено РНЦ ВМО в Україні. У 2016 році відбулось переведення Регіонального навчального центру Всесвітньої митної організації (РНЦ ВМО). Мета РНЦ ВМО - підготовка і навчання представників митних адміністрацій країн Європейського регіону ВМО та проведення семінарів та тренінгів з митних питань. Основні завдання:

- зміцнення співробітництва між митними адміністраціями та ВМО;
- розвиток ефективності і дієвості митних органів;
- підготовка та видання наукових і навчальних публікацій з митних питань;
- навчання, технічна допомога з уніфікованого застосування ключових митних конвенцій, рекомендацій та стандартів ВМО, тощо.

Штат РНЦ ВМО – співробітники навчальних спеціалізованих установ, які визначаються офіцерами зв'язку. ВМО надає підтримку у навчанні і методологічну допомогу своїм країнам – членам за рахунок щорічних членських внесків її учасників. Співробітниками Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС, на базі якого нині функціонує РНЦ ВМО,

здійснюється не лише реалізація міжнародних навчальних програм, але й підготовка та імплементація спільних заходів з ВМО та митними адміністраціями іноземних держав, підготовка та впровадження навчально-методичних програм, посібників з митної справи відповідно до міжнародних стандартів, проведення міжнародних семінарів та тренінгів для співробітників митних служб.

Департамент співпрацює з Інтерполом і Всесвітньою митною організацією з питань здійснення контролю за ввезенням культурних цінностей на територію України. Отримано погодження Інтерполу на використання бази даних викрадених культурних цінностей. На сьогоднішній день в Департаменті розроблено і впроваджується спеціальний курс підготовки операторів скануючих систем. Такий курс пропонується для митних адміністрацій країн-членів ВМО Центральної Європи і Чорноморського басейну.

Розроблено перспективні напрямки співпраці між РНЦ ВМО в Україні і Європейським Регіональним офісом інституційного розвитку ВМО і надано для розгляду РОІР ВМО. В рамках функціонування на базі Департаменту РНЦ ВМО, Всесвітньою митною організацією спільно з Департаментом за допомоги Львівської митниці ДФС організовано та проведено 22-25 травня 2019 року у м. Львів семінар для країн Кавказу та Центральної Азії за темою «Попередня інформація про пасажирів (API) – система запису імен пасажирів (PNR)».

Протягом останніх років фахівцями Департаменту розробляються навчальні модулі для інтерактивних електронних навчальних програм з комп'ютерного моделювання практичних ситуацій у процедурах митного оформлення та митного контролю для наближення реальних ситуацій у процесі навчання. Презентацію таких модулів було проведено працівником Департаменту на дев'ятій Сесії Комітету з інституційного розвитку ВМО (25 лютого –1 березня 2018 року, м. Брюссель, Бельгія). 16-18 жовтня 2018 року шляхом скайп-включення 3 представники Департаменту участь у 9-й зустрічі керівників Регіональних навчальних центрів Європейського регіону ВМО (м. Баку, Азербайджанська Республіка), де виступили з презентацією про діяльність РНЦ ВМО та взяли участь в обговоренні питань порядку денного зустрічі. Представник Департаменту виконує функції національного координатора платформи електронного навчання. Станом на сьогоднішній день (починаючи з 2018 року) створено облікові записи та надано доступ до курсів платформи для 270 посадових осіб органів ДФС (105 осіб зареєстровано у 2020 році).

Регіональний кінологічний навчальний центр Всесвітньої митної організації (далі – РКНЦ ВМО) – це орган з підготовки службових собак для потреб митних органів країн-членів ВМО. Створюється зазвичай на базі вже існуючого кінологічного тренувального органу країни-члена ВМО шляхом надання відповідного статусу Всесвітньою митною організацією. Штат РКНЦ ВМО – співробітники національного кінологічного тренувального центру. Враховуючи потужний кадровий потенціал Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС та наявність навчально-матеріальної бази, ДФС було ініційовано перед ВМО питання про утворення

РКНЦ ВМО на базі Департаменту спеціальної підготовки та кінологічного забезпечення ДФС та отримано підтримку з боку ВМО.

Відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Державною фіскальною службою України та Всесвітньою митною організацією, укладеного 16.07.2018 у м. Брюссель (Бельгія), на базі Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС створено Регіональний кінологічний навчальний центр Всесвітньої митної організації. Це єдиний в Україні та 9-ий у світі Регіональний кінологічний навчальний центр Всесвітньої митної організації (ВМО). Чотири з таких центрів знаходяться в Азії (Казахстан, Узбекистан, Азербайджан та Китай) та 3 – в Європі. Восьмий центр, який буде розташовуватись в Саудівській Аравії, знаходиться в процесі створення.

Відкриття Регіонального кінологічного навчального центру – це шанс для України обміняти досвідом та передовими методиками у галузі кінології з іншими країнами, це шанс для того, аби активніше впроваджувались рамкові стандарти безпеки Всесвітньої митної організації. У регіональному центрі готуватимуть кінологічні команди для потреб митних органів країн Східної Європи та Чорноморського басейну, для пошуку вибухівки, зброї, грошей та наркотичних засобів. Сьогодні також розробляється спеціальна програма для навчання кінологів та їх собак, які будуть спеціалізуватися на пошуку бурштину, що дуже актуально для нашої держави. Спільно з іншими митними адміністраціями країн Європейського регіону ВМО видається електронний журнал «Customs. К-9». У рамках функціонування РКНЦ ВМО розроблено та затверджено Програми підготовки спеціалістів-кінологів зі службовими собаками митних органів зарубіжних країн з пошуку наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї, набоїв, тютюнових виробів, грошових банкнот; вибухових матеріалів для правоохоронних органів.

Проведено спеціальну підготовку кінологічних команд для країн європейського регіону, а саме:

– 07-18.05.2018 – з пошуку тютюнових виробів для кінологічної команди Митної служби Словацької Республіки;

– 22.10-02.11.2018 – з пошуку тютюнових виробів та наркотичних засобів для 2 кінологічних команд Республіки Польща.

Розроблено Стратегічний план РКНЦ ВМО 2020-2021рр. та погоджено його з ЦА ДФС України, РОІР ВМО (м. Баку) і ВМО. РКНЦ ВМО є відомим серед кінологічних служб митних адміністрацій Європейського регіону за своїм високим рівнем проведення підготовки кінологічних команд. Це визнання підтверджується такими індикаторами як участь представників багатьох країн у заходах, проводяться на його базі, так і залучення його представників до міжнародних заходів, що відбуваються в інших державах. Представники РКНЦ ВМО (м. Хмельницький, Україна) гідно несуть надану їм честь представляти ДФС України у міжнародних заходах.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Базова

1. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г., Терлецька В. О. Митна справа: підручник. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. – 240 с.
2. Сучасна практика митних процедур.: навчальний посібник / Русак Д.М. – К., 2023. – 300 с.
3. Ідентифікація та митні формальності при переміщенні товарів [текст]: навчальний посібник / За заг.ред О.В. Пахолюк та О.І. Передрій. – Луцьк: ЛНТУ, 2023. – 306 с.
4. Кормич Б. А. Митне право : навчально-метод. посібн. Освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра в Національному університеті «Одеська юридична академія» галузі знань – 08 «Право», 29 «Міжнародні відносини», спеціальності – 081 «Право», 293 «Міжнародне право». / Б. А. Кормич, Н. О. Коваль. – Одеса : Фенікс, 2021. – 132 с..
5. Основи митної справи на транспорті: Навч. посібник / І. В. Берестов, М. Ю. Куценко, О. С. Пестременко-Скрипка та ін. – Харків: УкрДУЗТ, 2025. – Ч. 1. – 137 с
6. Митне право : навч.-метод. посіб. до програми підготовки здобув. вищої освіти першого (бакалавр.) рівня / Д. А. Біленець , О. В. Закаленко , К. А. Возняковська .- Чернівці, 2024. - 64 с.
7. Мазаракі, А.А., Мережко Н.В., Калуга Н.В., Коломієць Т.М., Караваєв, Т.А, Осієвська, В.В., & Галько, С.В. (2019). Експертиза та митне оформлення товарів. А.А. Мазаракі (Ed.). Київський національний торговельно-економічний університет. <http://doi.org/10.31617/np.knute.2018-1007>
8. Федотов О. П. Декларування та митне оформлення товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України : навч.-метод. посіб. / О. П. Федотов, А. А. Назарко. - Одеса : Фенікс, 2023. - 228 с. - Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.24795>

Допоміжна

1. Kniaziev,S.,Verbytskyi, V., Chernysh, M., **Dziubynskyi, A.**,and Kyslyi, A.(2024). Investigation Methods of Combating Smugg lingand Suspicious Trade Through Transport Routes: Ukrainian Case. Jurnal Media Hukum, 31(2), 300-315.
2. **Дзюбинський А.В.**, Транзитний потенціал Волині при здійсненні митно-логістичних операцій / Дзюбинський А.В., Пахолюк О.В., Кравчук П.Я. // *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»*. В. 17 (67). 2020. С. 73-82.
3. **Дзюбинський А.В.**, Дзюбинська О.В., Голодюк Г.І. Імпорт відходів в Україні: проблема чи перспективи. *Регіональна економіка: зб. наук. праць ЛНТУ*. 1/2021.
4. Пахолюк О.В. Класифікація товарів як інструмент митного регулювання / О.В. Пахолюк, Г.І.Голодюк, **А.В. Дзюбинський** // *Товарознавчий вісник*. – С. 249-257.

5. **Дзюбинський А.В.**, Дзюбинська О. В., Пододворний О.Б. Митна політика та її вплив на ринок цукру в Україні. *Товарознавчий вісник* : збірник наукових праць. 2021. Випуск 14. С. 18-25.

6. **Дзюбинський А.В.**, Дзюбинська О.В. Деякі питання митного регулювання переміщення відходів. *Товарознавчий вісник*. 1, 15 (2022), 45-51.

7. **Дзюбинський А.В.**, Дзюбинська О.В., Пахолюк О.В., Безпятко О.Г. Організація митно-логістичної інфраструктури Волині в умовах війни. *Економічні науки. Серія Регіональна економіка: Збірник наукових праць*. Луцьк : ЛНТУ, 2023. №, 20(76). С. 12-19.

8. Дзюбинський А.В., Шегинський О.В., Дзюбинська О.В. Митна політика в умовах воєнного стану. *Товарознавчий вісник* : Збірник наукових праць. Луцьк : ЛНТУ, 2023. №, 1(16). С. 98-104.

9. **Дзюбинський А.В.**, Пахолюк О.В., Безпятко О.Г. Вплив митного регулювання на розвиток зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67.

10. Пахолюк О.В., **Дзюбинський А.В.** Особливості ідентифікації товарів при здійсненні експортно-імпортних операцій. *Вісник ХНУ*, 2023, № 6.

Інформаційні ресурси

1. Митний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>. – Назва з екрану.

3. Офіційний сайт Державної митної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua>

4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

6. Конвенція про договір міжнародних перевезень № 995_234 Женева, 19 травня 1956 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_234#Text

7. Конвенція про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. № 995_064 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_064#Text

М 77 Митна справа [текст]: Конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Товарознавство та експертиза в митній справі» галузі знань D Бізнес, адміністрування та право, спеціальності D 7 – Торгівля денної та заочної форм навчання/ уклад. А.В. Дзюбинський – Луцьк: ЛНТУ, 2025.

Комп'ютерний набір
Редактор

А.В. Дзюбинський
А.В. Дзюбинський

Підп. до друку 2025 р.
Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Таймс.

Відділ іміджу та промоцій
Луцького національного технічного університету
43018 м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ІВВ ЛНТУ